

2511
1955
FEDERAL GOVERNMENT
KONRAD ADENAUER
BUNDESPRESIDENT
BONNEN

XEMYC

1993/1.

ИЗДАНИЕ НА ДРУЖЕСТВОТО НА БЪЛГАРИТЕ В УНГАРИЯ
ЗА ОБЩЕСТВЕН ЖИВОТ, КУЛТУРА И ЛИТЕРАТУРА

За да останем

«Бъдещето се гради с вяра в Бога и с отворени очи» — това са думи, положени в темелите на българското училище в Будапеща. Мъдри думи, върху които може да се гради. Този градеж е вече 75 годишен. Не винаги равен, не винаги белосан, но върху здрави основи.

Какво крепи едно българско училище в Унгария? Поривът да сме българи на тази земя или желанието към по-безболезнено приспособяване? В Унгария сме, но сред българи. Донесли сме и част от въздуха около себе си, привычките и проблемите, плахостта и отворените за света очи. Поколения са минали през училището. Ще ми се да вярвам, че постъпването в него все по-често се предопределя от свободния избор, а не от безисходността.

В днешния отворен свят, за да се чувства европеец, човек трябва да има своя националност. Европа е континент на нациите. Миналото ни е оставило грозни спомени, които се завръщат днес като кошмари наяве. Но мир между хората има не там, където са забравили своето потекло, а където са се научили на уважение към другостта. Другият можеш да приемеш обаче, само ако знаеш какъв си, ако имаш зад себе си корена на традицията, самочувствието на вековете. Някой бе казал, че човек трябва да прибавя към годините си възрастта на своя народ — само така може да се достигне зрялост.

А дали желае българинът извън родината да остане верен на себе си? Ако националното му

чувство се захранва само от днешния ден — едва ли... Ала без здравите темели на миналото, животът му, макар успешен, ще бъде проблясък на комета. И някога, навярно в децата си, във внуците, ще пожелае да се върне към началото.

Тогава трябва да има къде да отиде. Да потърси упование във вярата и самочувствие в знанието за себе си. А дълбоко в душата си да съхрани една мелодия, един ритъм, които да го крепят вовек. И когато казва, че е българин, знае, чувства в себе си българското, това да не го противопоставя, а да го поставя редом, да не го обезсърчава, а да му дава равновесие, за да може в жилите на децата ни да потече не само нашата кръв, но и всичко натрупано във вековете зад нас.

У дома, сред хората, когато всеки е насаме със себе си, се утаяват невидимите пластове на истинската ни същност, сложна смесица от всички кръстопътища, които сме пресекли сами или с народа, из който сме израсли. За дома и за себе си човек отговаря сам, а общността създава възможности за допир и връзки между хората. Българите в Унгария са градили в течение на десетилетия своите средища — църквата, читалището. Три четвърти век те поддържат българското училище, изпращат там децата си, за да получат онова, което всеки гражданин на Европа получава: знание, народностно самочувствие, търпимост и подход към другия.

75 години! Не е много. Но е залог за оцеляване. Да му пожелаем дълголетие! Заради всички нас.

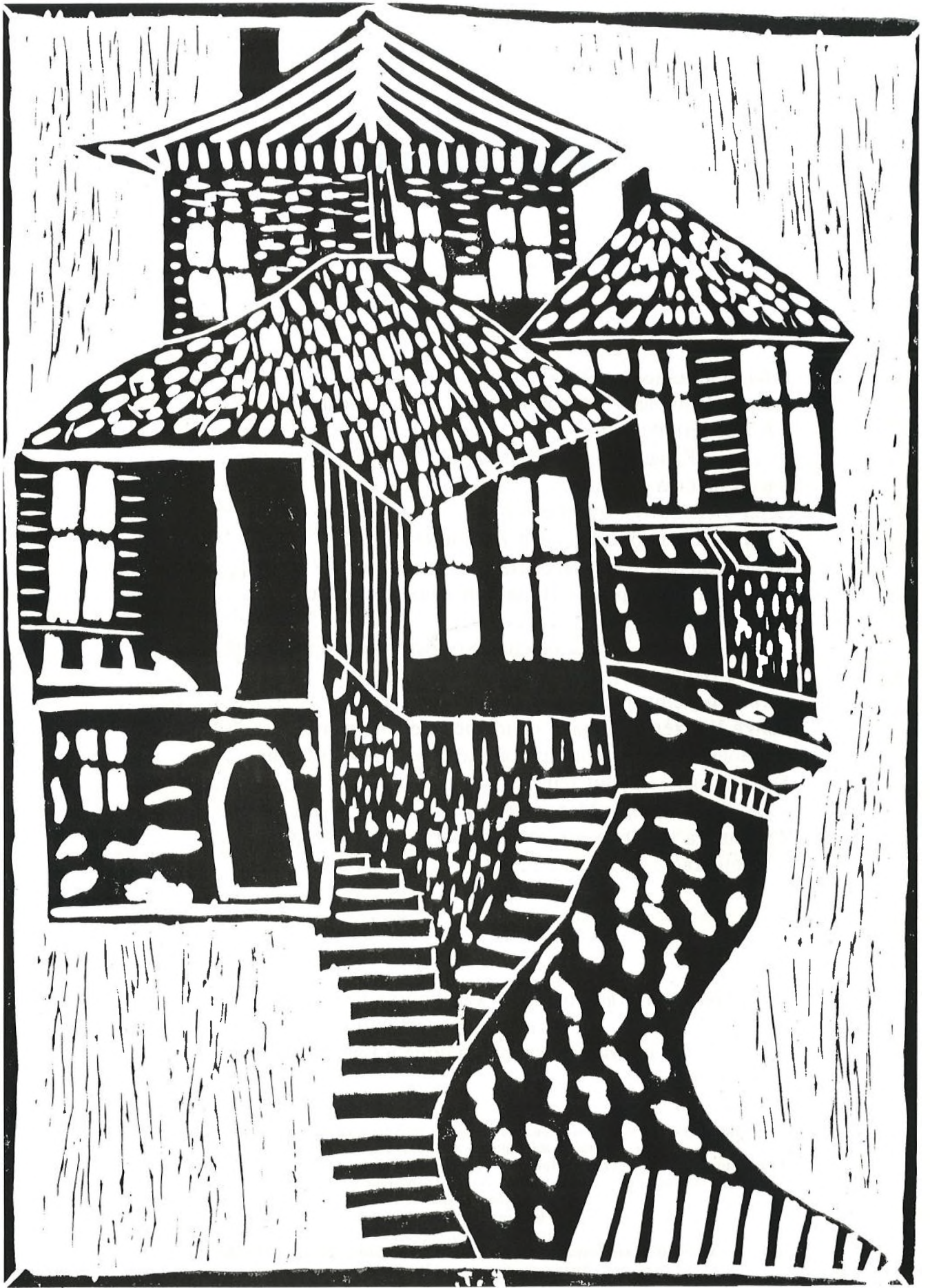
С.К.

Съдържание

Теодор Траянов — На младия	3
Румяна Радкова — Новобългарското образование и Неофит Рилски	4
Николай Казанджиев — 75 години българско училище в Будапеща	8
Пред бъдещето с отворени очи /разговор за българското училище/	10
Тошо Дончев — Българската интелигенция в Унгария	14
Алекси Любомиров — Нови призраци по Европа	18
Георги Вангелов	19
Пенка Чангова — Как бе спасено българското училище?	21
Милка Варгади — Българското обществено във «Ференцварош»	22
Ленке Чикхеи — Имало едно време един учител	24
Кълнове — Из литературния и художествен конкурс	26
Ася Събева — Великден	34
Св. Св. Кирил и Методий	36
Из живота на Дружеството на българите в Унгария /хроника/	38

Графиките в броя са от художника Георги Вангелов
и неговите възпитаници
от българското училище в Будапеща

Списанието се издава с материалната помощ на Управлението за националните
и етнически малцинства в Унгарската Република
Редакционна колегия: Георги Иринков – председател, Тошо Дончев – главен редактор,
Петър Петров – отговорен редактор, Александър Марков – секретар, Ася Събева,
Райна Симеонова, Светла Кьосева
Корица – Росен Русев
Оформление – Юдит Калои
Адрес на редакцията: 1097 Будапеща, ул. «Вагохид» 62. тел.: 114-1621
Годишен абонамент: 360 форинта
Единичен брой: 96 форинта
Мнението на авторите не винаги съвпада с позицията на редакцията

ТЕОДОР ТРАЯНОВ

На младия

Разпускай ветрила, отплувай,
чело за гръм грядущ открил,
в смел устрем всичко извоювай,
що скритом Бог е сътворил!
Вълшебен кораб да те носи
под удара на млада кръв,
и с демона си път кръстосал,
ти нивга не отстъпвай пръв!

В съня ти буря ли завие,
наяве потърси я сам,
през примките на зли стихии
мини като двуостър плам
и възвести, лъчист велможа,
че пламъкът не се бои,
че най е силен, който може
съня с живота да спои!

И в час на всичките молитви,
и в час на земната печал
спомни си кървавите битви,
в които си смъртта възпрял!
И протръби, че всяка правда
е от божествен произход,
че всякой път, що се изстрада,
донася благодатен плод!

И възвещал в нетленно слово
на времето завета скрит,
възлез на своя бряг отново,
хвърли в морето меч и щит!
Смирен челото си навеждай
пред всяка мъка на света,
вдъхни на слабия надежда,
спомни на силния смъртта!

Величието на живота
в смъртта за него разгадай,
съкровищница на доброто
дори от злия враг създай!
Животът е най-скъпо благо,
що Бог излъчва в своя блян,
но огнен дар небето слага
в сърцето на певец избран!

Помни това, о дух свободен,
и в мъдра песен отдъхни,
а стих, спокойно благороден,
света с любов да осени!
От Бога паметник изваян,
сам своята вечност поздравя,
сърцето си и святи тайни
на идни братя остави!

Новобългарското образование и Неофит Рилски

Завладяването на българската държава от турците в края на XIV в. спира за почти четири века бурното развитие на средновековната култура и образование в България. По времето, когато в Европа започват да се откриват университети и академии, българчетата се учат да сричат по Апостола и Псалтира в манастирски или църковни училища, наречени килии, открити от родолюбиви монаси и свещеници. Обучението, сковано в догматичните рамки на религиозната схоластика, е твърде далече от земните потребности на народа. То изпълнява главно защитни функции, защото помага да се опази езика на българите и богатата книжовна традиция, създадена до XIV век. Килийното образование, обаче все повече изостава от историческото развитие и през осемнадесетото столетие е във видим дисонанс с потребностите в икономиката и културата на българите. По това време българските земи под османска власт се оживяват стопански, свързвайки се с пазарите на Европа. Макар и много бавно и мъчително, започва да се оформя една относително по-силна икономическа прослойка от български търговци и занаятчии с потребности от повече знания за търговията и производството. Пряка последица от тези промени е увеличаването на килийните училища и някои новости в тяхната организация. В утвърдената от векове практика килиите да се откриват от църквата се намесват българските общини. По това време те са единствените официално признати светски представителства на българския народ в Османската империя и участието им в образователния живот поставя началото на светската насока в развитието на българското училище.

През втората половина на XVIII и началото на XIX век в Котел, Севлиево, Самоков, Елена, Русе, София, Неврокоп и други селища се появява нова форма на килийни училища, наречени обществени. Общините построяват за тях отделни помещения. Това е първата, макар и формална крачка за откъсването на училището от храма или манастира. Общините се грижат да назначат и по-способни и дейни учители. Тяхната заплата вече се из-

плаща от църковните настоятелства, а не от родителите на децата, както е дотогава. По този начин общината организационно и материално поема грижата за учителя, който е зависим от нея и отговорен за работата си пред обществеността на целия град или село.

В някои от обществените килии се въвежда изучаването на отделни елементи от география, аритметика, църковно пеене. Проникването на тези, макар и твърде ограничени рационални знания в килийното образование е причина да се зароди една преходна форма на образование, която е смес от религиозно-догматичните и светски училища. Фактът, който има особено значение в развитието на българското училище по това време, а и през XIX в., е, че в обществените килии се променя езикът на обучението и църковнославянският, като белег на средновековната просветна традиция, постепенно се заменя с говоримия народен език.

Зараждащата се българска буржоазия все още не е готова, нито идейно, нито финансово да извърши кардинална промяна в българското образование. Няма и подготвени учители, които могат да изградят мрежата от светски български училища. Все по-голямата нужда от рационални знания подтиква заможните българи да изпращат децата си в новогръцките училища в Букурещ, Янина, Кидония, или пък да подпомагат откриването на начални и средни училища в българските земи. Преподаватели в тях са най-често гърци и обучението се води изцяло на гръцки език.

Първите три-четири десетилетия на XIX в. са време на търсене на форми и средства за изменение на съществуващата система и подготовка на кадри, които могат да я преустроят. От второто десетилетие на деветнадесетото столетие в стопански проспериращите селища като Свищов, Котел, Карлово, Видин, Самоков и др. започват да се откриват тъй наречените елино-български училища. Учителите в тях са българи, учили в гръцки средни училища като лицей «Св. Сава» в Букурещ, училищата на остров Хиос, Андрос и др. Обучението в тези училища е коренно различно от килий-

ните и е напълно светско. Подобно на новогръцките училища в тях се изучават древните елински класици, правят се преводи от елински на новогръцки на басните на Езоп, съставят се гръцко-български разговорници и др. В началната степен на тия училища, обучението се води на български език, а в горната се изучава като предмет славянска граматика. По същество елинобългарските училища са преход от чисто гръцките училища, които съществуват в много селища на българските земи, към светски национални училища.

Само за едно десетилетие след тяхното откриване обективните условия за качествена реформа в българското учебно дело са напълно намерени. Понататъшното развитие на търговията и занаятите ускорява промените в българското общество. Политическите условия благоприятствуват за утвърждаването на българските търговци в стопанския живот на Османската империя. След създаването на гръцката държава те се откъсват от опеката на гръцките си колеги и все по-активно и самостоятелно се проявяват на имперските пазари и в Европа. Приоритетът на гръцкия език, като посредник в търговските отношения до тогава е разколебан и на българите се налага да знаят вече немски, френски, руски. Стопанското стабилизиране силно влияе на идейните и политически процеси в българското общество и развитието на националното самосъзнание.

През втората четвърт на XIX в. политическите условия в Османската империя също благоприятствуват зараждането и оформянето на силно просветно движение. Прогресивно-либералните кръгове в Турция започват все по-активното «европеизиране» на държавата като се изработва система от реформи, които през 1839 г. султан Абдул Меджид оповестява с издаването на Хатишерифа. За пръв път в този документ се приравняват, макар и формално, християнските и мюсюлмански поданици на държавата. Независимо от половинчатия си характер, реформените актове създават законовата база за стремежа на българите за културно-просветно и духовно-религиозно самоопределение. Идеите за ново светско национално училище, които се зараждат и пропагандират под една или друга форма още от XVIII и началото на XIX в. от видните български идеолози Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и Петър Берон, могат вече практически да бъдат реализирани.

Импулсът за откриването на първото българско училище от нов тип идва от Васил Априлов през 1832 г. Този буден габровски търговец, който години наред живее в чужбина, не само вижда недъзите на българските училища, но осъзнава и опасността от денационализация, която умело обхваща част от българите чрез гръцките училища. С голям ентузиазъм той убеждава габровския търговец в Одеса Николай Палаузов заедно да подпомогнат материално откриването на училище

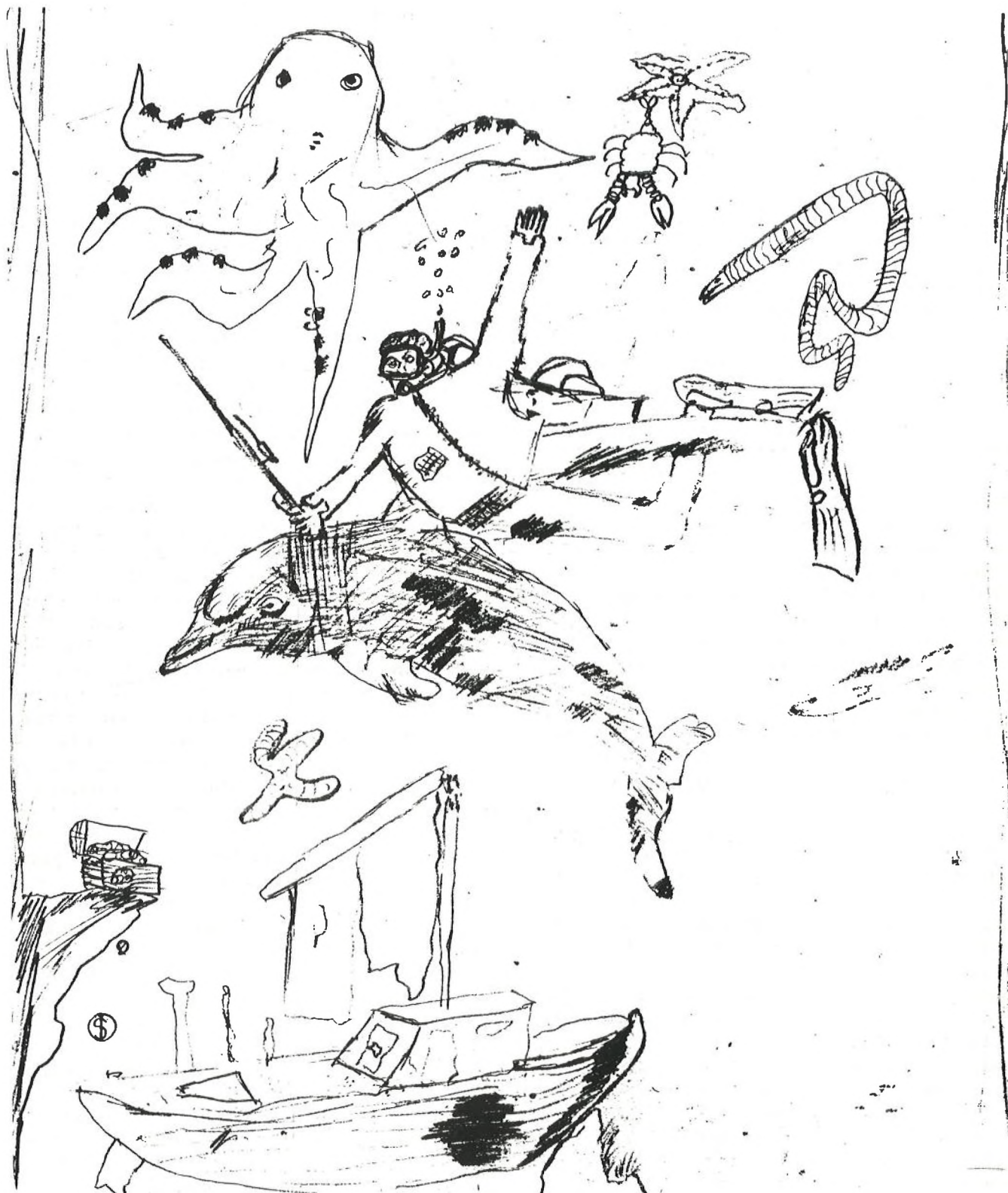
в родното им Габрово. Към тях се присъединяват и заможните габровски търговци в Букурещ братя Мустакови. Създава се група от дейни, родолюбиви попечители, които искат да преустроят българското образование по европейски образец.

Организаторите си дават сметка, че крайния успех на усилията им ще зависи преди всичко от учителя, който трябва за твърде кратко време да подготви максимален брой последователи, способни да открият светски български училища и в други градове и села по българските земи. Не случайно те проектират да въведат в новото габровско училище Белланкастеровия метод на преподаване — тъй наречения взаимоучителен способ, който е модерен в някои страни на Европа и при който по-напредналите ученици обучават останалите под надзора на учителя. За съжаление твърде малко българи по това време са запознати с този метод, а и почти никой не притежава таблици и помагала, по които той се провежда.

След дълги проучвания и търсения на учител за новото училище, изборът на попечителите пада на Никола Поппетров Бенин с духовното име Неофит Рилски (1793-1881). Той е роден в Банско в семейството на свещеник и още като юноша желанието му за по-високо образование го отвежда в близкия Рилски манастир.

В първите десетилетия на XIX в. манастирът е един от най-големите духовни и културно-просветни центрове на българските земи. Той има изключително богата библиотека с ценни книжовни реликви, документи за величието на българската държава като хрисовула на последния български цар Иван Шишман, силна музикално-певческа школа и др. В тази духовна атмосфера Неофит Рилски оформя разностранните си интереси в областта на църковно-славянския, българския и гръцкия езици, църковната музика, богословието и др. След като завършва блестящо манастирското училище, което се счита за едно от най-добрите, стареите го изпращат да продължи обучението си в гръцкото училище на Мелник. В това средно новогръцко училище Неофит се запознава с гръцките класици и с новите просветенски идеи в образованието. Въпреки, че след напускането на Мелник Неофит Рилски е сред най-образованите за тогавашните представи българи, той не преставя да се самообразова през целия си дълъг живот и се издига като учен-енциклопедист, който остава трайни следи в развитието на българския културен живот.

Почти веднага след завършването на обучението си в Мелник в края на 20-те години на XIX в. той открива елинобългарско училище в Самоков. Проявите му там са коренно различни от преподаването на килийните учители. Неофит събужда в учениците си интерес към родния език и започва с тяхна помощ да съставя речник и българска граматика. Въпреки че е духовно лице, Неофит Рилски

Светослав Илиев, I клас — Морски обекти

премахва богослужебните книги от обучението и се стреми да състави необходимите помагала.

Името му на компетентен и вискателен учител, който следи новостите в гръцкото образование и книжнина, става широко известно в българските земи. Научавайки за него, братя Мустакови му предлагат да замине през 1834 година за Букурещ, за да усвои и взаимноучителния способ на преподаване. Заедно с това той е натоварен да преведе и подготви за печат най-необходимите учебни помагала и на първо място взаимноучителните таблици, по които се води обучението на началната степен в Белланкастерските училища и българска граматика, която се планира да се преподава на по-напредналите ученици.

В продължение на няколко месеца с присъщото му старание и упоритост Неофит успява да се справи и с двете задачи. Той подготвя около 78 взаимноучителни таблици с елементарни знания по писане, четене, аритметични действия, катехизис, нравствени поуки, съвети за здравето, представи за физическите качества на предметите и др. Заедно с този подбор от знания в различни области на познанието, Неофит Рилски съставя и известната «Българска граматика». Тя е първото помагало, предназначено за изучаването на българския език като предмет в новото училище. За времето си тази учебна дисциплина има изключително значение в идейните и политическите процеси в българското общество и формирането на националното самосъзнание. През цялото Българско възраждане до Освобождението от турско робство през 1878 г. на този предмет в българското училище се отдава изключително внимание и подчертан политически смисъл. Но въвеждането му през 30-те години е особено мъчително, защото за изучаването на родния език са нужни граматика и речници, а съставянето им е бавно и трудно. Оформянето на българската граматика като наука е затруднено от липсата на единен книжовен речник, на събран езиков материал, на разработки по отделни въпроси. Изготвянето на граматиката от Неофит Рилски е цял подвиг и една от първите сериозни крачки в научното поставяне на въпросите. Заедно с граматиката Неофит подготвя и други помагала и учебници.

На 2 януари 1835 година габровското училище е открито тържествено, като отваря врати за деца и юноши от близки и далечни селища. Само за няколко месеца то се превръща в един от големите образователни центрове на българските земи, в които не само се ограмотяват деца, но се подготвят и учители за училищата от нов тип. Чрез училището Габрово се очертава като културно огнище, което активизира процесите в оформянето на новобългарската интелигенция. По своето положение учителите, които излизат от него коренно се различават от дотогавашните, които

обучават децата покрай други свои професии и занимания. Неофит Рилски заедно с няколко елино-български учители като Е. Васкидович, Хр. Павлович, Р. Попович, допринася да се създаде отделна професионална група от учители, изцяло посветени на учебните си задачи.

Условията, при които работи Неофит Рилски през 30-те години на XIX в. са твърде трудни. Нерядко той се сблъсква с неразбиране, завист, остарели мнения и съпротива срещу новото училище, в което религията е на втори план. С несломима енергия той подпомага всички, които искат да уредят училище по подобие на габровското, да преведат или издадат книги. Той популяризира взаимния метод на преподаване из цялата страна, препраща таблици, помага да се изградят специални постройки за новите училища. През 1837 г. той се прехвърля в Копривщица и устройва по новия модел и тамошното училище. Както и в Габрово, тук се учат много деца и юноши, между които са бъдещите видни български педагози и обществени дейци Захари Круша, Захари Княжески, Калист Луков, Цвятко Недев, Найдено Геров, Атанас Чолаков, Йоаким Груев и много други. Неофит Рилски се превръща в първостепенна фигура в културно-просветното движение през втората четвърт на XIX век, когато българското образование прекрива границата от схоластично-религиозното обучение към националното училище на новото време. Неговата най-голяма заслуга е, че той практически допринася за успеха на този качествен скок. За относително кратко време той популяризира новите идеи и дава модел на светско национално училище с огромна роля в идейната подготовка на българската национална революция. Той се превръща в изпълнител на историческата повеля бързо да се подготвят кадри, които да преустроят в най-широки мащаби българското учебно дело. Без да се омаловажава ролята на другите учители, които работят по същото време като Е. Васкидович, Р. Попович, Хр. Павлович не може да се отрече, че Неофит съвсем справедливо получава прозвището «патриарх на българските писатели и педагози», както го нарича К. Иречек.

Само за едно десетилетие след създаването на габровското училище Неофит се радва на плодове на своя труд. В десетки селища на българските земи се откриват взаимноучителни училища, а в края на 40-те години се организират и първите класни, открити от неофитови ученици. За няколко десетилетия, въпреки съпротивата на висшето гръцко духовенство, с подкрепата и усилията на всички слоеве от народа, българското училище се приближава до модерните образци на учебните заведения в Европа и се превръща в един от най-важните стожери на българската национална революция.

75 години българско училище в гр. Будапеща

На 2 юни 1916 г. на общо събрание на Дружество-то на българите в Унгария, създадено само 2 години преди това, с пълно единогласие се решава да се направят постъпки за разкриване на българско училище в гр. Будапеща. Година и половина по-късно на 4 декември 1917 г. излиза решение №126176 на Будапещенското столично кметство за разкриване на «основно училище за децата български поданици и църква за извършване на служби». За тази цел се отстъпват «една класна стая за учебни цели, а за църковните служби гимнастическия салон в основното училище на ул. «Лоняи»».

Първите учебни занятия в българското училище започват на 25 февруари 1918 г. с 18 деца от I до IV клас в слята паралелка под ръководството на първият учител и директор на училището г-н Константин Спиров. Издръжката на училището и параклиса е от черковно-училищната община. След няколкократни премествания училището се установява в сегашната сграда на ул. «Байза» 44 през 1952 г., където съжителства с пансион за унгарски ученици. Цялата сграда училището заема през 1973 г., което дава възможност да се разкрие и детска градина с нощуваща група. Така училището става училище-интернат за деца от предучилищна възраст до осми клас. С решение № 68 от 17 април 1981 г. на Министерския съвет, училището прераства от основно във средно училище с пълен курс на обучение от I до XI клас. В учебната програма се включва и професионална подготовка по туризъм.

За своето съществуване от 1918 година до сега, в училището са завършили началното си образование около 800 деца, основно образование — около 660, а 101 са завършили средно образование.

За качеството на обучение в българското училище в гр. Будапеща може да се съди по реализацията на завършилите средното си образование в него. От 61 випуска на училището през последните 6 години, 32 са продължили обучението си във висши и полувисши учебни заведения в България и Унгария. Това означава, че 52,4% от зрелостниците са преминали успешно в по-горна степен на

обучение. С такъв висок процент на продължаване на образованието си след завършването на средната степен могат да се похвалят малко училища в България и Унгария. При това училището е със свободен прием — в него могат да се обучават всички желаещи, без ограничения.

Характерен момент в развитието на училището сега е преоценката за мястото и ролята му в сегашната действителност. Изхождайки от факта, че училището е създадено за обучение и възпитание на децата на местоживеещите българи, че сега 70% от учениците в него са деца на местоживеещи и само 30% са деца на задгранични служители, считаме, че в бъдещето си развитие училището, оставайки си по същество българско училище, все по-пълно трябва да задоволява и защитава интересите на местноживеещите ученици, като обучението в него не ги откъсва от реалната среда, в която живеят. Обучението на тези деца в българското училище не трябва да бъде пречка за тяхната реализация при живота им в Унгария, напротив, то трябва да им дава предимства пред обучението в обикновеното унгарско училище.

Ръководейки се от тези принципи, педагогическият колектив през последните няколко години предложи, а Министерството на образованието утвърди някои промени в учебния план, насочени към приближаване до педагогическата практика на унгарското училище. В същото време училището активно участваше в преговорите между българското и унгарското министерства на образованието за определяне статута на училището. На 29.09.1993 г. това споразумение бе подписано в София от зам.-министрите на образованието на двете страни г-жа Костадинова и г-жа Добош. Подписаното споразумение, съгласно което училището придобива статут на държавно българо-унгарско училище, запазвайки по същество българския си характер, дава следните предимства за учениците, обучаващи се в него:

— увеличава се курсът на обучение на 12 години, с което се изравнява със срока на обучение в унгарските училища;

— след завършване на средното училище и пола-

гане на зрелостни изпити, учениците-български граждани със статут постоянно живеещи в Р Унгария и унгарските граждани получават свидетелства за завършена степен и дипломи за завършено средно образование на български и унгарски език, които предоставят правата, предвидени в българското и унгарското законодателство; — българската диплома за завършено средно образование съгласно унгарското законодателство, е документ, равностоеен на удостоверение за положен държавен изпит по български език; — обучението в училището се осъществява по учебен план, действащ в Р. България, като освен това учениците изучават унгарски език и литература, история на Унгария и география на Унгария на унгарски език и в обем отговарящ на образователните изисквания на унгарските училища. След завършването на XII клас и полагане на зрелостни изпити по тези предмети, положената в училището матура се счита за равностойна на матурата, положена в унгарска гимназия; — предметът «Екскурзоводство» ще се изучава и завършва в съответствие с изискванията на факултативно изучавания в гимназиите на Р Унгария предмет «Екскурзоводство».

Наред с всички тези предимства, придобити с новия статут на училището, благоприятно се отразява на обучението и възпитанието на децата по-малкия брой на учениците в паралелка — средно 10-12 ученика. При това обучението им се извършва от педагогически кадри с непрекъснато подобряван качествен състав. От учебната 1991/92 година конкурсът за назначаване на учителите, работещи в чужбина се извършва вече не по документи, а с полагане на конкурсен изпит. Като се има предвид, че за всяко място кандидатстват десетки учители от цялата страна става ясно, че в училището ни се изпращат едни от най-подготвените български учители. Снабдеността на училището с необходимите учебно-технически средства и дидактически материали е сравнително добра. В

училището са разкрити самостоятелни кабинети по физика, музика, химия и биология, изобразително изкуство, компютърна зала, видеозала, физкултурен салон, тенис зала и открита спортна площадка. Училището разполага и с богата ученическа библиотека, която предвиждаме през тази година да допълним с най-малко 200 нови книги. Храненето на децата от детската градина и на учениците се извършва от собствен ученически стол, в който се приготвя евтина, вкусна и питателна храна. В училището има разкрит бюфет за закуски и безалкохолни напитки. За здравето на децата в детската градина и учениците на училището се грижи училищен лекар, за малките ученици, които не могат да се прибират сами е осигурен педагогически надзор в училището до 17 часа. Училищният автобус ежедневно извозва учениците, живеещи в района на Чепел.

Извън учебните часове, учениците имат възможност безплатно да се занимават със спорт, с изучаване на народни песни и хорово пеене. Провеждат се факултативни занятия по информатика, графика, математика, български език, чужди езици и др. Освен факултативните занятия, които за безплатни, срещу минимално заплащане желаещите могат да изучават модерни танци, допълнително немски и английски език, а децата на задграничните служители — унгарски език.

Записването на нови деца за детската градина се извършва целогодишно. Тя работи целодневно от 7 часа до 18 часа. Училището е отворено за всички желаещи да се обучават в него, независимо от тяхната националност, гражданство и произход. Обучението по задължителната учебна програма за всички е напълно безплатно.

Всички, които имат желание, могат да получат допълнителна информация за училището или да направят предложения и препоръки на телефоните на училището: 1 318 300 — директор и 1 321 358 — канцелария. Адресът на училището е: 1062, VI. ker., Bajza u. 44., Bolgár Iskola.

Пред бъдещето — с отворени очи

Разговор за българското училище

На 23 март 1993 г. в библиотечната зала на българския културен дом се състоя среща-разговор по проблемите на българското училище в Будапеща, организиран от редакцията на сп. «Хемус». В срещата участваха (по реда на изказванията): Вероника Влагова и Александра Попова, ученички в IX клас на училището; Силвия Русева, Кристина Менхарт и Данчо Мусев, бивши възпитаници на училището, в момента студенти; Светла Кьосева и Росица Пенкова, учителки; Адриана Петкова, бивш преподавател; Николай Казанджиев, директор на училището, Анка Влагова, родител; Верка Живкова, член на Управителния съвет на Дружеството на българите в Унгария и на Училищния съвет; Георги Иринков, председател на ДБУ. Разговорът бе воден от Тошо Дончев, главен редактор на сп. «Хемус».

Тошо Дончев: Много се радвам, че приехте нашата покана да участвате в разговор по проблемите на училището. Тази година се отбелязва 75-годишният му юбилей, през миналата есен бе подписан междудържавен договор за новия му българо-унгарски статут, радост за всички ни бе полагането на основния камък за нова сграда на българското училище. Разбира се, повод за тържество има, но има и грижи. Всеки от нас, дали като директор, учител, възпитаник или родител, изпитва известна тревога за бъдещето на училището, вълнува се от това накъде ще поеме, как ще се развие нашата обща рожба, стожерът на българщината в Унгария. Ще ми се най-напред да се обърна към сегашните възпитаници на училището: какво харесвате и какво не харесвате в днешния училищен живот?

Вероника Влагова: Струва ми се, че една част от преподавателите не са достатъчно отдадени на професията си и не се стремят да създадат интерес у учениците, не се интересуват дали те са разбрали материала. Бих желала учителите повече да се занимават с нас, да обръщат внимание на това, което ни вълнува. Ние идваме в това училище, защото то е средище на българщината и искаме да запазим своя български дух.

Александра Попова: Училището не е достатъ-

чно популярно сред унгарската общественост, то дори не фигурира в справочниците за училищата, които се издават тук. Мисля, че трябва да се положат усилия, хората да научат за него, още повече че в началния курс, I — II клас, има много малко ученици. Атмосферата в училището е добра, но би могло да се направи и още за разнообразяването на училищния живот — екскурзии, посещения на тетрални представления, концерти и др.

Силвия Русева: За мен главният проблем е, че командированите учители престояват твърде малко време в Унгария, то не е достатъчно да опознаят средата, да свикнат с нея.

Данчо Мусев: Статутът «българо-унгарско държавно училище» предполага съчетаването на българската и унгарската програма. За сега няма примери в това отношение, трябва да се експериментира, може да се стигне до претоварване на учениците. Дали не е по-добре да се прибегне до вече изпитаните форми на националните училища в Унгария, при които предметите по унгарската програма се изучават на националния език. При това положение няма разминаване в обучението и в същото време децата усвояват родния си език.

Светла Кьосева: Направи ми впечатление, че от една страна има добри оценки за атмосферата в училището и това е естествено — децата са малко на брой, опознават се и контактуват в продължение на години, при това не в изолирана възрастова среда, а в един диапазон от 3 до 18 години; от друга страна стана дума и за недостатъчната удовлетвореност от работата на училището. Сред нас са наистина взискателни деца, които имат претенции и желание за по-добро знание. Аз не бих казала, че преподавателския състав е неквалифициран, проблемът е може би в липсата на достатъчно приемственост. За мен един от начините да се преодолее тази слабост е да се създаде постоянно ядро от местни учители, които да предават създадените ценности. Проблемите на училището виждам в две основни направления: първият от тях е свързан с управлението му, а вторият — с неговата програма. Много от текущите

въпроси на училището чакат своето разрешаване от София. Това означава, че директорът няма достатъчно власт и самостоятелност да действа тук, на място и училището се управлява дистанционно от хора, които са твърде далече — не само в километри — от неговите проблеми. Имам предвид, че при разглеждането на някой конкретен въпрос, те имат примера на друго българско училище, намиращо се в София или който и да е друг град на България, и по аналогия с него решават и нашите проблеми, които често са твърде специфични. Да не говорим, че това е един дълъг и бавен път за вземане на решение. В същото време и директорът, и учителите не са достатъчно правно защитени, на тях всеки момент може да им се каже: знаете ли

колко много хора чакат за вашите места? И това дава възможност за оказване на натиск върху тях. Не се решава и въпросът за контактите с унгарската среда, тъй като от една страна директорът и учителите не знаят унгарски език, от друга страна не се предвиждат никакви средства за превод. Това създава поводи за напрежение в училището, за случайност и хаотичност в контактите, дори за некомпетентност. Другият кръг от проблеми е свързан с програмата на училището. Ние трябва да имаме една предварителна концепция, която да предложим на учениците, да придадем профил на училището. Това ще даде възможност учениците по-добре да се ориентират и да конструират своето средно образование чрез свободния избор на предмети за обучение. С превръщането на училището в българо-унгарско действително се появява опасност от механично съчетаване на две учебни програми, което може да доведе до претоварване на учениците, до излишни повторения и липса на синхронност. Досега обаче не са мобилизирани способностите и желанието на преподавателите за работа в тази насока.

Росица Пенкова: Проблемът за създаване на интерес у учениците към даден предмет не е проблем само на нашето училище, той е проблем на училището въобще. В горния курс обаче не е достатъчно да се създава интерес, там се изучава сложна научна материя и ученикът сам трябва да проявява интерес. Наистина, класовете при нас са малки, но трудността идва от там, че в един клас

от 12-15 деца равнищата на развитие са твърде различни, различно е нивото на владение на българския език, за една част от учениците той е майчин, а за друга част от тях — чужд език и това изисква различни методи и подход при обучението. Мое мнение е, че съставът на учителите би трябвало да бъде попълнен от местни кадри, но не защото командированите учители не се интересуват от децата тук. Трябва да се използва местната българска интелигенция, която както се грижи за културния дом, издава списание, би могла да намери своето място и в училището. Тогава ще има и мотиви за учение: това училище ще бъде необходимо за учениците, защото те ще знаят, че има къде да се реализират после. Ние не можем

да разчитаме, че то може да се поддържа вечно само от «гол» патриотизъм, то трябва да дава знания, които да удовлетворяват не само българските изисквания, но и унгарските, и световните норми на образованост. Един от начините за постигане на това беше подказан — да има програма, която да не бъде механична смесица от унгарски и български учебни планове. Това не е нова идея, но трябва да се постави начало

то, да се почне час по-скоро.

Адриана Петкова: Проблемът за учебната програма е много важен. Според мен, училището е малко изолирано от унгарската среда и това е основна причина родителите да не дават своите деца в него и сега да липсват деца в първите класове. Обучението трябва да започне още от детската градина, от три годишна възраст, под ръководството на вещи педагози, знаещи и двата езика. Не може да не се съобразяваме с факта, че всеки народ възпитава различно своите деца. Възпитанието на децата е много консервативно, то е свързано с тесен семеен кръг, с културата и образованието на родителите, с тяхното възпитание. Българските и унгарски традиции трябва добре да се проучат и много внимание да им се обърне в училището, особено в ранната детска възраст, когато се усвоява един основен лексикален фонд и на двата езика. В момента една голяма част от децата растат в смесени семейства. Струва ми се, че своеобразието на нашето училище трябва да бъде паралелното усвояване на двата езика. Зная, че на практика това е трудна задача,

но без равностойното знание на български и унгарски децата ни биха били осакатени.

Николай Казанджиев: Вероника и Александра останаха да продължат образованието си в нашето училище след осми клас и ще бъдат първите випускници, които ще получат българска и унгарска диплома за средно образование, те са го предпочели и избрали, затова имат право да бъдат взискателни. Аз не веднъж съм подчертавал високата квалификация на преподавателите в нашето училище. Ала за да бъде човек добър учител, трябва да влага и сърце в работата си. При нас има известно очиновничаване на учителите, те си свършват работата в часа, но малко се интересуват от душевността на учениците. Някои от причините за това са чисто организационни, други са отражение на сегашното състояние на България, на цялата ни структура на управление, която пряко влияе и върху училището. За съжаление, аз нямам големи възможности да се противопоставя. Ако не успея да въздействам на съзнателността на учителите, тогава, откровено казано, оставам без сили. Трудно се осъществяват контактите с унгарските училища и други институции,

поради езиковата бариера. Предложението ни да се назначи за счетоводител местен човек с владее на български и унгарски език, не се осъществи. Училището се намира в изолация. Трудно може да се даде отговор и на въпроса какво трябва да е съотношението между броя на местните и командировани учители. Мудността, с която се разрешават проблемите от България, особено във връзка със заплащането на местните кадри, е извор на непрекъснати конфликти между ръководството и тях. Вече седем месеца от началото на учебната година 3/4 от учителите и служителите работят без сключени трудови договори. Живеещите в Унгария български специалисти би трябвало да кандидатстват при обявяване на свободни учителски места в министерството, ДБУ също би могло да се ангажира, да даде препоръчителни писма и мнение от училищата, в които те работят. При наличие на подходящ местен кандидат — по преценка на Министерството — местата може и да не се обявяват за свободни.

Тошо Дончев: Това е много добра идея. Ние бихме могли да разгласим какви специалисти се

търсят и да насочим тези хора към училището. Вероятно училищният съвет също трябва да вземе отношение по тези въпроси.

Николай Казанджиев: Убеден съм в това. За да бъде нормална работата на един директор, той задължително трябва да има право да решава по отношение на кадрите, с които работи. За съжаление, трудно може да се осъществи иначе добрата идея училището да има собствена концепция, собствен профил, тъй като учебният план в България непрекъснато се сменя. Би могло обаче да се постигне синхронност при обучението по география и история на Унгария, унгарски език и литература и българската част на програмата. За тази цел трябва да се привлекат специалисти от унгарски педагогически институт и български специалисти.

Анка Владова: Ние даваме нашите деца в българското училище, това са думите на една българска майка, даваме ги, за да станат българи. Да се вълнуват, когато чуят стихотворението «Аз съм българче», «Хаджи Димитър», «Опълченците на Шипка», да се вълнуват, когато пеem химна на България, химна на св. св. Кирил и Методий. Това се създава от домашното огнище и

от училището. И трябва да направим всичко възможно, за да излязат от това училище български деца, които да имат европейски манталитет.

Росица Пенкова: Родителите българи дават децата си в училището, за да запазят българското у тях. Аз съм дълбоко убедена, че това е така. Нашето задължение като учители е училището да бъде на европейско равнище, за да не се срамуват по-късно възпитаниците ни, че знаят само «Аз съм българче», а не знаят други неща, което в Унгария и навсякъде другаде ще им създаде редица трудности. Ние сме задължени наред с възпитанието на патриотичните чувства да направим така, че децата излезли от това училище да не съжаляват никога в живота си, че са го завършили. Да бъдат подготвени за живота тука, в Унгария, а ако отидат в Англия или Америка, да бъдат подготвени за света.

Силвия Руссва: Подготовката, която получават учениците до осми клас е много добра и след това те лесно се реализират в унгарски училища. В гимназиалния курс обаче разминаването между българската и унгарската програма е много по-

голямо и затова кандидатстването във висши учебни заведения е затруднено.

Николай Казанджиев: Надяваме се, че удължаването на курса на обучение на четири години в гимназията, както и въвеждането на предметите от унгарската част, ще доведат до преодоляване на тези различия.

Верка Живкова: За мен много важен, по важен от степента на квалификация, е характерът, стилът на учителя. Децата обичат учители, които се опитват да вникнат в душевността им и не ги натоварват със собствените си проблеми. Голяма е ролята на учителя по литература. Българското слово трябва да звучи по рецитали и събирания, посветени на различни писатели, по битови вечери, на които децата да се запознават с нашите стари обичаи. Създаването на съботното училище с помощта на учителите ще привлече деца, които в момента не са обхванати от училището. Само така училището и дружеството ще изпълнят мисията си за запазване на българщината в Унгария. Сериозно трябва да се погледне на въпроса за набиране на деца за училището. Този проблем не е нов, но на него трябва да се гледа като на обща задача на дружеството и на училището — да се издирват българските деца, да се покажат на родителите предимствата на училището. За авторитета на нашето училище, на учителите, сме отговорни и самите ние — родители и общественост, ние трябва да се отнасяме с уважение към тях и техния труд, да не ги охулваме пред децата си и пред други хора.

Георги Иринков: Като българин винаги ме е интересувал въпросът за училището, той е тясно свързан с работата на колонията и с проблема за асимилацията на българите в Унгария. Този процес ние изкуствено не можем да задържим, но считам че българите, които живеят тук, могат да запазят самочувствието си и гордостта си на българи с общите усилия на дружеството и училището. За мен, като дългогодишен деятел на българската общност, има три решаващи фактора за това: езика, българската народна песен, българ-

ския танц. Много голямо внимание трябва да се обърне на овладяването на тънкостите на българската реч чрез създаване на една особена любов към нея. Българската народна песен трябва да звучи ежедневно в училището, за да може години по-късно, погълнат от унгарската среда, у човек да остане мелодия, която винаги да му напомня, че е българин. Нашият народен танц е танц на колективната игра, танц на сплотяването на хората. По моему, за тяхното изучаване трябва да има постоянни специалисти. Четиригодишният мандат на командироване на учителите е недостатъчен. В този кратък период не е възможно преподавателят в една екстрена обстановка — унгарски език, унгарски проблеми — да се реализира. Затова ние трябва да настояваме за един удължен мандат, а компетентните органи — директорът и педагогическият — да изразяват мнение за продължителността на мандатите. Учителят трябва да е обезпечен, за да отдава цялото си време на децата; той трябва да знае, че щом работи добре, може да гради тук някакво бъдеще, за да бъде психически уравновесен и да се отдаде на работата си. Необходима е по-системна работа и с родителите, с обществеността за отговорността на семейството пред училището и пред децата ни. Семейството и училището не вървят в хармония по възпитанието на децата. Училището се посещава от конгломерат от различни по възпитание и семейна среда деца и учителят трябва да стои по-дълго време тук, за да може да опознае децата ни, за да умее да им въздейства, за да има конкретен подход към всяко дете и всяко семейство.

Топло Дончев: Поставени бяха интересни и наболели въпроси. Естествено, ние не сме в състояние да ги разрешим, но тези идеи, мисли, ще стигнат и в България. Нека там чуят как милеем за това училище, какво искаме. Нека повече хора знаят за съществуването му, за неговите проблеми. Аз смятам, че много от изказаните препоръки, идеи и мнения могат да бъдат използвани и осъществени и в днешните рамки на училището.

Българската интелигенция в Унгария

Наблюдения върху социалната ѝ реализация

Интелигенцията играе изключително важна роля в живота на малките национални и етнически общности, особено в съвременната епоха на масови динамични културни въздействия.

Статистическите данни за българската етническа общност в Унгария показват, че тенденцията към нарастване броя на занимаващите се с умствен труд наши сънародници е с траен характер както в относителен, така и в абсолютен аспект. Попълването на тази прослойка се осигурява не само от редовете на българските преселници-кореняци (градинари, търговци), но и от новите пришълци от България, които в голямата си част са представители на умствения труд.

Като разглеждаме въпроса за социалното положение на българската интелигенция в Унгария най-напред изниква необходимостта да изясним понятието «интелигенция» — какво означава то, коя обществена прослойка можем да включим в него, какво е неговото съдържание, граници и т.н. и в частност — приложимо ли е то при изследване социалния състав на българската народностна група в Унгария.

Отделни функции, характерни за интелигенцията са известни още от древността, но разглеждането на ролята и мястото на интелигенцията като социално явление е сравнително ново. Съвременната социология разглежда интелигенцията като специфична, междинна социална група на предимно сложния и високо квалифициран умствен труд, който изисква високо специално образование — професионално създава, разпространява и внедрява духовните ценности, необходими за съществуването и развитието на обществото като социална система на всички негови области и равнища.

Българската интелигенция в Унгария не представлява единна хомогенна група. В зависимост от различни фактори — месторождение, социален и етнически произход и други, представителите на тази социална прослойка трябва да бъдат допълнително типизирани. Социално-професионалната структура на местната интелигенция не е пълна, като в някои социопрофесионални групи

тя и не е представена. По обясними причини професионалното ѝ разслояване е стеснено в сравнение с това в Република България. Не е характерно заемаването на постове, изискващи висока квалификация (висше образование) от български преселници със средно и полувисше образование. Много често се констатира обратното — такъв специалист да заема по-нисък пост, поради чуждото си гражданство, недостатъчна езикова подготовка или липсата на нужда от такива специалности в Унгария. Не малка част от нашите интелигенти не работят по придобитата от тях специалност. Образователната и квалификационна структура на интелигенцията в значителна степен съвпадат в инженерно-техническите, агрономическите, икономическите, здравните и художествените групи професии, по-малко в правно-административната, педагогическата и културно-идеологическата социопрофесионални групи. Интелектуалците с хуманитарен профил често не намират работа, отговаряща на тяхното образование и още по-малко на призванието им.

Българските интелигенти-преселници са предимно български граждани и поради своя статут не могат да заемат висши ръководни места. Затова и не ги намираме между представителите на ръководната унгарска интелигенция.

Всички те, както и останалите българи в Унгарската Република, са заети с работа предимно в унгарски институции, като изключение правят работещите в българските представителства и фирми. Тяхното социално положение зависи от заемащото от тях място в общественото разделение на труда, влияе се от общите процеси в унгарското общество и специфичните особености на съответната обществена прослойка, към която се числят. Към това се прибавят и особеностите им на български интелигенти (гражданство, култура, различни степени на владение на езика и др.), които имат въздействие както върху обективното им положение, така и върху субективната им оценка за него. Именно споменатите фактори пораждат и различните проблеми на интеграцията им в унгарското общество.

Георги Вангелов — Състояние

Според интервюираните български интелигенти проблемите на адаптацията им към унгарското общество и средите на унгарската интелигенция са от различно естество. Някои от тях са от чисто социално-битов характер, други са свързани с етническата им принадлежност. След първите неминуеми затруднения на приспособяването, една част от тях получава материално и морално признание от страна на унгарската професионална и обществена среда, а друга част, въпреки усилията си, не успява трайно да свикне с унгарските условия. Това зависи от много фактори, между които личните, субективни качества на човека играят немаловажна роля.

Най-големи затруднения от всички тях изпитват онези, които след завършването на следването си в България или в чужбина се преселват в Унгария. Те първо трябва да усвоят унгарския език, който не е лесен, и то на ниво позволяващо им да упражняват професията си и второ — в началото им се налага да реализират своите социални връзки и общуване посредством съпруга, респективно съпругата си. В повечето случаи тези хора много тежко изживяват подобна социална изолация и обществена несамостоятелност. Любопитно е, че по-възрастните, за които преселването в Унгария е свързано, примерно, със сключването на втори брак, преживяват този период сравнително по-леко и не хранят големи надежди спрямо собствената си професионална кариера. Те предварително са осъзнали трудностите на решението и се стремят преди всичко да намерят подходящ другар в живота и семейно щастие. При младите този въпрос е по-сложен, защото жертването на една професионална кариера в името на семейното щастие не винаги носи положителна равностойност нито за мъжа, нито за жената.

Към втората група български интелигенти можем да отнесем тези, които след завършване на висшето си образование в Унгария остават в страната, било поради сключен брак, било по някоя друга причина.

В третата група влизат пък родените в Унгария или преселилите се в детска възраст, които са завършили основното, средното и висшето си образование в Унгария и са израснали предимно в унгарска обществена среда.

Разбира се, това разделение на групи е съвсем условно. Унгарският културен и психически образец се усвоява по различен начин в различните възрастови групи. Неговото овладяване е необходима предпоставка за успешната реализация в Унгария на българския интелигент. Проблемите на адаптацията се преживяват твърде различно и субективно, но те имат реална основа. Те се крият в не малка степен и в различния произход и оформяне на българската и на унгарската интелигенция.

Историческите корени на формирането на унгарската интелигенция дават своя отпечатък и

върху нейния днешен облик. В духовния ѝ свят са налице останали от миналото явления, или специфични унгарски формации, неразбираеми или трудно приемливи за българите-интелигенти, израсли в друга духовна и социална среда. Този въпрос е наистина доста сложен и многостранен. Сходствата между политическата и икономическата система на бившите социалистически страни сближаваше общественото положение на интелигенцията в тези държави, но едновременно с това, националните особености и специфичния път на историческо развитие придават доста отчетливи, самобитни черти на техните интелигенции.

Съвременната унгарска интелигенция не е хомогенна. Тя е съставена от социално, религиозно, културно, етнически и идеологически разчленени, обособени прослойки. «Следствие на специфичността на развитието на унгарското общество, двете социални категории на интелигенцията се различават и в етнически, национален аспект: така наречената «историческа» средна класа бе попълвана от обеднелите слоеве на унгарските благородници, от децата на държавните служители, а буржоазната средна класа (поне в началната фаза на формирането на модерната буржоазна интелигенция) бе съставена преди всичко от поунгарчени германци, евреи, чехи и словаци» — пише унгарският социолог Тибор Хусар.

През периода между двете световни войни интелигенцията е била социално затворен слой: не е била попълвана систематически от представители на народните низини. Горните категории в преобладаващата си част са били изолирани от хората на физическия труд, поради различията в начина на живот. Въпреки, че след близо 40-годишния социалистически период се оформи ново поколение интелигенти, съставлящо около 2/3 от цялата унгарска интелигенция, у нея все още са налице наследени от миналото образци, които при новите вече условия и социални промени, свързани със смяната на политическата система пораждат нови вътрешни процеси и особености.

От една страна чужденецът, респективно българинът, по-отчетливо забелязва противоречията между обществения идеал и обществената практика, а от друга — не винаги съумява правилно да се ориентира или пък не желае да се идентифицира с модела на поведение, в който е попаднал, като с това още повече засилва своята отчужденост. Има различия в начина и интензивността на контактуванията между роднини, колеги, приятели, които могат да бъдат за отделния индивид по-приемливи или не в зависимост от усвояния от него модел на поведение. «Чужденецът се превръща в човек, който поставя под въпрос почти всичко, което изглежда естествено за членовете на групата, към която се стреми. За него културният образец на тази група няма авторитета на изпитана система от предписания и това е така

поради факта, че той не участва в живата историческа традиция, в която тя се е формирала» — твърди социологът Алфред Шюц.

Студентските години играят значителна роля във формирането на бъдещата интелигенция. При първата група от местната българска интелигенция, този важен в професионалната социализация процес се извършва в българска или друга, неунгарска среда, което предполага и по-големи усилия, повече съзнателност при адаптацията. При втората и третата група на интелигенцията спонтанно се усвоява чуждоетническата среда, общуванията тук имат по-широк диапазон и се реализират в по-ранна възраст, което пък съдейства за по-бързото, по-лекото, по-естественото и по-пълното усвояване на чуждоетническия културен образец.

След студентските години идва особено важният период от живота на всеки дипломиран човек — началото на професионалното поприще. След почти двадесетгодишно учение, младият интелигент попада в нова обществена и междуличностна среда, трябва да покаже професионалната си подготовка, а едновременно и готовността си да поеме ролята на «възрастен човек». Този период обикновено съпада и с времето на създаване на свой дом и семейство. По такъв начин, промените в начина на живот се понасят по-леко от онези, които могат да разчитат на материална, морална или на професионална помощ от страна на своето семейство — т.е. различията между интелигентите с благоприятно и тези с по-малко благоприятно положение се открояват ярко още в началото на тяхната професионална и житейска кариера и реализация. Пред такива проблеми е изправен и младият български интелигент, останал да живее в Унгария. В конкретния случай имаме предвид първите две групи на местната българска интелигенция, тъй като при родените в Унгария българи споменатите проблеми не се проявяват така остро.

Тук трябва да изтъкнем още един съществен фактор, който има определено въздействие върху жизнената реализация на българските интелигенти в Унгария. В повечето случаи българските студенти не усвояват унгарския език до такова ниво, което е необходимо за израстването им като интелигенти-творци в Унгария. Техните познания

биха били достатъчни при български условия, но те не могат да задоволят изискванията на такива професии например, като журналист, учител, преводач, научен работник и пр., за които много от тях се подготвят. Естествено, езиковите проблеми оказват влияние върху цялостната им професионална и обществена кариера.

Задоволството от постигнатата професионална кариера е резултат от съвпадение на личните качества и външни обстоятелства, но може и да е мъдро примиряване с обстановката. Някои се оплакват от известно пренебрежително отношение. В случая става въпрос за едно реално срещано явление. В интелигентската сфера, всеизвестно е, че често се води борба, в която не винаги професионалната подготовка и талант на индивида има последна решаваща дума.

Нерядко се забелязват и случаи на прекалена чувствителност, при криво разбрана критика, когато последната се тълкува не като оценка и мнение за работата, а като нападка срещу етническата принадлежност.

При неформалните отношения хората се третират не по категорията «етническа принадлежност», а преди всичко въз основа на техните лични качества.

За значителен брой български интелигенти става ясно, че заемаването на някои, предимно ръководни длъжности е свързано с приемането на унгарско гражданство. Подобно решение не се взема лесно, а и административните формалности, свързани със смяна на гражданството не са малко. Чувството за етническа идентичност и самореализация често влизат в конфликт с конкретните изисквания на живота, което оказва влияние върху цялостното поведение на индивида.

Анализирайки жизнените поприща на българските преселници-интелигенти може да се види, че етническата принадлежност сама по себе си е неутрален фактор при формирането на житейския им път. Определено може да се каже обаче, че правният израз на етническата идентичност — българското гражданство, в голяма степен ограничава възможностите за най-пълната професионална и обществена реализация на тези хора. Остава открит въпросът — има ли обективно мерило за успеха на човешкия живот?

Нови призрази по Европа

Митарствата на един интелегент

Когато за първи път дойдох в Унгария, бях поразен от нещо, което доста по-късно осъзнах като «европейщина». Тогава бях на 14 години и виждах просто, че е по-различна от България, сградите са по-величествени и свободно се слуша рок-музика. Харесваше ми, затова и реших да остана и завърша средното си образование тук.

Млад човек - лесно свиква. Както биха се изразили социолозите — адаптацията при младите индивиди протича по-леко и без особени сътресения.

Явно, акълът ми е дошъл, когато сравних учебните програми на Софийския университет и на университета «Лоранд Йотвюш» в Будапеща, защото без колебание избрах хуманитарен предмет, който трябваше да се учи без учебници и без строго придържане към «марксистката гледна точка», а да не говорим за отсъствието на предметите като «история на БКП», «история на КПСС» и т.н. Дори българският «научен комунизъм» тук се наричаше «научен социализъм». Общо взето, знанията, които получих бяха за България доста «европейски». Дишаше се по-лесно. На унгарски бяха преведени автори като Ницше, Юнг и Фройд, които никога нямаше да мога да прочета в България с оскъдните си познания по английски език.

Но интересно, никога не съм искал да остана тук завинаги. Перспективите за мен си бяха в България. Само че... «Системата» или «режимът» рухна... Първо тук, в Унгария. В средите, където се бях «адаптирал», се чувстваше опиянение от полъха на нещо ново. А в България Живков затягаше властта и надеждата беше по-малка. Моето поколение, моите приятели заминаваха за Канада през Куба, всеки, който имаше някаква възможност — познати, роднини, пари, баща-функционер търсеше изход на Запад... Пък и взех, че се оже-

них. По любов, разбира се, затова съм на това дередже. И, както казват «от където жената — от там и родата».

Останах тук и започнах да си търся работа. След три месеца случайно разбрах, че посолството има нужда от преводач, и понеже слава Богу (или другиму) бях научил унгарски твърде добре, кандидатурата ми бе приета. С една дума, задържах се в Унгария. Е, капитализмът вече започна да се разпространява и в родината, но знаем си какво беше. И е.

След посолството се настанях на работа отново при българи. Пак не работех по специалността си, но който е търсил работа с хуманитарна диплома в джоба си, ще ме разбере. А може би не бях достатъчно настоятелен. Или — и в това също има голяма доза истина — не можах да се откъсна от българското. Казвали са ми: не работи при българи, знаеш какви са нашенците. Но не се престраших да отида «при унгарците». Оказва се, че приемам това, което правят, харесвам културата им, а самите те остават «други». Защо все пак ми е близък Бай Ганьо, защо предпочитам хоро пред чардаш и нашата малка, бедна черквица пред базиликата «Свети Ицван», ей това ми кажете! Но не ми говорете за зова на кръвта или за малките възможности за реализация в унгарското общество. Всичко това си е в нас, в човека и зависи само от нас. Познавам българи, които след няколко месечен престой в чужбина започват да говорят с акцент и други, които, родени в чужбина, говорят български великолепно и плачат, когато слушат «Облаче ли бяло»...

Какво правя сега ли? Пиша писма до Америка, Испания, Англия, Южна Африка и Израел на моите приятели. Кратката си отпуска винаги прекарвам в България, за други страни не остава време, а като се върна тук — дишам европейския въздух на Унгария. Добре съм.

Георги Вангелов

Георги Вангелов е роден през 1956 г. в гр. Русе. През 1983 г. завършва специалност графика във великотърновския университет «Св. Св. Кирил и Методий» в класа на проф. Иван Маринов. Участвувал е в редица изложби в България и чужбина. Негови графични творби са притежание на частни колекции в Канада, САЩ, Германия, Холандия, Русия и др.

През 1990 г. създава първата специализирана художествена паралелка по графика в родния си град. В момента работи като учител по изобразително изкуство в българското училище в Будапеща.

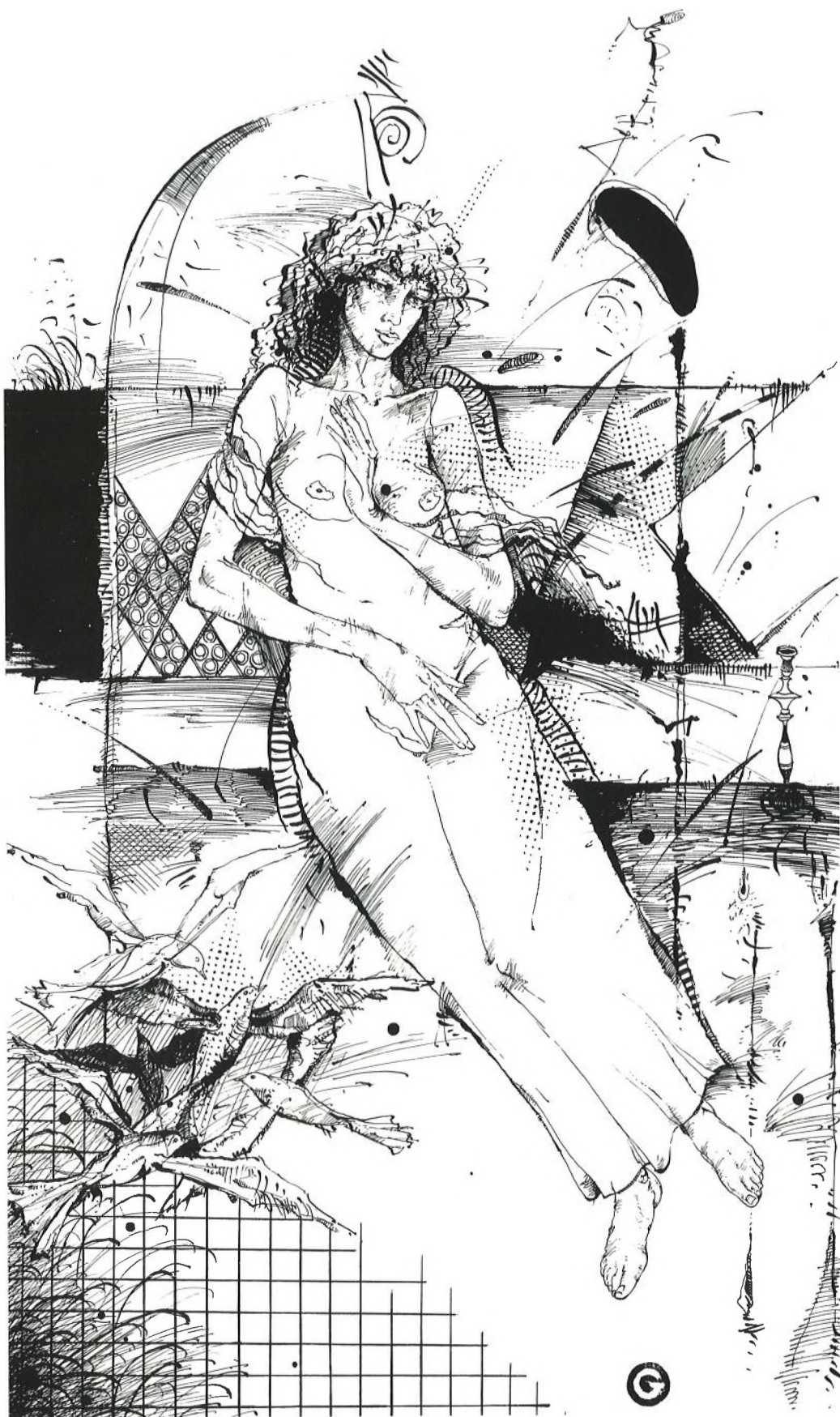
В първите си изяви Георги Вангелов се докосва до загадъчните багри на сюрреализма, до присъщата му тайнствена мистика и отвъдност, които за него са символи на красивото. Именно в тези вътрешни, закономерни творчески пориви, според художникът, е закодиран естествения му стремеж към развитие и самоусъвършенстване.

По-късно, отначало експериментално, а сетне

все по-настойчиво, непредсказуемото «его» от съновиденията на Фройд ще се замени с игривата изаящност на сецесиона. «В необятния свят на човешки взаимоотношения — споделя той — фигурата в картините е носител на онази многозвучност, пораждаща усещането ми за очищение, така необходимо в този технократски век».

Любов и омраза, милосърдие и отчуждение, близко и далечно, грозно и прекрасно, бяло и черно... и като резултат — непредсказуемо изобилие от противоположно бликащи нюанси. Осезаемо е присъствието на сурови и нежни щрихи, изтръгнати из творческото му перо. Немногословни заглавия носят графиките му, изпълнени с различна техника: офорт, акватинта, суха игла и др. Отворени за прочит са «Отстояние», «Може би», «Вярваш ли?», «Вчера», цикълът «Невъзможност»...

Неподкупен в своята последователност Георги Вангелов осмисля темата за съзиданието и разрухата във вечния низ на философски идеи и прозрения.

Георги Вангелов — Сън

Как оцеля българското училище?

През петдесетте години всички малцинствени училища в Унгария — немски, словашки, сръбски — бяха закрити. Остава само българското училище. Безспорно неговото бъдеще също е било предмет на обсъждане, но до решение за негово закриване не се стига. Защо? Къде е причината?

Статутът на нашето училище бе по-различен от този на другите малцинствени училища в Унгария. Българското училище не е малцинствено, а училище за децата на временно пребиваващите български граждани в Унгария и издръжката му изцяло се осъществява от България. (По това време категорията «постоянно пребиваващи» не съществува). В него се преподава по учебната програма на българското министерство на просветата, като българските деца изучават унгарски език и литература, география и история на унгарски език. В този смисъл то нито материално, нито административно е зависимо от унгарското министерство на просветата.

Своя най-добър защитник българското училище намира в лицето на д-р Магда Йобору, тогава зам.-министърка на просветата. (Съпругът на д-р М. Йобору е българин, Кирил Дончев, представител на Българско речно плаване, който почива през 60-те години). Главно с нейна помощ, може би под влияние на съпруга си и благодарение на нейното застъпничество, българското училище бе запазено. По нейна идея и с нейното съдействие училището не само, че не е закрито, но унгарската страна поема и пълната издръжка на пансиона (общезитието), кухнята и стола, заедно с обслужващия персонал, при условие, че в свободните стаи в сградата на ул. «Байза» № 44, където се помещава училището, бъдат настанени унгарски ученици от провинцията, учещи се в столицата. Тогава нашето училище беше седмокласно, а унгарските ученици бяха от последните класове на гимназията. Явиха се някои неприятности, които наложиха да се постави въпроса за тяхното пре-

местване, като в замяна на това общезитието, кухнята и стола да преминат на българска издръжка, както училището. Унгарската страна сметна това за приемливо и в училищната сграда останаха само учениците от нашето училище.

Естествените процеси на претопяване на българите в унгарското общество, липсата на нови попълнения и остаряването на колонията бяха главните причини за постепенното намаляване притока на ученици. По онова време в унгарската столица остро се чувстваше нуждата от детски градини. Това обстоятелство, както и свободните стаи в училищната сграда, дадоха възможност да бъде разкрита българска детска градина. Тя привлече нови деца, които вляха свежа струя в училището, а и значително подпомогна работата на учителите. За две години, прекарани в нея, децата (които не знаеха) не само че усвояваха сравнително добре български език, но и свикваха с българската среда, с училищната атмосфера и с обич говореха за българското училище. По този начин в училището бяха привлечени и чисто унгарски деца.

Тук е мястото да кажем и няколко думи за двамата преподаватели по унгарски език: Йеньо Мейсарош, учител по унгарски език и по история в началния курс и Ищван Гимеши — директор на общезитието и преподавател по унгарски език. Първият учеше учениците на унгарски красноречие, т. нар. «жинор ираш», а вторият — строг и взискателен — прецизно подготвяше учениците по унгарска граматика и правопис. Не случайно след това нашите ученици правеха впечатление с добрата си подготовка и в най-добрите унгарски гимназии, в които постъпваха. И двамата унгарски учители държаха изключително много на името и авторитета на училището.

Много от възпитаниците на нашето училище срещаме в различни сфери на обществения живот. Те носят и винаги ще носят в сърцето си спомена за своето, за българското училище в Будапеща.

МИЛКА ВАРГАДИ

Българско общежитие в квартал «Ференцварош»

След войната много хора напуснаха родните си места и тръгнаха към неизвестното да търсят подобър и пощастлив живот. Така и ние, аз, съпругът ми и 5-годишният ни син, след дълги бюрократични митарства, през август 1951 г. пристигнахме в Будапеща.

Съвсем скоро обаче разбрахме, че и тука няма да ни е по-лесно — нямахме работа, нямахме квартира. А сега накъде?

И така един понеделничен ден тръгнах за Българската легация да търся помощ и съвет. Дълго звънях на звънеца и когато вече се канех да си тръгна, тежката врата се отвори и една служителка ме попита какво желая. Влязох в предверието и с няколко думи ѝ обясних, че съм отскоро със семейството си в Будапеща и търся работа.

— Тук няма вакантно място, ми каза тя. Но мисля, че към Българското училище ще се открива пансион и търсят възпитател, попитайте там.

Попитах я как да намеря училището и като ѝ благодарих, тръгнах из големия и непознат град. Сълзите течаха свободно от очите ми, хората ме поглеждаха, но аз не се смущавах, бях сама, никой не ме познава, защо да не дам свобода на напиратата в душата ми болка.

След дълго търсене заставах пред вратата на една масивна сграда на унгарското училище на ул. «Йожеф» в VIII район, върху която имаше табелка с надпис: «Българско основно училище «Христо Ботев» Натиснах бравата и вратата се отвори. Качих се по няколко стъпала и се намерих в го-

лям хол, от който се откриваха много врати. На една от тях пишеше на български: директор. Почуках със силно биещо сърце и след тихо «да», влязох. Зад едно голямо бюро седеше човек на средна възраст, с топли, гледащи замечтано кафяви очи и усмихнат ме попита какво желая. През цялото време мозъкът ми работеше трескаво и раздвоено: първо да намеря учили-

щето и после кратко и ясно да разкажа на директора житието и битието си така, че да ме разбере и да ме вземе на работа, защото за мен това е въпрос на живот и смърт.

И стана чудо. След като зачервена от възбуда завърших биографията си, директорът — Михаил Фридманов — който през цялото време гледаше някъде в пространството и имах чувството, че нито ме вижда, нито ме чува какво говоря, ми каза:

— Да, ще Ви взема на работа в пансиона, който ще открием след две седмици. Тъкмо такъв човек ми трябва като Вас. Имам още няколко кандидати, но Вие сте първата, която ми харесвате, искам да кажа за длъжността възпитател. Дайте ми името и адреса си, за да Ви съобща кога да дойдете и започнете работа.

Забавих отговора си, гледах надолу и не знаех какво да кажа. Когато вдигнах глава, видях че директора ме гледа недоумяващо с усмихващите си очи.

— Аз нямам адрес, защото нямам квартира, беше краткия ми отговор. Пак мълчание от страна на двамата ни.

— Добре, каза тогава директорът. В пансиона има една свободна стая, тя е служебна и е много малка, но можем да сложим в нея две легла и ако Ви хареса — настанете се.

Изглежда не съм схванала добре думите му, не вярвах на ушите си, за такова разрешение въобще и на ум не ми беше минавало! Той пак ми повтори и добави, че стаята е много малка. О, Господи, малка, а когато нямаш квартира?

И тогава, на 1 октомври 1951 година в чистите и измазани стаи в едно от крилата на първия и втория етаж на бившето калугерско училище на улица «Вендел» № 1 в IX район на Будапеща, съвсем близо до пазаря на улица «Халлер», където се продаваше най-хубавия и пресен зарзават в цяла Будапеща, произвеждан от нашите «трудолюбиви български градинари», както ги наричаха унгарците, се настаняха почти всички деца от българското училище. Така аз станах първата възпитателка в общежитието към училището. Нуждата от него се чувстваше остро. Децата живееха в градините на своите родители, много отдалечени от центъра на града, където беше училището. Трябваше да стават в зори, да пътуват с електрически влакове, трамваи и автобуси и да се прибират късно след обед.

Това бе първото ми работно място в Унгария. Бях на 25 години. Много се страхувах и вълнувах от мисълта как ще се справя. Аз не бях педагог. В 1945 г. завърших гимназия и по «политически причини» всички висши учебни заведения в страната бяха затворени за мен. Винаги много съм обичала децата. Но само обич? Трябва да имаш още знание, да умееш да го предадеш, да имаш такт и подход и може би най-много — търпение, мислех си тогава аз.

В голямата занималня бяха наредени 7 дълги маси. Децата бяха от 1 до 7 клас. Класовете не бяха големи. Директорът Михаил Фридманов, учителите Магда Бурова, Надя Димитрова, Димка Фридманова, Узунджилев и учителя по унгарски език Йеньо Мейсарош, който беше и директор на пансиона, с много труд, с голяма любов и себеотрицание, учеха децата на наука и труд. Те бяха много добър колектив, даваха от себе си максималното, защото за тяхното място в България имаше много кандидати и трябваше да оправдаят доверието и честта да са в Унгария. Проблем обаче беше, че много от децата не знаеха нито дума български език, други лошо и само една

незначителна част говореха добре. От първия ден още повиках на помощ съпруга си. Благодарение на него и сина ми, който говореше и двата езика, аз бързо напредвах с ученето на унгарски. Докато работих тук, съпругът ми си остана нещатен възпитател в пансиона, той занимаваше дацата по математика, физика и химия, а аз по хуманитарните предмети. Не знаех защо, но към него се обръщах с «другарю учител», а към мене — на име.

С всеки изминат ден ставаше все по-трудно. Децата постоянно се увеличаваха, дойдоха и от градовете Пейч, Сегед, Мишколц, Озд, където живееха и работеха наши българи. Сутрин ставах много рано, заедно с чистачката измивахме и сресвахме най-малките, след това слизахме за закуска, храната беше вкусна и изобилна и в 7.30, строени в редица тръгвахме за училището, което се намиреше на около 2 километра от пансиона. В 1 часа след обед отивах да ги взема, обядвахме и след малка почивка на двора сядахме отново над уроците до 7 часа вечерта. В 9 часа изкъпани и уморени децата заспиваха в двете големи спални помещения. Два-три пъти през нощта ставах да ги завивам, а понякога най-малките намирах паднали под леглото. В началото на ноември назначиха нова възпитателка, Мария Киш, а след Нова година и Миланка Сечанова и Елена Кирхман.

За съжаление останах на работа само две години. Получих квартира, пак с помощта на училището, а през януари 1953 година се роди вторият ми син, ясли нямаше, оставях го сам по цели часове, а нощно време, когато бях дежурна, го гледаше съпругът ми, който се връщаше от вечерния университет, когато аз отивах на работа.

Честно и откровено трябва обаче да кажа, че тези две първи години в чуждата страна оставиха най-дълбоки следи в душата ми. Много силно страдах по близките си, по родния си град, по приятелите си. Утехата ми беше, че бях сред българи, говорех на български и с много сълзи и болка в душата пеехме «Хубава си моя горо», «От заник слънце озарени», които не ще забравя никога, както няма да забравя голямата морална и материална помощ на Неда и Стефан Христови, Златка и Дочо от Помаз, Елена и Величко Карава-силеви, д-р Иванка Нацкина, Пенка Чангова и още много други, за които до края на живота ще си спомням с обич и дълбоко чувство на признателност.

Имало едно време един учител...

Когато, няколко месеца преди матурата, по време на обяд заявих в къщи с решителен глас, че искам да уча български език и да кандидатствам в университета по специалност българска филология, залъкът замръзна в устата на родителите ми.

— Български? Но защо точно български?

Съществуваше само едно логично, но не и успокоително обяснение: исках да уча в университета. Мислех си, че за тази специалност няма много кандидати и така ще имам повече шансове. За българите, за България не знаех нищичко.

Във всеки случай родителите ми ме оставиха на мира, с единственото условие тази моя «лудория» да не струва много скъпо.

Така стигнах до учителя в българското училище в Пейч, Марин Станков. Това бе най-малкото училище, което съм виждала през живота си. Действуваше в един тъгъл на приземния коридор на девическото общежитие, тук се намираше квартирата на учителя и единствената класна стая. Тук учеха деца от първи до четвърти клас, всичко петнадесетина на брой.

Бачо Марин не знаеше унгарски, затова извика преводач: дребничката, руса първокласничка Жофика, която, въпреки че беше чиста унгарка, за невероятно кратко време бе научила български (по-късно стана преводач, сега живее в Германия).

Като чу молбата ми, в първия момент през челото на бачо Марин премина бръчка (тогава вече осем години живееше в Унгария, но никога не го бе молил да му предава частни уроци), след това лицето му се проясни от широка усмивка, споменът за която и до сега ме изпълва с топлина.

— Добре, утре започваме.

— Но... Колко ще бъде таксата? Защото родителите ми... — мънках аз.

— Такса? — този въпрос се оказа твърд орех. И най-ниските такси за уроци тогава бяха около двадесет и пет-тридесет форинта. След кратък размисъл бе взето решението: — Ами... нека е, да речем, осем форинта.

На другия ден започнахме осемфоринтовите уроци. Аз, разбира се, мислех, че уроците ще бъдат по четиридесет и пет минути. Но не бе

съвсем така. Почнахме в два и половина, а в шест вечерта все още се потяхме над букваря. За осем форинта!

Първите две седмици бяха някакъв кошмар. Бачо Марин обясняваше, жестикулираше, показваше картинки — а аз не разбирах. След това, на третата седмица, умът ми започна да се прояснява. От ден на ден разбирах все повече, опитах да скалпя и две три плахи изречения. През месец май бяхме стигнали до читанката за трети клас.

Един ден бачо Марин бутна пред мен едно стихотворение.

— Научи това. Ще го кажеш на празника на Кирил и Методий.

Аз??? Осемнадесетгодишна непохватна госпожица сред първокласничетата???

— Разбира се — кимна бачо Марин. — И ти си ми също такава ученичка, като другите.

На сцената излязох с ужасно притеснение. От публиката се чуваше силно шушукане и боботене — коя ли е тази непозната в матроска униформа? С треперящ глас и сочен унгарски акцент започнах да декламирам. Залата утихна, топли усмивки засияха по лицата. Досущ като усмивката на бачо Марин.

Много ми ръкопляскаха.

През тази година все пак не успях да вляза в университета. «Голямата идея» не сполучи. Но през първата седмица на септември отново отидох при бачо Марин, да продължа обучението си докато работя. Мислех, че вече е запознат с размерите на таксите, затова отново поставих въпроса: за колко ще ме учи?

И сега е пред мен, как ми отговори. Изпъна се и с горда сериозност каза:

— Слушай, ти вече знаеш български. Отсега нататък само ще разговаряме. Пък аз не съм свикнал да вземам пари затова, че разговарям.

И ме учи още една цяла година — безплатно...

Преди няколко седмици се срещнах със сина му, учителят по музика от Пейч Стефан Станков.

— Знаеш ли, баща ми беше начален учител, обикновен човек. Не беше запознат с модерните педагогически методи — каза ми той.

Чествуване на Св. Св. Кирил и Методий, 1941 г.

Възможно е. Но аз си го спомням другояче. Учителят бачо Марин — мир на праха му — бе представител на онези, сега вече рядко срещани учители, които вършат работата си със свята настървеност, без да обръщат внимание на труда и

парите, защото знаят, че работят за бъдещето. И до днес се чувствам негова длъжница, а този дълг не мога да погася с нищо друго, освен с подобна учителска всеотдайност.*

Превод: Александър Марков

* Доцент Ленке Чикхеи преподава български език и литература в университета «Лоранд Йотвьош» в Будапеща. (Бел. ред.)

Кълнове

Из литературния и художествен конкурс

По случай 75-годишнината на българското училище в Будапеща редакцията на сп. «Хемус» обяви литературен и художествен конкурс на свободно избрана тема между бивши и настоящи възпитаници на училището. Съзнателно не правим класация на получените творби, защото смятаме, че всички участници са дали от себе си най-доброто, на което са способни и в този смисъл всички те са победители. В настоящия брой публикуваме най-сполучливите творби с надеждата, че техните автори и занапред ще продължат да работят все така вдъхновено и да преоткриват тайните и чудния свят на поетическото слово и художественото творчество.

Голяма е заслугата на Дьорд Сонди, като ръководител на литературния кръжок при училището, на учителя по рисуване Георги Вангелов, на преподавателките по български език и литература Нели Спартянова и Росица Пенкова, които с много старание и обич подготвят младите таланти.

На всички участници в конкурса изказваме сърдечна благодарност и им желаем по-нататъшни творчески завоевания и успехи.

От редакцията

Литературен кръжок в българското училище

Срещаме се от няколко месеца в училището на улица «Байза». Играем с думи, «подражаваме», оригинални сме, превеждаме. Естествено, те правят всичко това: трите умни момичета, от работата на които предлагам на читателя авторско стихотворение, превод на народни приказки и на игриви четиристишия.

Дьорд Сонди

ОЧИ

Очи, същинска черна бездна
Очи с въпроси и надежда
Очи, блестящи от любов
поглъщат ме със зов.

Очи, просветващи във мрака
Очи без никаква измама
Очи, пленяващи сърцето
както майката детето.

О, този поглед чист и откровен
разкри душата му пред мен,
сърцето младо
тлее в плам необоздан.

Очи в Очи,
Душа в Душа покой намери.

Вероника Влагова IX клас

СЛЪНЦЕ, ЛУНА, ВЯТЪР

/унгарска народна приказка/

Слънцето, Луната и Вятърът си седяха под едно дърво, когато край тях минал един циганин и ги поздрави:

— Дал бог добро!

Рекло слънцето:

— Ха, видяхте ли, всеки ме поздравява!

Продумал циганинът:

— Ама най-вече Вятъра поздравих!

Рекла Луната на циганина:

— Я стой! Що говориш? Почакай-почакай, ще те смразя зимъс!

Обадил се циганинът:

— Вятър само да не духа!

Подвикнало и Слънцето:

— Чакай, чакай циганино, лятоска ще те опека!

А циганинът тъй отвърнал:

— Дано Вятър духа!

Тогава Вятъра се обърнал към всички:

— Виждате ли, в мен е вярата на всеки!

Превод: Вероника Влагова, IX клас

* * *

Две хубави очи — Две души —
Недей ме пита — Може би — Вълшебница —
Мечта — Копнение — Желание — Блян — Самота Ела
— Въздишка —
Не бой се и ела —
Аз страдам — В часа на синята мъгла

Петя Минева, XI клас

ВЕЧНОСТ

...тракат тихо колела на влак. Мрак! Въртят се стрелки
на часовник. Мракът се заменя със светлина. Влакът
спира, но се чува тракане на колела — друг влак. Часов-
никът не работи, но се чува тик-так — друг часовник.
Светлината се заменя с мрак...

Юлия Минева, IX клас

ГАБОР ДЕВЕЧЕРИ

х

Тази птичка, тъй мъничка,
носи мрежеста поличка,
риза от листа на круши
и черупки за ботуши.

х

Някой чука: — Отворете!
— Кой е? — питат три козлета.
— Хайде, тук пред вас смирена
чака милата хиена.

х

— Татко — тъй попита кита —
мога ли на бал да ида?
— Не, не може, синко Петър,
нямаш още километър.

*Превод от унгарски:
Юлия Минева, IX клас*

РАТОТСКОТО ЯЙЦЕ

/унгарска народна приказка/

Имало едно време в страната ни село на име Ратот. Веднъж в това село един пъдар намерил огромна тиква.

– Брей, чудо на чудесата – смаял се той, – какво пък ще да е това?

Виждал бил вече дълга тиква за готвене, ала такова нещо за печене все още никога. Повдигнал я, поопипал я, помирисал я. Ала умът му не побирав каква ще да е тази чудесия. Та я занесъл в кметството. Там всички скупчили глави. Пъдарят поставил тиквата на масата. Първенците на селото се втрещили до един. Ту поглеждали към нея, ту се споглеждали. Първо продумал най-старият и най-мъдрият.

– Много съм патил и препатил, но такова боже творение още не съм виждал. Какво ли е?

По-младият от него се обадил:

– И аз съм преживял много, но не съм ял през живота си такова.

Обърнал се въпросително към още по-младия. Той пък рекъл така:

– Не съм днешен, но и аз не мога да го оприлича. Но пък съдията нали затуй е съдия, за да знае всичко.

– Ей, хора, така като гледам само яйце ще да е.

Изведнъж на всички им просветнало.

– Разбира се, че е яйце! То пък и какво друго може да бъде освен яйце.

Даже пъдарят се сетил, че когато го повдигнал от земята, било цялото топло. Съдията не случайно се имал за умен човек, сега пък поискал да узнае яйцето що за яйце е.

– На змей опашат – изтърсил най-старият.

– Таласъмско.

Ама съдията се заслушал в пъдаря. Тоя разправял, че тъкмо като се натъкнал на яйцето, някаква неизвестна четиринога твар се лутала из къра. Препускала с развята грива и рунтава опашка. Рядкост бил и конят в Ратотско. Селяните оряли и превозвали товари с волове. Дори на сватба ходели с волски впряг. Но съдията бил виждал и кон, и жребче. Развикал се:

– Жребче! От жребче е снесено.

Старците му запригласяли в едно.

– Тъй е! От жребче е снесено. Пък и таквоз голямо какво друго би могло да ни го снесе.

Тук всички се съгласили.

– Слава богу, докарахме я дотук – рекъл съдията, – ала я кажете, синковци, сега накъде?

– Ще го измътим.

– Добре де, но с какво, нямаме си коне.

Заблъскали си главите. Само на съдията му хрумнало.

– Знаете ли що, синковци? Това хубаво и драгоценно яйце ние ще си го измътим.

Всички изразили съгласие. За да даде пример, пръв съдията възседнал яйцето, а след него се изредили останалите както следвали по възраст. Мътили го един ден, точно като квачка. Навярно някой и до днес щеше да стои там, ако в съседното село не били взели да шушукат, че на ратотските първенци жребешкото им яйце е запъртък, щото все не се излюпва. Тогава първенците започнали да роптаят, няма да стоят те връз яйцето на ничий кон. Много се опечалил съдията. Бил съвсем сигурен, че малкото жребче вече помръдва. Поразклатил го, помирисъл го. Помирисали и първенците. На никакви слова не хвацали вяра, но затова пък вярвали на носовете си. А според тях яйцето намирисвало. Запъртък.

В края на краищата решили да занесат яйцето на една височина и оттам да го търкулнат към селото, известно с подигравките си към ратотските умници. На чудото се стекъл цял Ратот. Всеки искал да види ще си заслужи ли името онова село Зли езици. Пренесли яйцето. Вярно, то вече намирисвало отдалеко. Чак като запушили всички носовете си, съдията го свалил от количката и изтъркулил надолу. Яйцето се търкаляло, търкаляло чак до подножието на височината и попаднало на един глог. Блъснало се в един камък и се пръснало на парчета. Точно тогава от храста изскочило зайче и цял Ратот надал вик, всеки колкото му глас държи.

– Жребче! Избяга малкото жребче! След него, хора!

Народът се втурнал след него. На височината останал само съдията. Виждал той, че търчането е излишно, тъй като никой не може да стигне бягащото животно, па тъжно въздъхнал.

– Не ви ли казах, че жребчето вътре вече мърда? Защо не постояхме още един-два дни на жребешкото яйце, тоя дар божи?

Превод: Юлия Минева, IX клас

ЯНОШ АРАН

МОСТОСВЕТЯВАНЕ

Рече момчето: «Две или нищо!»
И карта врътва, карта пада...
Късно веч да я вдигне обратно:
Той за последен път залага:
Млад живот — надежда полага.

Не «играй» картата — на момчето
Облога изгуби, и бисер
От кръвта изпоти му челото.
И сетне — на път *безнадежден*
Самин, — тръгна в късната вечер.

В пътем реката, *моста — новия*,
Все още се веят байряци:
Днес го осветиха предания
Верни, и шествия с гуляи:
«Света-Дева-Маргит» го кръсти.

Вървя до средата, дет' пантите
Майстори пуснаха в заграда,
Полунощ бият наред кулите
на четирите крайбрежни града, —
там пък долу, звезди хиляда.

И както часът удрят камбани,
Коя тъпо, коя тънко звънва,
И гледа звездите отразени:
Тук-там в пяните сянка бликва:
Старец, дете, младеж, девойка.

Първо само главата възраства,
И се оглежда любопитно,
Скоро цялото тяло изниква
И весело ликуват ведно:
«*Нов мост!* да освещим поредно!»

«Кой да почне?... гълъбната двойка!»
Прегърнати на моста стъпна
Цели в бяло момък и девойка:
«Един-другиму са след смъртта!»
И падат те, — как нявга в същта.

Вси акламират. — «На ред е сега
Милионера: смелост братко!»
«Та щом ми всякой длъжник избегá:
Да бягам *тъй* за мен е честно!»
И се лъсна огледалото.

После неканени идват — ето,
И третия, и четвъртия.
«А аз пропуснал бях кватерното!»
«Аз на честта бях носителя, —
Четири десетилетия.»

Кръг по кръг рине вълната черна,
Както се мярват, губят тук-там.
Идва момче: «Аз *първия* почнах
Да уча сега, пари нямам:
Не дадох: та смело скачам!»

Домъква се на моста тъй бавно,
Почтен старец, със брада бяла:
«Носи той дорде можа със рамо,
Живота, но и тъй бедствува!»
Поеми го въртопе зейнал!

Отегчено лице, изчервено —
Дама нехриво се въздига:
«Ах, тегловен живот: трябва вечно
Да се събличам и обличам!»
и нея вълните отвличат.

Дрънчи скелета на мъж гневесъл —
Нагоре и смехът му ехти:
«Моя е пълководния жезъл,
който Наполеона надви!»
Вси шептят: «Тоз луд! я го виж ти.»

Келяв хлапак на врата на онзи
Във миг се хиляйки явява,
И във Дунава с него се носи:
«С каиш ме майстора изчаква:
Нека да чака за прощавка!»

«Заможен съм аз» изявява друг
 «Но не чувствам вече наслада! — »
 «Верна бях — та да взема за съпруг
 Алфред, но той ми взе сестрата!»
 Всички по она път изчезнаха

«Във дуел аз така се обзаложих:
 Черна топко, иди напреде!» —
 «Аз целомъдрието застраших,
 А то мъстител ми биде:
 Съпруг сега реката ми е. — »

Тъй, но не по един, — в стечение
 Безмълвно се хвърлят пъстрейки,
 Кат' бегли рибки в океаните,
 Или витаейки кат' птици
 Литват — политват във рояци.

В грамадни капки се лей тоз порой,
 Долу танцува крупна пяна,
 В полукръг самоубийския рой
 Фучи в кръг кат' мелница с врява,
 Дунава смогва и все дава.

Гледа момчето... веч не ги вижда
 Око сляпо, умът обаен,
 и като все едрее-приижда
 Тоя грозещ вихър подивен:
 Чувства му тока: взима го в плен.

И няма отпор на таз стихия, —
 Да строши тоз вълшебен пръстен
 Няма такваз мощ земна сила. —
 И тъкмо един ще да бъде, —
 Моста пуск, — тишина е всъде.

превод: Роберт Коев

Роберт Коев е роден през 1975 г. в гр. Севлиево. От четири години живее в Унгария, унгарски учи от 1991 г., откакто (след училището «Христо Ботев») е в гимназия «Дьорд Дожа» в Будапеща. Другите си преводи от унгарската класика (Чоконай, Арань, Петьофи, Надани) според него още не са за пред хората. Вискателният талант с този труден превод се явява на конкурса на сл. «Хемус»

Д.С.

Първи стъпки

ДЪЖД

Кап, кап, капчици студени
 удрят се в асфалта — чук!
 Вглеждат се очи зелени,
 чува се лиричен звук.
 Кап, кап капчица гореща
 удря се в сърце ми — чук!

Две еднакви капки,
 но едната е сълза;
 две еднакви сълзи,
 но едната е вода.

Блика нежност във сълзата,
 пълна с летен аромат;
 тук ще дойде пак дъгата,
 всичко ще е в розов цвят.

Моника Борисова, VII клас

XXI ВЕК Е

Пред компютъра седи
 момче и програмира.
 Пише и в монитора се
 взира.

Без грешка той работи,
 програмира и работи,
 но това го знае всеки
 XXI-ви век е!

В училище го е научил,
 учителят го е обучил,
 но на училище отива всеки
 XXI-ви век е!

Уилям Тал, V клас

Георги Вангелов — Невъзможност

ПРОЛЕТ

Пролетта настъпва,
гората се разпъпва,
птиците пеят
високо се реят.

Слънцето изгрява,
детето пощурява,
дъждът вали леко,
небето е далеко.

Кристиян Караилиев,
VII клас

Георги Вангелов — Уви

ДОМЪТ НА БЪЛГАРИТЕ В БУДАПЕЩА

Из ученическите съчинения

Много са българите по света, но най-ярко проличава тяхната тясна връзка с родината тук, в Будапеща, в Българския културен дом. Сякаш в самата сграда, отличаваща се сред останалите еднотипни модерни блокове, местните българи са се стремили да запазят традиционната възрожденска архитектура на чердаклиите къщи. А белият цвят дооформя изяществото ѝ и отдалече зове с гласа на Копривщица и Царевград, Смолян и Созопол.

Никола Попов, VI клас

...Изкачваме планина от мраморни стъпала и ето «складът» за книги. Той е обширна зала. Библиотечните рафтове са окичени с орнаменти. Те откриват стремежа на българина към доброто и хубавото, пазят в себе си знания. Стените са отрупани от дърворезби, там блести и медно пано. В тях личи величието и творчеството на ханаспаруховците. В стая-та, обсипана с пламтящо дърво, е скрита капка приказност. Величествен, дървен змей стои в края на тази зала и сякаш пази всичко, казано тук от предците ни. Това усещане се създава и от двете маси — кръгла и дълга, които ни пренасят в нещо далечно и в същото време близко. Крадешком поглеждаме, иска ни се да видим белокози, мъдри старци и да послушаеме съветите им.

Димитър Русев, VI клас

...На по-малката, кръгла маса стои истинско, българско менче, пълно със здравец. Колко неочаквано изниква пред очите Витоша. Само едно невинно листо, а сякаш се усеща свежия, планински дъх на България в равната унгарска Пуста! Разбирам, че тук има хора, пазещи в душите си жив пламъка на родината.

Погледът се плъзга по-нататък и сякаш за да потвърди мисълта се откроява величествена ламя, която е като стожер на всички богатства на българския бит.

Човек неволно възкликва:

— Колко много богатства са събрани в тази малка стая!

Людмила Недкова, VI клас

...През прозореца струи светлина и огрява целия таван. Оттам като слънце се сипят лъчи и стоплят всеки българин, далеч от родината, но докоснал се чрез мекотата на дървото до нейната красота.

Каталин Тютюнкова, VI клас

...На отсрещната стена, разчупена от клони и сводове, има картинна дърворезба. Изобразени са различни сцени от българския бит и история. Късчета светла радост и стремеж към красота! Дървото е оживяло под вещите ръце на майсторите и донася най-чист и искрен дар в този къс родна земя.

За миг онемявам. Усетих топлината на България тук в Будапеща, в Българския културен дом.

Мария Цановска, VI клас

... Щастлив съм и се гордея с този величествен дом, построен от българи, в чийто строеж е взел участие и моят дядо.

Никола Попов, VI клас

Великден

Голям пролетен празник с дълбоко вкоренена традиция у българския народ, който не е фиксиран с точна дата в календара, е Великден. Докато Гергьовден се свързва винаги с пролетното пробуждане на природата, то в народното съзнание Великден е свързан с боядисването на червени яйца. От там произлиза и народният израз: «Червен, червен Великден, зелен, зелен Гергьовден».

В църковно-християнския календар празникът се смята за деня на Христовото възкресение. Вплел в същността си множество предхристиянски елементи и символи, свързани с умиращото и възкръсващо божество, този празник, с въвеждането на християнството, намира своето модифициране чрез новозаветните събития около личността и възкръсването на Христос.

Народното празнуване на Великден обхваща цялата предходна седмица, която се нарича «страстна», «велика неделя». Особено ритуално натоварени са дните четвъртък, петък и събота преди Великден. В четвъртък (или в събота) се боядисват четвените яйца. Те са основният знак на великденските празници. Червеното яйце в своята древна митологична същност се явява като същност на жизненото начало — зародиш, на прераждането, на цикличността и отвежда към космогоничните представи и вярвания за произхода на вселената от яйца. В библейските текстове символичното показване на червеното яйце на император Тиберий от Мария Магдалена, крие интерпретацията на яйцето като гроб на мъртвия Христос, от който той възкръсва. Така зароден и претворен, този символ запазва значението си в традиционния Великден и остава задължителен елемент до наши дни.

Традиционните народни практики с първото червено яйце през XIX и началото на XX век са разнообразни и показват връзката на великденските обичаи с животновъдно-аграрния цикъл на българското село, с вярата в магическото предпазно или продуциращо въздействие на яйцето и връзката, която то осъществява между света на живите и мъртвите. Много елементи на този

пролетен празник са свързани и с любовно-брачните отношения на младото поколение. В цялата страна повсеместна е вярата, че червеното яйце притежава магическа сила. С него стопанката потърква децата по лицата «за да са здрави и червени». То се оставя на иконата в къщи до следващия «велики четвъртък», когато по вътрешността му гадаят за здравето на семейството и благополучието на къщата. Червеното яйце се слага и в чеиза на момата, то се оставя и при копринените буби, за предпазване от уроки. При опасност от градушка то се изнася на двора заедно с брадвата или се хвърля срещу градоносния облак, като се вярва, че така ще се спре бедствието. В някои райони на България първото червено яйце се заравя на Гергьовден в нивата пак против градушка. Черупките от червените яйца се залепват върху стените и над вратите на къщата и стопанските постройки, с тях се хранят и домашните птици и животни.

Празнувайки и грижейки се за живота и благополучието на живите, традиционният човек никога не е забравял своите мъртви и им е отдавал почитта си. Видният български учен А.П.Стоилов дава сведение, че по Великден черупките от червените яйца се хвърлят в реката, като се вярва, че те ще доплуват в царството на мъртвите при умрелите роднини. Познат е обичай от Ямболско и Велинградско, според който на Спасовденската задушница на гробищата се носят червени яйца, изписани с името на умрелите.

На «разпети петък» или в събота се месят великденските обредни хлябове. В тяхната пластика са включени едно или повече червени или бели яйца, които се изпичат с тестото. Хлябовете се наричат «яйчелник», «паска», «великденски кравай», «великденска кукла» и др.

Вечерта в събота срещу неделя се ходи на църква, където има тържествена литургия. С настъпването на Великден четиридесетдневните пости приключват. Празничната трапеза се състои от яйца, хлябове, кокошка, месо, вино, ракия, покъсно навлиза традицията на правенето на козунаци, предимно в градовете. На Великден се подаря-

ват и разменят яйца между роднини и съседи. Чукането с великденски яйца е общопознат обичай сред българите. Чистото яйце излезе най-силно — «борак», той ще бъде здрав през годината. През трите празнични дни се играят и общоселски хора. Правят се люлки, подобни на гергьовденските, на които се люлеят младежите и девоиците. Вярва се, че така младите ще се предпазят от болести, а също така от змейове и самодиви, опасността от които се увеличава с идването на пролетта.

Вторият ден на Великден се нарича «разтурни» или «разметан понеделник». Това наименование произлиза от обичая на този ден да се «размятват» яйца, при което на поляна се събират момците и момите и търкалят помежду си яйца, против падане на градушки.

Седмицата след Великден е позната като «светла», «празна» или «Томина неделя». През нея се изпълняват различни ритуални действия, танцува се т.нар. «Ладино хоро» — обредно моминско хоро, играе се ритуалната игра с кукла «Маралишанка». Така към великденския цикъл се прикрепват елементи, свързани с моминските обичаи, така наситили целия пролетен обреден сезон.

Значението на Великден за българския етнос е толкова голямо, че дори когато българските гурбетчийски групи през миналия век и в началото

на XX век сезонно пребивават в Унгария и са извън семейната си среда, този празник се спазва с голяма тържественост. Готвачът «яхчия» на всяка градинарска група «тайфа» боядисвал по 100-150 червени яйца, правел «сладка пита» или козунак. Първото червено яйце се прибиращо и при опасност от градушка се изваждало по средата на градината. В събота вечер ходели на църква, в селищата, където имало православни църкви, а по-късно в българските църкви и параклиси. От там взимали «светена вода», с която ръсели разсада и ястъците, както и първите зеленчуци в градините. Казвали се благословии за благополучието на реколтата и здравето на градинарите. В ястъците се слагали и червени яйчени черупки с вярата тяхната магическа сила да увеличи добива и запази зеленчуците от вредители.

Особен интерес представлява взаимопроникването на празничните елементи при смесените унгаро-български семейства. В обредната храна се появяват «бейгли», «пушена варена шунка с хрян». Унгарският обичай «лочолаш», «йонтьозкодейш» се възприема от българите, а традиционното българско «чукане с яйца» и определянето на «борак» съответно — от унгарците. Тези взаимни прониквания се осъществяват на базата на общохристиянския празник Великден, един от най-големите пролетни празници на европейските народи.

Георги Вангелов -- Отстояние

Св. Св. Кирил и Методий

През Възраждането се оформят нови, нетрадиционни и нехарактерни за българското селско общество празници. Те се развиват в градска среда и техни носители са замогналите се икономически и получилите ново самочувствие търговски и занаятчийски съсловия. Национално-обединителните процеси през Възраждането протичат и под силното влияние на новобългарската просветна реформа, която става динамичен фактор за закрепването на първия национален празник на българската просвета – Денят на първоапостолите Св. Св. Кирил и Методий – чествуван на 11 май «по стар стил». Този празник става обединител на културното общуване на цялата формираща се българска нация през този период. Закрепен към канонизирания още в края на IX век светци Кирил и Методий, празникът започва да се разпространява през Възраждането от градските селища към най-отдалечените села в българските земи.

За първи път като училищен празник 11 май започва да се чествува през 50-те години на XIX век. Историческо сведение от 1851 г. съобщава за празнуването му в Пловдив, където известният деец от периода на Възраждането Найден Геров е главен учител в българското класно училище. Около 1854 г. празникът се утвърждава и в гр. Калофер, съпроводен от служба в черквата «Св. Богородица» в присъствието на учители и ученици, с раздаване на варено жито, изнасяне слово за живота на Кирил и Методий, за ползата от учението и тържествен водосвет в училището.

Друг инициатор за превръщането на 11 май в ден на българската просвета е Йоаким Груев. В своя дописка, отпечатана в Цариградски вестник, бр. 376 от 1858 г., той издига възглас за празнуването на този ден по подобие на другите европейски народи, при които училищата имат свои патрони-светци, празнувани тържествено с литийни шествия и водосвет. И българският поет и революционер Христо Ботев в уводната си статия във вестник «Знаме» (бр. 15 от 9 май 1875 г.) поддържа утвърждаването на празника на солунските братя Св. Св. Кирил и Методий като общославянски светци и като обединители на духовното и политическото освобождение

на българския народ. Така новият празник, широко поддържан от българските възрожденски просветителски среди постепенно се налага първоначално като училищен и читалищен празник, а по-късно чрез разширяване на училищното дело навлиза и в селските среди.

Всеобщото празнуване и честването на двамата братя от Възраждането насам се отразява и във възрожденската иконография. Светците се изобразяват поотделно или заедно в църкви и манастири с техните символи: книги, перо, свитъци с написаната азбука и др.

Култът към двамата просветители е проникнал и в битовата селска среда, като се е напластил върху един стар традиционен обичай – празнуването на «оброк». Оброкът е празник, посветен на светец-покровител на семейството, рода, махалата или цялото селище, като ежегодното му спазване в деня на светеца цели осигуряването на закрила над съответния обект. Оброците, посветени на светците Кирил и Методий, макар и по-късно възникнали, стоят в традициите на българското село и се празнуват с принасяне на курбан, с празнична трапеза, хора, веселия и др. В много селища църквите се посвещават също на двамата братя и храмовият празник се превръща в събор-празник на цялото село.

Историческите сведения говорят, че денят на Св. Св. Кирил и Методий се чествува не само в българските земи. Още от времето на Възраждането той се празнува от българите-емигранти и по-късно от гурбетчиите в градове като Браила, Болград, Белград, Загреб, Москва, Одрин, сред българските заточеници в Диарбекир и навсякъде, където съществуват компактни маси българско население.

И до днес за българите извън пределите на България празнуването на Деня на българската писменост и култура Св. Св. Кирил и Методий на 24 май (нов стил) е особено тържествено. Кирил и Методий се оформят като национални светци, спомагащи за етнопсихологическото единство на българите. Не случайно и българската православна църква в Будапеща е посветена на св. св. Кирил и Методий, а празникът им се чествува всяка година тържествено от българите в Унгария.

Георги Вангелов — Вчера

Из живота на Дружеството на българите в Унгария — хроника

На 4 януари, по случай новата 1993 г., г-н Веселин Филев, извънреден и пълномощен посланик на Република България в Унгарската република, заедно със сътрудници на посолството, се среща с членовете на Управителния съвет на Дружеството на българите в Унгария. В поздравителното си слово към гостите г-н В. Филев изтъкна активната работа на Дружеството през изтеклата година за запазване и поддържане на българския дух, национални традиции и обичаи и пожела по-нататъшни успехи в неговата родолюбива и патриотична дейност.

Западноевропейският митрополит Симеон бла-

гослови участниците и им честити Новата година.

Срещата продължи в Българския културен дом. Със слово към българския посланик се обърна г-н Тошо Дончев, изпълнителен председател на ДБУ. В него той благодари на Посолството на РБ и лично на г-н В. Филев за оказваната помощ и подкрепа като посочи, че нашето дружество и занапред ще се стреми да пази българското име и издига авторитета на България и нашите сънародници, живеещи в Унгария, като последователно и отговорно защитава техните права и интереси.

И тази година, на 21 януари в културния дом бе организирано тържество по случай Бабинден с голяма кулинарна изложба-конкурс.

Награди от кулинарната изложба спечелиха: д-р

Снежана Куцарова, Верка Живкова, Адриана Петкова, д-р Ксения Филева, Ваня Ралева, Виолета Петрова и други.

Богата програма от български народни танци и песни изпълни ансамбълът «Здравец» с художествен ръководител Жужана Ковач. Оркестърът «Брестовица», с ръководител Яшко Аргиров и солиста Никола Паров със своите виртуозни изпълнения дадоха допълнителна окраска на тържеството. Присъстваха видни унгарски общественици и наши сънародници.

На 14 февруари бе тържествено чествуван празникът Св. Трифон Зарезан и проведено годишното отчетно събрание на Дружеството на българите в Унгария. По стар обичай и установена при нас традиция след панахида в църквата отец Иван Шумов отслужи водосвет в църковния двор. Зарязана бе лозата, полята с червено вино и всички присъстващи вдигнаха наздравица за берекет и по-богата година.

След това, в Българския културен дом се проведе годишното отчетно събрание на Дружеството. То бе открито от неговия председател Георги Иринков. След краткото си слово той прочете имената на сключилите брак наши сънародници, членове на Дружеството и имената на новородените. С едноминутно мълчание бе почитана паметта на починалите през изминалата година.

От името на Посолството на Република България в УР приветствие към събранието поднесе г-н Лазар Цветков, икономически съветник.

Събранието с внимание изслуша отчетния доклад на Управителния съвет на Дружеството, изнесен от г-н Тошо Дончев, изпълнителен пред-

седател, и отчета на Контролната комисия, представен от нейния председател г-н Димитър Цуцманов.

В доклада г-н Тошо Дончев посочи, че отчетната 1992 г. «бе и година на редица важни прояви, на успешно утвърждаване и издигане авторитета на нашето Дружество, на повишаване ролята и тежестта му както пред българските колонии по света, така и пред другите национални общности в Унгария, а бихме казали и пред българската и унгарската общественост въобще. Управителният съвет си постави за цел да възроди старите народно-църковни традиции и обичаи, да поддържа жива връзка с България и да пази привързаността на членовете на Дружеството към българщината»

та.» По-нататък той се спря аналитично на стопанската дейност на ДБУ и по-специално на работата на хотел «Рила» и на ресторант «Царевец», а след това и на културната дейност и общото функциониране на Дружеството. Специално внимание докладчикът обърна на създадената фондация «Про култура булгарика». «Считаме, че бе нужно — посочи той — създаването на тази фондация, която ще подкрепя запазването и развитието на българската култура в Унгария, ще съдейства, според възможностите си, за материалното осигуряване на българи от Унгария, учещи се в България и т.н. за което апелираме към вас да внесете своя принос във Фондацията». Изтъкнати бяха и усилията на УС за подписването на споразумението между България и Унгария относно статута на българското училище в Будапеща, получаването на парцела за строеж на ново училище, официалното регистриране в съда на българската църква в Унгария и др.

Важно събитие в живота на българската общност бе и посещението на Н.В. цар Симеон и неговата съпруга, което бе отлично организирано и премина при голям интерес. «С това ние демонстрирахме пред българските общности по целия свят на какво е способно нашето Дружество» — заключва докладчикът.

«При организирането на културните прояви — се казва в доклада — УС се ръководеше от идеята за запазване и възстановяване на традициите и за обновление. През тази година бяха проведени значително повече от заплануваните прояви, общо 21, като от България бяха поканени 7 танцово-музикални състава, срещу 4 за предишния отчетен период». В доклада бяха посочени и някои важни

културни прояви като организирането на международен курс за изучаване на български народни танци, изложба от гоблени на Миролюба Гендова, съвместни прожекции на български игрални филми с Унгарския филмов институт, честването на Бабинден, Гергьовден, 24 май, Никулден, Димитровден и др.

Като завоевание на нашето дружество докладчикът изтъкна и издаването на списание «Хемус».

Завършвайки доклада си той каза: «С гордост можем да отбележим, че Дружеството на българите в Унгария се радва на общественото уважение и признание както в Унгария, така и в България. Всичко това е голяма радост за нас, но е и тежка отговорност, трябва да отстояваме извоювания престиж сплотени още повече под общия девиз: «Традиция и обновление» с уважение към миналото и устрем към бъдещето на българската колония в Унгария.»

В отчетния доклад на Контролната комисия,

изнесен от Димитър Цуцуманов, бе направен обстоен преглед на стопанската и финансовата дейност на ДБУ за 1992 г., които са били в рамките на плана и бюджета за годината.

Приет бе план за културната и финансовата дейност през 1993 година.

По изнесените доклади и поставените въпроси се изказаха: Атанас Дачев, Верка Живкова, Димитър Мусев, Илия Маринов, Милка Варгади, Иван Шумов, Христо Дачев, Петър Карапенчев и др.

Събранието завърши с богата концертна програма изпълнена от младежкия ансамбъл за песни и танци от гр. Варна с гл. художествен ръководител Георги Георгиев.

* * *

На 28 февруари в българския културен дом се проведе тържествено чествуване на националния празник на България 3 март.

Пред дошлите на тържеството много наши сънародници председателят на ДБУ връчи плакет «Лазар Иванов» и грамота на дългогодишните

заслужили членове на дружеството Ангел Карапенчев, Кольо Христов и Ангел Колев (посмъртно) за тяхната всеотдайна работа в полза на българщината и напредъка на дружеството.

Доклад за 115-годишнината от Освобождението на България от турско иго изнесе подполковник Цончо Цацов, военен и военновъздушен аташе на РБ в Унгария.

Богата концертна програма от български възрожденски и народни песни и църковно-славянски

песнопения изпълни мъжкият хор «Мати Болгария» с гл. художествен ръководител Валентин Бобевски.

Концертът премина при голям успех. Трябваше да се видят грейналите лица и просълзените очи на нашите сънародници, когато слушаха песните «Гурбетчия», «Я кажи ми облаче ли бяло», «Питат ли ме дей зората» и други, за да се почувства, че българският дух е жив и силата на онова велико чувство, наречено обич към родината.

* * *

На 3 март, съвместно с Посолството на Република България в Унгарската Република и Кметството на IX будапещенски район в нашия културен дом бе организиран тържествен концерт,

посветен на националния празник на България.

По този повод президентът на Унгария г-н Арпад Гьонц изпрати поздравително писмо до Дружеството на българите в Унгария, което бе прочетено пред присъстващите видни унгарски общественици, депутати в Парламента, политически и културни дейци. Слова произнесоха българският посланик г-н Веселин Филев и кметът на IX будапещенски район д-р Ференц Гегеши.

Богата концертна програма изпълниха световно известният унгарски пианист Золтан Кочиш и Иван Станков (контрабас) и вокалният състав

«Мати Болгария» под диригентството на Валентин Бобевски.

Артистите внесоха хонорара си от коцерта във фондацията «Про култура булгарика».

Във връзка с тържествата за 3 март гост на

Дружесатвото на българите в Унгария бе вече споменатият хор «Мати Болгария» с художествен ръководител Валентин Бобевски и солисти: Ивайло Донков, Йосиф Герджиков, Михаил Гошков и Стефан Чалъков и акомпанимент на пиано и акордеон Васил Василев. Българските певци изнесоха още два концерта — в църквата на площад «Бакач», в IX район и в църквата в квартал «Обуда», като имаха голям успех пред унгарската публика.

* * *

На 21 март в културния дом на квартал «Ладманьош», Будапеща, бе организиран фолклорен фестивал на живеещите в Унгария национални малцинства с участието на танцовия състав «Мартеница» и оркестърът на Яшко Аргиров. Фестивалът бе организиран от нашето Дружество и с неговата материална подкрепа, а така също и с помощта на Управлението за националните и етнически малцинства.

* * *

На 25 март в заведението «Далмат Пинце» в Сентендре се състоя премиерното представяне на новоизлязлата книга от постмодерни български есета «Екзотиката на мутанта». В книгата са представени българските автори Александър Кюсев, Ивайло Дичев, Иван Кръстев, Анри Кисиленко, Владислав Тодоров и Виктор Пасков. Подборът и редакцията са дело на Петър Кръстев, а преводите на Ленке Чикчеи и Петър Кръстев.

Литературният критик Ендре Бойтар представи книгата, а артисти от трупa «Титаник» изпълниха театрални етюди по книгата. В програмата взе участие и оркестърът на Яшко Аргиров.

Издаването на книгата е спонсорирано от Дружеството на българите в Унгария.

* * *

На 27 март в културния дом се проведе голям пролетен бал. Унгарските артисти: известната естрадна певица Беата Карда, акробатично-музикалното дуо «Крапели», илюзионистът Моллини и конферансието Пал Шарманди изпълниха богата атракционна програма.

Пред публиката се представи и съставът за модерни танци «Ботафого», а за българската народна музика се погрижи оркестърът на Яшко Аргиров.

* * *

Съвместно с Унгарския филмов институт и през тази година продължаваме да организираме месечни прожекции на нови български игрални

филми в столичното кино «Йорьокмозго». Представени бяха филмите: «Бащата на яйцето», режисьор Анри Кулев — на 26 януари, «Резерват», режисьор Едуард Захариев — на 9 февруари, «Кладенецът», режисьор Дочо Боджаков — на 2 март, «Бягащи кучета», режисьор Людмил Тодоров — на 20 април.

* * *

На 18 април бе организиран голям Великденски празник. По този повод гост на нашето дружество бе състав от драматично-музикалния театър «Константин Кисимов» гр. Велико Търново, ръководен от неговия директор г-н Иван Евстатиев.

В българския православен храм отец Иван Шумов отслужи празнична Света Божествена Великденска литургия и всеки присъстващ получи червено яйце.

След това, в Българския културен дом артисти

те Таня Колева, Кремена Райчева, Милена Григорова, Валентин Вутов и Виктор Терзийски представиха кукления спектакъл «Приказка за правдата и кривдата» от Мариета Ангелова.

Вечерта нашите сънародници и унгарски гости имаха възможност да видят сценичната постановка «Изповедта на принц Кирил» по книгата на Михаил Топалов, представена от артистите Кирил Ангелов, Милен Иванов и Валентин Вутов.

КОНКУРС

Унгарският културен институт обявява конкурс за външни и вътрешни сътрудници по въпросите на културата и образованието на живеещите в Унгария национални и етнически малцинства.

Условия за заемане на длъжността: унгарско гражданство, завършено висше образование, принадлежност към дадено малцинство и владение езика на даденото малцинство.

Документи за участие в конкурсна: автобиография, копие на диплома за завършено образование по специалността, подробна концепция за работа.

Срок за подаване на документите: 30 май 1993 г.

Magyar Művelődési Intézet, 1251 Budapest, Corvin tér 8. Pf.: 33.

Повече информация за конкурса може да получите на горния адрес от Юдит Калмар на следните телефони: 201 5053, faxon: 201 5764.

Насоките за изработване на концепция за работа може да получите лично в библиотеката на Института, по пощата или телефакс.

Георги Вангелов — Вярваш ли?

Wings of Changes

AIRBUS 320

BOEING 767

BALKAN
BULGARIAN AIRLINES

***Sky yourself in
Comfort !***

*ИСКАТЕ ЛИ ДА ПРЕКАРАТЕ НЯКОЛКО ПРИЯТНИ ДНИ В
БУДАПЕЩА, ОБКРЪЖЕНИ ОТ ТРАДИЦИОННОТО
БЪЛГАРСКО ГОСТОПРИЕМСТВО?*

ХОТЕЛ «РИЛА»

тел.: 1-141-621, факс: 1-335-184

РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»

тел.: 1-331-797

1097 Будапеща, IX, ул. «Вагохид» 62
са на вашите услуги!

В хотел «Рила» ще спите спокойно, на тишина и главно - евтино!
В ресторант «Царевец» ще Ви сервират вкусни български и унгарски ястия на достъпна
цена!

В хотел «Рила» ще се чувствате приятно, удобно и сигурно!

В ресторант «Царевец» ще Ви обслужат бързо, внимателно и културно!

Хотел «Рила» има 26 стаи с по 2 и 3 легла с баня.

Ресторант «Царевец» има три зали обзаведени в български национален стил.

Комплексът «Рила - Царевец» предоставя възможност да организирате срещи,
семинари, сватбени тържества и др., тъй като разполага с театрален салон с 500 места
и зала за конференции с 50 места.

Предлагаме пансионни и екскурзоводски услуги и богата българска библиотека.
Комплексът «Рила - Царевец» се намира в близост до пътя за летището и на 5 мин. от
спирка на метрото.

Има възможност за паркиране на коли и автобуси.

*ХОТЕЛ «РИЛА» И РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»
ВИ ОЧАКВАТ!*

Bolgár vendégszeretetet Budapesten

Rila Panzió

A repülőtérrel a centrumba vezető úthoz közel,
néhány percre a Nagyvárad téri metróállomástól,
csendes környezetben fogadja vendégeit a

Rila Panzió

Autó- és buszparkolási lehetőség
Huszonhat szobás szállónk két- és háromágyas, fürdőszobás
elhelyezést kínál
Konferenciák, bentlakásos tanfolyamok rendezése

Címünk: Budapest IX. ker., Vágóhíd utca 62.

Rila Panzió

Telefon: 114-1621, fax: 133-5184

Carevec étterem

Bolgár és magyar ételkülönlegességek

Telefon: 133-1797

HAEMUS

1993/1.

BOLGÁR-MAGYAR TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

A bolgár irodalomnak nincs jövője!

Radikális manifesztum

A bolgár irodalomnak nem holmi apró, jelentéktelen okból kifolyólag nincs jövője, hanem abból az egyszerű, de alapvető tényből következően, hogy gyakorlatilag nem is létezik: megfosztatott ontológiai realitásától. A hitetlenkedőknek *elmagyarázzuk*, mit is jelent ez.

Egy irodalom létezésének feltétele, hogy az írók írók, a hagyományok hagyományok, az irodalmi közélet irodalmi közélet, a művek pedig – ennek megfelelően – művek legyenek. Ebből a szemszögből nézve a bolgár irodalom nyilvánvaló nemlétezését tanúsít.

a) *A bolgár író* nemlétezésének módja paradox, mert a lét feletti létezéssel hátáros. Mindenütt másutt az író ír, itt viszont csak van. Míg külföldön az író feladata szövegek, művek alkotása, a bolgár író dolga maga az íróskodás; a szövegek létrehozása az íróléthez való kétségbevonhatatlan tartozásának csupán külső és esetleges járuléka. Ezért a bolgár író alapvetően lét feletti létezés módja az évforduló.

b) *A bolgár olvasó* nem létezik. Azok az olvasók, akik csak bolgár irodalmat olvasnak, semmit sem értenek a világból, így nem is nevezhetők olvasóknak. Akik értenének belőle valamit, nem olvasnak bolgár irodalmat. Ezek olvasók ugyan, de nem bolgár olvasók.

c) *Az író és az olvasó kapcsolata* nyilvánvalóan felbomlóban van. Miközben ír, a bolgár író így morfondírozik: „Miért is írjam tovább? Sem így, sem úgy nem fognak megérteni!” Miközben olvas, a bolgár olvasó folyton csak arra gondol: „Miért is olvassam tovább? Így is, úgy is minden világos!”

d) *A bolgár irodalmárok* olyan közösséget alkotnak, mely saját létezését imitálja. A szerzők, kritikusok, szerkesztők, kiadók és egyebek olyan emberekre emlékeztetnek, akiket egy roppant fontos, magasztos ügy szólított egybe, azonban titkon mindegyiküknek meggyőződése, hogy ez az ügy semmilyen körülmények közt nem valósítható meg éppen most és éppen ezekkel az emberekkel. A bolgár irodalmárok nemléteének megnyilatkozásai hol a védegyletek, hol a hidegháború lövészárkainak a hangulatát idézik.

e) *A bolgár irodalmi hagyomány* csak hivatalosan létezik: nem hivatalosan csupán olyasvalami, amit nem ismerünk, ám előszeretettel szapulunk. Így a hagyomány negatív módon létezik; mindenki meggyőződése, hogy ha – bár adná Isten – mégis megszületne egy mű, az nem a hagyományból, nem is a hagyomány ellenében, hanem a hagyományon kívül jönne létre. Ez okból fenyegetőzik minden új írónemzedék azzal, hogy végre megeremti az igazi bolgár irodalmat. Senki sem tudja, beváltották-e fenyegetéseiket, mivel nincs hagyomány.

f) *A bolgár irodalmi közéletnek* a kölcsönös megértés színterének kellene lennie, mint ilyen, azonban nem létezik. Ez

annak köszönhető, hogy a bolgár irodalmárok különböző történelmi és földtörténelmi korokban élnek: Vazov kortársai diplodocusokkal és dinoszauruszokkal, a jövő úrlényei a '30-as évek munkásköltőivel közösködnek. Közös nyelvüket a DNS-molekula spirálja hordozza. A felsorolt okokból kifolyólag az olyan szavak, mint „közélet”, „jelenleg”, „ma”, „idén” stb. irodalmunkra vonatkoztatva értelmetlenek és határozatilag betiltandók.

g) *A bolgár irodalom nyelve*. Ahhoz, hogy egy irodalom létrejöhessen, olyan nyelvre van szükség, mely történelmileg kialakult függőleges tagolódással, *emlékezettel* rendelkezik. A bolgár nyelv csak a nemzeti kulturális katasztrófákra emlékezik. A nyelv anyagát, stílusrétegeit szétmarta a nemzet bizalmatlansága, a paródiák, gúnyolódások és a nyelvi tekintélyek hitelvesztése. A nyelv nem otthona a nemzeti létezésnek, csak ledöntött kalyiba.

Úgy gondoljuk, ennyi magyarázat elegendő. Tekintettel az elmondottakra, a következő javaslattal élünk:

Szükség lenne egy össznépi tollforgatógyűlés összehívására a Vitosán, az „Ophéliák” menedékháznál.

A gyűlésen jelentsük be a bolgár irodalom megszűnését, melyet évszázadok óta fennálló hitelképtelensége indokol.

Úgyancsak tétessék közhírré, hogy az így felszabadult értelmiségi tömegeket átirányítjuk a kultúra más, jövődelmezőbb ágazataiba; a férfiakat éneklésre kell ösztönözni, a nők pedig iratkozzanak be művészitorna-tanfolyamokra. A művészet ezen területeinek van nemzetközi piaca. Ha kiderül, hogy előfordulnak még irodalmi bacilusokkal gyógyíthatatlanul megfertőzött egyének, őket állami pénzen idegen nyelvtérületre kell kiküldeni, ahol a kellő végzettség megszerzése után az adott nyelven kezdenének írni azzal a feltétellel, hogy abból eltartják magukat, valamint visszafizetik taníttatásuk költségeit. Meg kell nekik tiltani, hogy anyanyelvükön alkossanak, idegenforgalmi céllal vásárolják meg a régi számítógépeket, memóriájukba táplálják be a bolgár irodalom vándorsablonjait. Ily módon, amikor külföldi csoportok jönnek látogatóba, könnyen és gyorsan bemutatathatók lesznek a legújabb hazai irodalmi kombinációk. Utóbbi javaslat jelentős gazdasági hasznót is hajt (különös tekintettel a honoráriumok és a példányszámok megszűnésére).

A gyűlés rövid zenés-irodalmi műsorral és a veterán tollforgatók immáron megszokott visszaemlékezéseivel záruljon. Befejezésül össznépi vigalmat és ejtőzést tervezünk.

Krasztev Péter fordítása

Tartalom

Teodor Trajanov: Az ifjúhoz	3
Krasztev Péter: Jövőkép és „örökös modernség“	4
Pejo Javorov: Eljössz	7
Fehérben leszel	9
Piacot találni a képesítésnek. A bolgár szak jövőjéről	10
Jordan Sztubel: Tavasz	15
Nikolaj Liliev verse	17
Bolgár posztmodern esszék	18
Alekszandar Kjoszev: A mutáns egzotikuma	19
Goethe indigója	24
Vladiszlav Todorov: A konspiráció kis organonja	26
Teodor Trajanov: Az új nap	31
Ivan Grozev: Én vagyok	32
Ognjan Szaparev: A világ tíz legjobbjá között?	33
Ljuban Dilov: Előre, emberiség!	35
Pavel Vezsinov: Őszi országút	40

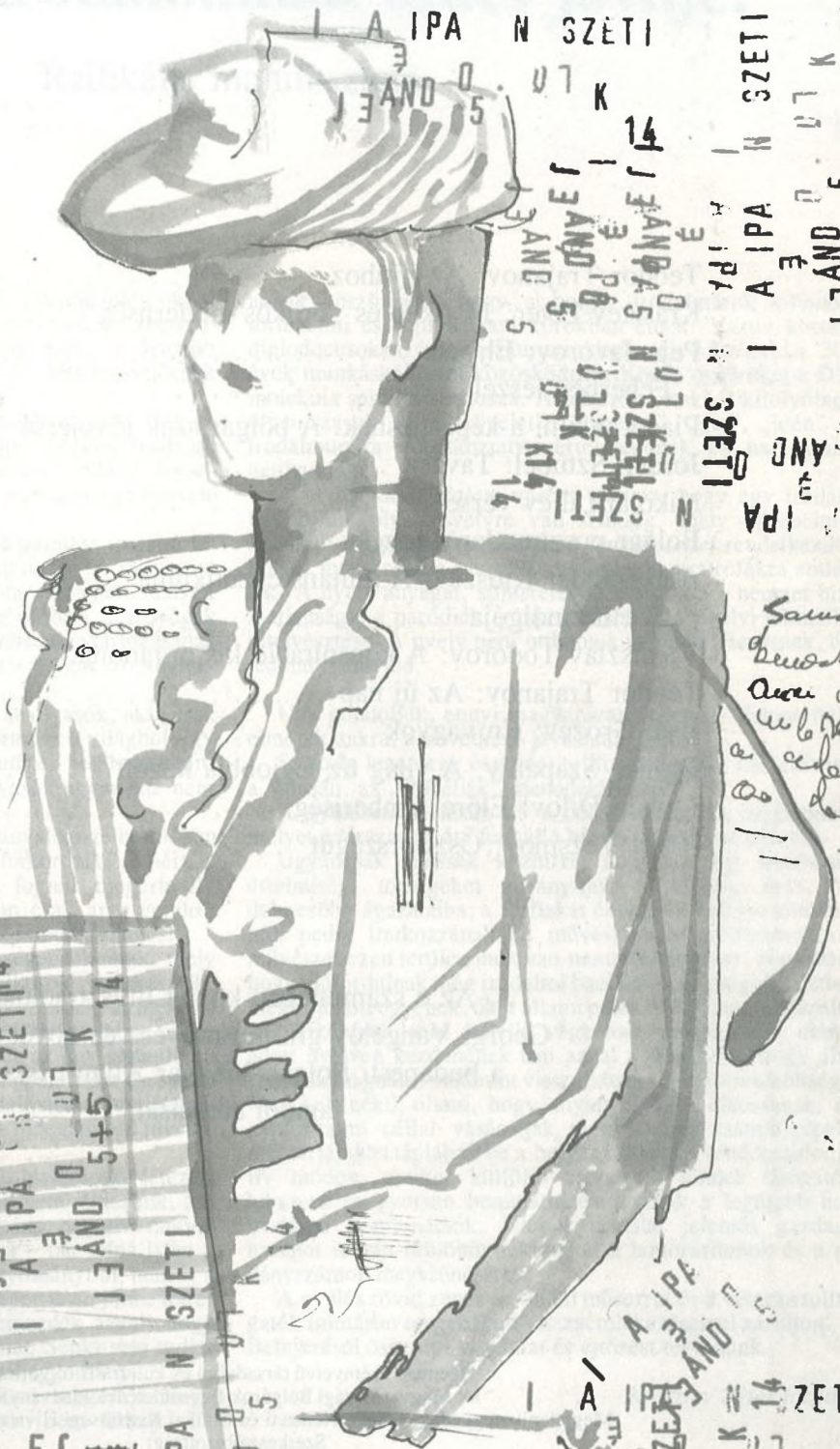
Az e számunkban közölt illusztrációk
Georgi Vangelov grafikusművész és növendékei,
a budapesti Bolgár–Magyar Állami Iskola
tanulói alkotásai

Haemus - kétnyelvű társadalmi és kulturális folyóirat
A Magyarországi Bolgárok Egyesületének kiadványa
Megjelenik negyedévenként a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal támogatásával
Szerkesztőbizottság:
Irinkov Georgi (elnök), Doncsev Toso (főszerkesztő), Petrov Petar (felelős szerkesztő),
Markov Alexander (szerkesztőségi titkár), Kjoszeva Szvetla, Szabeva Aszja, Szimeonova Rajna
Lapterv: Kállói Judit
A borító Ruszev Roszen munkája
A szerkesztőség címe: 1097 Budapest, Vágóhíd u. 62. tel.: 114 1621
Egy szám ára: 96 Ft. Előfizetés egy évre: 360 Ft

Shakespeare:

Ramesh

x x x

Samuelson
Knochen
Auer
W. K. K. K.
a. K. K. K.
K. K. K.

Baykov Valent. A.

Az ifjúhoz

Vitorlád bontsd ki és hajózz el,
viharnak tárva homlokod,
harcold ki bátor lendülettel,
amit az Úr titkon adott!
Varázs-hajó vigyen röptve
— alatta ifjú vér dobol — ,
s ha utad démon állná is: te
ne hátrálj meg soha, sehol!

Ha vihar dühöngne álmodban,
magad keresd meg ébren azt,
gonosz ösztönök csapdájában
kettős-élű lángként haladj,
s fénylő nagyúr, hirdesd fennszóval:
a láng nem fél, mert ő teszi
mint legerősebb, hogy valóval
az álmot összeötvözi!

Imáid minden órájában,
s ha földi gondok bújá bánt,
emlékezz, hány véres csatában
állítottad meg a halált!
S kürtöld szét, hogy minden igazság
egyedül Istentől ered,
s csak az, minek megadtuk árát,
az hoz áldott gyümölcsöket!

S enyészhetlen igében hagyva
időnknek végakaratot,
hágj újból, mi tiéd, a partra,
kardot, pajzsot tengerbe dobj!
Homlokodat hajtsd meg békében
a világ száz kínja előtt,
sugalmazz reményt a gyengének,
intsd a halálra az erőst!

Tárd föl előttük, hogy az élet
kegyelme halálból ered,
s a jó kincstárát ellenséged
gonoszságán is megteremtsd!
Az élet a legdrágább érték,
mit Isten álma süt belénk,
de választott dalnokok szívét
tüzes nyíllal lövi az ég!

Szabad lélek, ó erre gondolj,
bölcs dalban magad kipihend,
s árnyékolja be nemes verssor
a világot mint szeretet!
Magad köszöntsd örökléted,
szobor, mit Isten faragott,
s szent titkaidat és a szíved
jövendő testvéridnek oszd!

Kiss Benedek fordítása

Jövőkép és „örökös modernség”

Ha létezik valamiféle közös vonás, mely markánsan megkülönbözteti a közép- és kelet-európai kultúrákat, és általában a térségben élők világerzetét a nyugatitól, akkor az egyfajta állandó utópikus vágyakozás a jövőbe, lankadatlan hit abban, hogy a jövőendő csakis szebb és értékesebb lehet a jelennél. Paradox módon ez még a „nemzeti konzervatív” vagy a „hagyományőrző” gondolkodókra is érvényes, akik nem tesznek mást, mint (egy nagyrészt mesterségesen kreált) tradíció – egy elképzelt „aranykor” – képeit vetítik előre a jövő társadalmi és kulturális berendezkedésére. Minthogy a mai napig a jelenről csak a múlt (egy fiktív norma, melyhez előbb-utóbb vissza kell térnünk), vagy a jövő (a végső, elérendő cél, mely megváltást hoz mindannyiunknak) fogalmai szerint tudunk (tudnak) beszélni, felvetődik a kérdés: lehetséges-e, hogy régióink „örökös modernsége” van kárhozható, azaz elképzelhető-e, hogy gondolkodásunk képtelen kilépni abból a néhány – üdvöztetőnek kikiáltott – eszmekliséből, „utópiából”, melyek megvalósíthatatlanságából eddig oly sok konfliktus fakadt, és melyek oly sok emberéletet követeltek.

De mit is jelent a „modernség”, a „modern tudat” fogalma a közép- és kelet-európai térségben? Az egyik általánosan érvényes meghatározás századunk talán legkiemelkedőbb francia filozófusától, Michel Foucaulttól származik, aki szerint a modernség inkább „attitűd”, mint történelmi korszak. „Attitűdön” a jelenkor valóságához való viszony egy módját értem – írja Foucault –, amit egyes emberek önkéntesen választhatnak: végső soron a gondolkozás és az érzés egy módját, valamint a cselekvés és a viselkedés olyan útjait is, amelyek egyszerre jelzik a jelenhez való hozzátartozást, és ennek feladatként való felfogását. Ebben a mondatban elvontan megfogalmazódik mindaz, ami a nyugati és a keleti modern (érzelmű, gondolkodású, „attitűdöt” képviselő) emberben (gondolkodóban, művészen) közös. Foucault elemzésében központi szerepet szán a felvilágosodásnak mint „politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális események együttesé”-nek, s azt állítja: a fentiekben megfogalmazott sajátos cselekvési szabadság arra való, hogy a gondolkodás túllépjen a felvilágosodás által szabott kereteken. Ez nem jelenti a felvilágosodás „melletti” vagy „elleni” kiállást, hanem ezt az egyszerű választási szituációt kell elutasítani, s „ehelyett meg kell próbál-

nunk önmagunkat elemezni mint olyan lényeket, akiket bizonyos fokig a felvilágosodás hozott létre” (M. Foucault: *A modernség politikai-filozófiai dilemmái, a felvilágosodáson innen és túl*. Bp. 1991.)

Közép- és Kelet-Európa sajátos XIX. századi szellemi közegét szinte teljes egészében a felvilágosodás eszméi uralták: ekkor terjedt el a nemzet mint államalkotó közösség gondolata, ennek jegyében indult meg a nemzeti nyelv egységesítésének folyamata, megjelentek a köz-előtaggal kezdődő fogalmak (köztudat, közakarat, közteherviselés stb.), s mindez egyfajta kötelező norma- és követelményrendszert jelentett a művészek számára is. A „modern attitűd” a térségben azt jelentette, hogy a művész kilép ebből a kötelező (vagy annak vélt) kánonból, s személyes problémái kerülnek gondolkodása középpontjába. Ez törvényszerűen együtt járt egyfajta nyitással, hiszen az „önmagunk elemzése”, illetve a művész törekvéseinek igazolása a Nyugattal való összehasonlítás révén történhetett, ami azután magával hozta a „kinti” (nemzeti frusztrációktól kevésbé terhelt) és a „benti” (nemzeti) kultúra emancipálási szándékát is. Összefoglalóan tehát Közép- és Kelet-Európában modernnek nevezhető az összes olyan múlt század utolsó harmadában megjelenő irányzat, mely szembeszegült a hivatalos konzervatív népi-nemzeti vonulattal, azzal az elvárással, hogy a művészek alkotásaival a nemzet közös államépítő/állammegővő ügyét kell szolgálnia.

Túlzás lenne bárhol is ennek a gondolatkörnek a századforduló előtti „térhódításáról” beszélni, inkább a Nyugat szellemi légkörének lassú beszívargásáról lehet szó, hiszen csak különálló, elszigetelt személyiségek és a külvilágra nyitottabb folyóiratok közvetítették ezt a légkört. Az irodalmi és a művészeti újdonságok, stílus- és szemléletújítások terén az eszmék „halmozódása” figyelhető meg: az új formák és gondolatok nem szorították ki a régieket, hanem „melléjük települtek”, s ezek szembenálltak ugyan egymással, mégis hosszú ideig számtalan közös vonást mutattak. Így esett, hogy Közép- és Kelet-Európában a századfordulóra a két „modernizációs stratégia” – a nacionalizmus és a szocializmus – gyakorlatilag egygyólvadt a „nemzet” (illetve az emberiség egészének) kollektív megváltását ígérő „jövőutópiában”, teljesen függetlenül a két eszmekör gyökeresen eltérő filozófiai alapvetésétől. A századforduló művésze

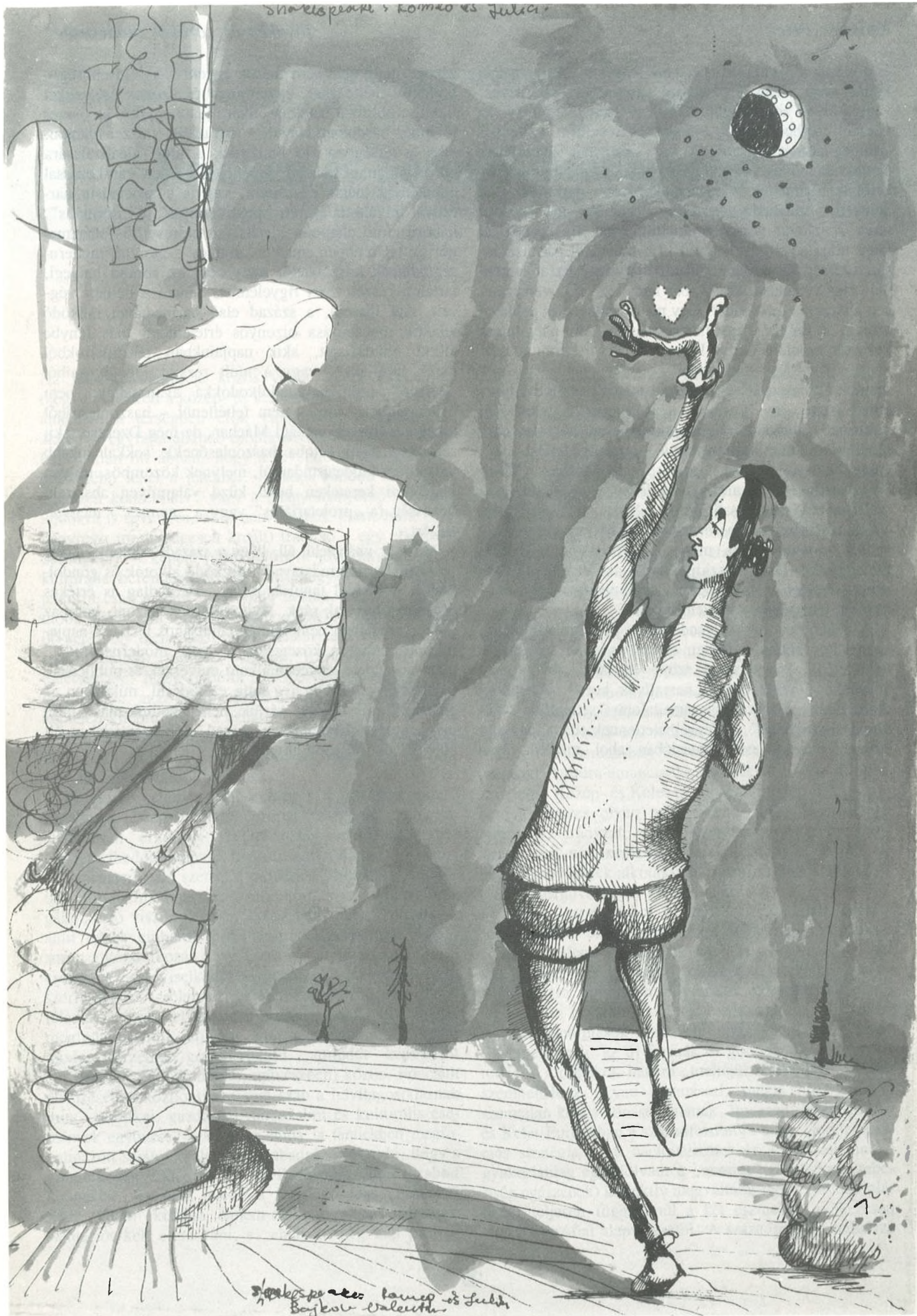
és gondolkodója azt kereste, amit a posztmodern gondolkodás atyja, Jean F. Lyotard „narratívá”-nak nevez, vagyis olyan abszolútnak tekinthető stratégiát, mely (az Istentől cserben hagyott világban) üdvözülést, az ember „önmegváltását” ígérte. A kor számtalan alkotójának életútja és művészi pályafutása példázza, mennyire átjárhatónak tekintették a legmeghatározóbb narratívák – a nemzeti, a spirituális-misztikus, a szociális stb. – közötti teret. A szlovák verselést megújító Ivan Krasko például Isten utáni sóvárgástól fűtött lírai műveivel párhuzamosan a térség klasszikus romantikáját idéző hazafias-nép-dalforma verseket alkotott, bár igaz, ezeket következetesen kihagyta a kötetéből. Egy másik jellegzetes példával szolgál a bolgár Pejo Javorov esete, aki pályafutása kezdetén szociális tárgyú költeményeket írt, érett korszakában kizárólag a transzcendens világ megismerésének szentelte költészetét, élete végén mégis bevallotta, hogy külső cselekvéseit továbbra is a szocialista „gazdasági doktrína” motiválta. A rokonszenvesen liberális cseh modernista manifesztum egyik megszövegezője (vö.: „légy önmagad, s cseh leszel”), J. S. Máchar a '20-as években fajvédő és antiszemita irányba sodródott, és a szélsőjobbboldalhoz csatlakozott. A szlovák szimbolista Valentin Beniac a 30-as években a „fasizmus dalnokává” vedlett, s ennél talán még meggyőzőbb a bolsevista tömeggyilkos Dzerzsinszkij példája, aki Varsóban töltött ifjonti éveiben a metafizikus szimbolizmus híve és – kevéssé tehetséges – művelője volt.

A néhány éve tartó társadalmi és politikai változások kezdetekor abban a hitben éltünk (s ez a megszokás lendületéből következően szinté egyfajta „jövőutópia” volt), hogy véget ért a „narratívák kora”, a hatalom többé nem erőszakolhat a társadalomra semmiféle „boldogulási stratégiát”. Elképzelhetetlennek tűnt, hogy egy európai posztmodern szituációban, ahol minden olyan

eszme, mely nem sérti mások egyéni vagy (kisebbségi)-kollektív méltóságát, egyenrangú és azonos esélyekkel indul, a politikai hatalom felkarolja az egyik – az összes többihez hasonlóan elavult – narratívát, s ezzel manipulálja a térségben élő embernek a jövő idealizálására eleve hajlamos tudatát. Az, hogy minden várakozással ellentétben mégis ez történt, vagyis a szocialista narratívát felváltotta a „retrospektív utópia” (a „normális”, háború előtti állapotot ideálisként előrevetítő fantazmagória), talán éppen ennek a „mutáns”, eltorzult modernségtudatnak köszönhető, mely nem az ábránd lényegi, tartalmi részét veszi figyelembe, hanem a beígért végcél. Azt hiszem, a század első harmadában működő alkotók magatartása bizonyos értelemben más fénybe állítja mindazokat, akik napjainkban párttitkárokból derék honfiakká, vagy a múlt rezsim ideológusaiból „haladó” politikus-gondolkodókká avanzáltak: nem ostobaságból, vagy – nem feltétlenül – haszonlesésből tették ezt (hiszen például Máchar, de még Dzerzsinszkij sem nevezhető ostoba haszonlesőnek), sokkal inkább valamiféle küldetéstudatból, melynek közömbös, milyen ideológiai kereteken belül küzd valamilyen absztrakt közösség (a „proletariátus” vagy a „nemzet”) megváltásáért.

Ma már vitán felül áll, hogy a századfordulón a térség „torz modernségtudatával” küszködő alkotók és gondolkodók rendkívül tanulságos és esztétikailag is értékes örökséget hagytak ránk. Nyitott kérdés viszont, hogy az utókor szemében nem csupán tanulságos lesz-e a napjaink posztmodern közegében a „torz modernségtudat” utáni nosztalgia jegyében alkotó művészek és publicisták teljesítménye. Addig is, amíg ez kiderül, miközben az eljövendő „új világot” várjuk, nem tehetünk mást, mint még egyszer felidézzük a század első harmadában élt alkotók jövőről szőtt ábrándjait.

Shakespeare's Romeo's Juliet

Shakespeare's Romeo's Juliet
Bajkov Valentin

PEJO JAVOROV

Eljössz

Eljössz te majd, várva várt nap.
Erőm elvesztettem korán
álmatlan, hosszú éjszakán.
Eljössz te, szabadító-nap.
Bíbort szórva és sugarat,
mi örökkévalóságba hat,
fölibém hűs hajnal pirkad.

Eljössz te majd, várva várt nap.
Ezer vámpír ezer éjen
könyörtelen szívta vérem.
Eljössz te, szabadító-nap.
Homály és fény óceánján
egy hirtelen felforrt hullám,
sebzett lelkem, kiszakít majd.

Eljössz te majd, várva várt nap.
S eljön veled, jön majd végre
álmatlan álmodott béke.
Eljössz te, szabadító-nap.
Kigyúl a sötét láthatár,
de szemem árnyékolva már
jössz királyi virrasztómnak.

Eljössz te majd, várva várt nap.
Huzamos zengéssel, halkán,
mint dal reggeli álomban,
eljössz te, szabadító-nap.
S ekkor megrendülten — szellem,
sírok, sírok majd testetlen,
hűlt tetemem orra horgad.

Eljössz te, ó várva várt nap!

Kiss Benedek fordítása

Moraliszki Petar, V. osztályos tanuló — Repülés

PEJO JAVOROV

Fehérben leszel

Fehérben leszel, olajág kezedbe,
angyalmód ékít fehér olajág...
Ma úgy hiszem: nem korhad a világ
a gonosztól, ha te is itt élsz benne.
S gyanúba fogtam végül zaklatott
hitetlenségem — békét akarok.

S szerelmes szem pillantásába veszve
kitárom bízvást ölelő karom.
Sugarát csöndesen inni fogom,
fényt iszom majd, gyógyít majd minden cseppje.
S megint kifényesedve fordulok
feléd, világ, ahogy fényben forogsz.

De bár romhalmaz legyen is, mit bánom!
(Ugyan hány éjszakán botlottam, ó,
romhalmazokba, árva kódorgó?!)
Még akkor is, abból is kibányászom
azt, amiből kettőnknek új világ
teremthető — templom is, és világ.

Kiss Benedek fordítása

Piacot találni a képesítésnek

Beszélgetés a bolgár szak jövőjéről

Április elején lapunk kerekasztal-beszélgetést rendezett a felsőfokú bolgár- és általában az úgynevezett „kisnyelv”-képzés kilátásairól és esélyeiről. A találkozóra meghívtuk a bolgár szak egykori elindítóját és tanárát, Nagypál Teréz adjunktust, jelenlegi vezetőjét, Csíkhelyi Lenke docenst, két különböző generációt képviselő volt hallgatóját, Szondi György és Krasztev Péter műfordítót és irodalomtörténészt, egy jelenlegi diákot, Kapronczay Pétert, valamint Bojtár Endre tudományos kutatót, műfordítót, aki az ELTÉ-től különböző rendszerű egyetemi képzés megvalósításán fáradozik a Közép-Európai Egyetem összehasonlító irodalmi tanszékén. A házigazda Doncsev Toso, a Haemus főszerkesztője, a Magyarországi Bolgárok Egyesületének ügyvezető elnöke volt.

Doncsev Toso: Beszélgetésünk legelső feladata talán az lehetne, hogy megfogalmazzuk, mit is adott nekünk a bolgár tanszak fennállásának több mint négy évtizede alatt, hogy azután — e lapszámunk alig rejtett tematikájához igazodva — áttérhessünk a jövő, a „hogyan tovább” kérdésére. A bolgár szak további sorsa — mint „cseppben a tenger” — kifejezheti a többi szláv, vagy kelet-európai szak jelenét és jövőjét is, hiszen ebben a megváltozott társadalmi és politikai helyzetben az oktatók és a növendékek mindenütt azonos problémákkal találják szembe magukat. A bolgár szak eddig is betöltött olyan rendeltetést, melyet hivatalosan nem fogalmaztak meg, mint például a hazai bolgár közösség fiataljainak képzése, s bár igaz, hogy a bolgár nemzetiségűek eddig jobbra Bulgáriában végezték felsőfokú tanulmányaikat, az új nemzetiségi törvény értelmében ezután magyarországi egyetemeknek is el kell látniuk ilyen feladatokat. A szakról — elsősorban Nagypál Teréz nyelvoktatói munkásságának köszönhetően — kiváló tolmácsok és fordítók kerültek ki, és felnőtt egy bulgarista-nemzedék, olyan kutatók, műfordítók, akiknek zöme jelenleg a Haemus szerkesztősége körül tömörül.

Nagypál Teréz: A múltban valóban nagy volt az igény arra, hogy bolgárul tudó szakembereket képezzünk, akikből jó műfordító, tolmács, minisztériumi tisztviselő válhat. Később már a tudomány felé is fordulhattak hallgatóink. Jelenleg ott tartunk, hogy évről évre nő a jelentkezők száma, idén már 18-an fognak felvételizni. A felvétel követelménye a bolgár nyelv ismerete,

amivel, bevallom, nem értek egyet. Kétségtelenül nagy előny, ha valaki tudja a nyelvet, s ha már ilyen szerencsés, felvételizzen is bolgárul. De aki nem tudja, vizsgázhasson magyarul, s ha tényleg jártas a bolgár kultúrában, már egyetemi hallgatóként is elsajátíthatja a nyelvet. Korábban a paternalista állam többé-kevésbé gondoskodott a végzett hallgatók elhelyezéséről. Ma piacot kell keresni a megszerzett képesítésnek. A kutatómunkához már nem elég egy nyelv ismerete, az állami dotáció megszűntével könyvfordítások sem jelennek meg gyakran. A bolgár-magyar iskolában elvben taníthatnának végzett diákjaink, de ez sem tekinthető megoldásnak, hiszen ott sem kell több néhány embernél.

Doncsev Toso: Egyesületünk egyik célja, szorosabban kötni a helyi bolgár közösséghez az iskolát, amelyet jelenleg még teljes egészében a bolgár állam tart fönt. Az új államközi szerződés értelmében most már meg kell kapnunk a nemzetiségi kvótát, ami azt jelenti, hogy az iskola éves költségvetésének mintegy negyedét a magyar állam vállalja át. Az újonnan alakult iskolaszék révén nagyobb beleszólásunk lesz abba, hogy ne csak bulgáriai tanárok taníthassanak, hanem itteniek is. Kedvező lenne, ha a magyar nyelvet és irodalmat, a magyar történelmet és földrajzot oktató pedagógusok másik szakja bolgár lenne. Továbbra is kérdés marad számomra az, hogy a többiek mire mennek a megszerzett bolgár szakos diplomával.

Bojtár Endre: Én mindig is másképp láttam a kis szakok problémáját, mint az, aki az anyanyelvét ment tanulni az egyetemre — például az itteni bolgár, szlovák, szerb nemzetiségűek. A kis szakok legnagyobb átkának kezdettől fogva azt tartottam, hogy főként a nyelvet anyanyelvi szinten beszélő emberek kerültek be az egyetemre, illetve azok, akiket nem vettek volna fel valamelyik nagy szakra. Nagyon kevés volt az olyan, aki már gimnazista korában tudatosan ezek felé a kis nyelvek és irodalmak felé fordult, erre a pályára készült. Bármilyen kegyetlenül hangzik is, hogy a kis szakokon végzetek minősége sem volt megfelelő, ez az igazság. Ha az ember végignézi a magyar kulturális élet mezőnyén, nagyon kevés olyan kis szakon végzett embert talál, aki jelentős tényezőnek számít, vagyis széles körben elismert tudós, műfordító. A legnagyobb részük a hazulról hozott nyelv birtokában legtöbbször kisajátított egy területet,

mondjuk ráült egy adott irodalomra, és azt esetenként „tönkrefordította”.

Doncsev Toso: Ez a probléma a bolgár irodalom esetében nem így merül fel, mivel a legismertebb műfordítók, Karig Sára, Juhász Péter, Csíkhelyi Lenke, Szondi György nem nemzetiségi származásúak.

Krasztev Péter: Valóban, hiszen a hazai bolgárság létszámában sem hasonlítható a többi magyarországi kisebbséghez.

Kapronczay Péter: Bajnak látom, hogy az egyetemen megszüntették azt a lehetőséget, hogy a jelentkezők magyarul is felvételizhessenek, valamint azt, hogy a bölcsészettudományi karon eltörölték a kötelező kétszakos képzést. Nagyon remélem, hogy ez az állapot nem tart sokáig. A szakpárosítás egyfajta garancia volt arra, hogy az egyetemet elvégzők többoldalú képzésben részesülnek, így könnyebben elhelyezkedhetnek.

Szondi György: Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy a bölcsészkaron célszerű lenne két szakon diplomát szerezni, de a demokrácia jegyében mindenkinek meg kellene hagyni azt a lehetőséget, hogy a saját pénzéért maga döntse el, egy, vagy két szakot akar-e elvégezni. Az oktatói gárdának fel kell készülnie a sokfajta igényre, mely a helyzet változásával merül fel, s nagy kérdés, hogyan tudják ezt megoldani. Eddig csak az ELTE-ről esett szó, pedig a szegedi JATÉ-n is a közeli jövőben indítják be a bolgár szakot.

Bojtár Endre: Én ugyancsak most értesültem a két-szakosság megszűnésének tragikus fejleményéről, de továbbra is fenntartom azt a véleményemet, hogy a kisnyelv szakos képzést kétfelé kell választani. Azoknak, akik nyelvtanulás céljából akarják elvégezni az egyetemet, azért, hogy legyen egy oklevelük és kiműveljék a nyelvtudásukat, külön kvótát kellene megállapítani. Egy ilyen diplomával az élet legkülönbözőbb területein tudnának elhelyezkedni, elvégezhetnének egy másik főiskolát és dolgozhatnak szakfordítóként vagy tolmácsként. Különválasztanám azokat, akikben felébredt valami kulturális-filológiai érdeklődés. Ők járhatnak kezdetben egy másik szakra — mondjuk történelemre —, és ha később a történelemtudományon belül a bolgár történelem iránt is érdeklődnének, egy évig tanulnák fakultatívan a nyelvet, majd felvennék őket a bolgár szakra. Tehát a hallgatónak először meg kellene mutatnia, hogy ér valamit mint történész, s csak utána kerülhetne a neve mellé, hogy — mondjuk — „bolgártörténész”.

Kapronczay Péter: Erre példa az egyetemen a finn nyelv- és kultúra szak, amely tudatosan ilyen szakosodást vár el a hallgatóitól.

Krasztev Péter: Egy valóban dinamikus oktatási struktúra megvalósíthatóságának alapvető feltétele lenne az egyetemek közötti „átjárhatóság”, vagyis az, hogy ha valaki bolgár szakos létére nem szeretne feltétlenül filosz lenni, akadálytalanul áthallgathasson pl. a közgazdasági egyetemre vagy főiskolára, részt vehessen valamiféle menedzserképzésben.

Bojtár Endre: Minőségi szakembergárda megjelenésére, kiképzésére valóban nagy szükség lenne, hiszen épp most, a rendszerváltozás óta derült csak ki, hogy

milyen kevesen is vannak azok, akik igazán értenek a régióhoz. A magyar társadalom szerintem több embert igényelne ezen a területen, de nyilván olyanokra lenne szükség, akik összehasonlító szempontokból közelítik meg a kultúrákat.

Csíkhelyi Lenke: Azt hiszem, itt most — kimondva vagy kimondatlanul — mindannyian valamiféle keresleti szempontból közelítjük meg az egyetemi oktatás jövőjét. Vagyis, hogyan lehet olyan piacot teremteni, amely képes befogadni bizonyos számú végzett szakembert. A non-profit szférában — ahová az oktatás is sorolható — a piaci szemlélet ugyanúgy érvényesül, ahogy az összes többé üzletágban. A marketing-stratégia szerint egy vállalkozás elindításakor a legelső feladat a cél kitűzése. A mi esetünkben már ez is nehézségekbe ütközik. Kénytelenek vagyunk számolni az adottságokkal, ugyanis a jelentkezők közül sokan azért akarnak egyetemre járni, mert addig sem munkanélküliek, amíg tanulnak, inkább fizetik a tandíjat, mint a társadalombiztosítást. A közeli célok egyike a felsőfokú kisebbségi képzés beindítása...

Doncsev Toso: Ma már ugyanis az anyaországon kívül élő bolgárokat nem veszik fel könnyítéssel a bulgáriai egyetemekre és főiskolákra, ezért a magyarországi bolgárok felsőfokú anyanyelvű képzésében megnövekedett feladat hárul az ELTE bolgár szakára.

Csíkhelyi Lenke: Tudnunk kellene, hogy kik és miért jönnek erre a szakra. Jelentkeznek hozzánk a budapesti bolgár középiskolából, akadanak véletlen felvételizők, esetenként felbukkannak olyan magyarok is, akiket érdekel Bulgária. Jönni fognak csupán nyelvtanulási céllal. Lesznek olyanok, akiknek csak a diploma kell. Végül lesznek elkötelezettek, akiknek valami közük van a bolgár kultúrához. Ez utóbbiakat kell leválasztani a másik két kategóriáról. El tudnék képzelni szakunkon egy hároméves kurzust, ahol a számítógépes ismeretektől az ügyvitelen át az angol vagy német nyelvig mindent tanítani lehetne. Ezt a képzési formát teljesen el kellene választani az ötéves bölcsész képzéstől.

Doncsev Toso: Egy ilyen elkülönülő gyakorlati, illetve elméleti irányultságú rendszer üdvös lehetne, hiszen a bolgár iskolában érettségizett fiatalok olyan szinten tudják már anyanyelvüket, ami az identitásuk megőrzéséhez elegendő. A bolgár közösséget nem azzal segítjük, ha bolgár szakos bölcsész diplomákat sorozatban gyártunk, mert helyi bolgár értelmiség csak úgy alakulhat ki és fejlődhet tovább, ha van elég mérnök, közgazdász, orvos, jogász stb., aki mindkét nyelvet magas szinten beszéli.

Bojtár Endre: Igen, ez így van, és Lenkével is egyetértek, hogy az adott helyzethez alkalmazkodva kell kialakítani az új képzési formákat.

Csíkhelyi Lenke: Mivel kis szak vagyunk, megengedhetjük magunknak azt a luxust, hogy azoknak, akiket felvettünk, személyre szabott képzést biztosítsunk. Ezt még a legelején egyeztetnénk a hallgatókkal, összeállítanánk három vagy öt évre a stúdiumokat, és akkor ők is tervezhetnék a pályájukat. Ötéves képzés esetén bővítenék a kínálatot, nemcsak nyelvészettel és irodalommal foglalkoznának. Szakosodhatnak Kelet-Európára vagy Bal-

kánra, de ez csak két ötlet a számtalan lehetőség közül. Ehhez tanszéken belüli, illetve tanszékek közötti együttműködésre lenne szükség, közös programokra.

Krasztev Péter: A szláv tanszék, mint olyan, helyett, ésszerűbb lenne egy Közép és Kelet-Európai tanszék működtetése, jó lenne már elszakadni a szláv-központúságtól.

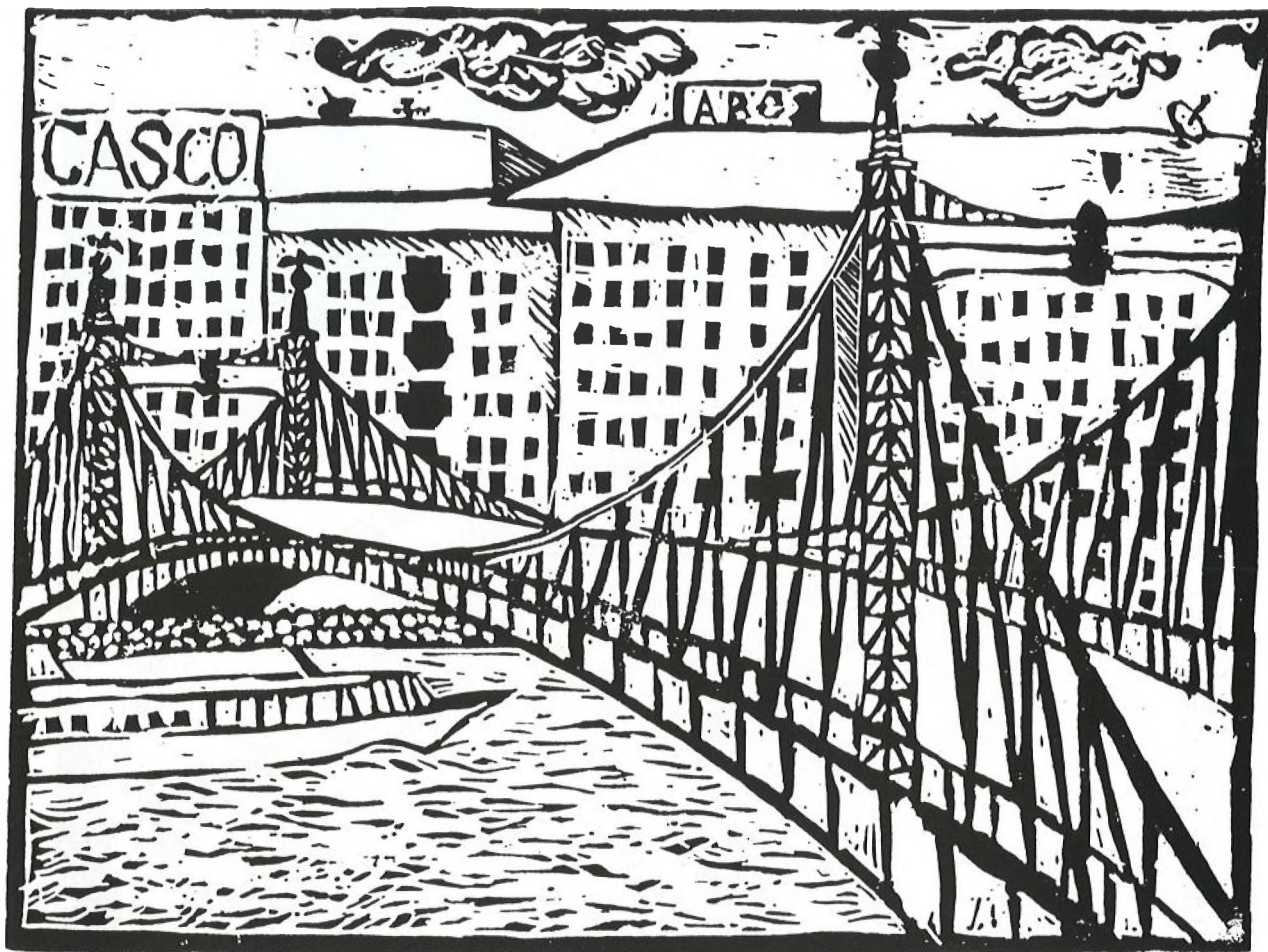
Doncsev Toso: Szerte a világon globálisan nézik ezt a térséget, és ha jobban belegondolunk, a mi problémáink sokban hasonlítanak a környező országokéihoz. Az egyetemen az ilyen jellegű regionalitást figyelemmel követő intézményrendszer egyszerűen nem alakult ki. Általános kultúrtörténet helyett a szakokon az egyes irodalmak fejlődéstörténetét tanítják, ami az adott országban ilyen részletességgel feltétlenül szükséges, ám itt ez luxus, inkább az összefüggésekre, a kapcsolódásokra kellene helyezni a hangsúlyt.

Bojtár Endre: Az egyetemen működik egy Kelet-Európa Történeti Tanszék, amely megfelelő forma az ilyen jellegű képzésre. Én 1979-ben beadtam a minisztériumnak egy tervezetet, kelet-európai irodalmi tanszék

létrehozására, melyet nagy lelkesedéssel fogadtak, de annyiban is maradt. Az igazi megoldás az lenne, ha létrejönne valami hasonló. Egy ilyen formációban a kis szakok automatikusan megtalálnák a helyüket.

Szondi György: Szerencsétlen az a helyzet, hogy amikor kelet-európai régiót kutató állami intézeteket hoznak létre, mint amilyen a Teleki Alapítvány, a Dunatáj Intézet, a Középeurópai Kutatóintézet, Bulgária ebből a körből rendre kimarad.

Doncsev Toso: Ebben a helyzetben a mi dolgunk is, vagyis az Egyesületünk kötelezettsége az, hogy megpróbáljunk létrehozni olyan alkotó műhelyeket — mint például ez a lap is —, melyek az állami mecenatúra megszűnte után is megkísérelnek bizonyos értékeket, műveket és programokat támogatni, kiforrott alkotókat és arra érdemes fiatalokat ösztönözni a további munkára. Még kell teremtenünk a bulgaristák számára a kommunikációs fórumot, egyben kapcsolódási pontokat keresve fel kell oldanunk a bezárkózást, népszerűsíteniünk kell saját törekvéseinket és eredményeinket a nagyközönség és a tudományos közvélemény előtt is.

Iliev Ilijan, VI. osztályos tanuló — Budapest

PÁLYÁZAT

A Magyar Művelődési Intézet pályázatot hirdet hazai nemzetiségi és etnikai kisebbségek közművelődési területeivel foglalkozó külső és belső munkatársak számára.

Az alkalmazás feltételei: magyar állampolgárság, felsőfokú végzettség, elsősorban az adott nemzetiséghez való tartozás és az adott nemzetiség nyelvének ismerete.

A pályázatnak tartalmaznia kell: szakmai önéletrajzot, felsőfokú szakirányú végzettséget igazoló dokumentum másolatát, részletes szakmai koncepciót.

A pályázat beadási határideje: 1993. május 30.

A pályázat beadásának helye: Magyar Művelődési Intézet, 1251 Budapest, Corvin tér 8. Pf.: 33.

A pályázattal kapcsolatos információk Kalmár Judit intézeti titkártól kérhetők az előbbi címen, vagy a következő telefonszámon: 201-5053, faxon: 201-5764.

Az Intézet könyvtárában férhetők hozzá postán, faxon vagy személyesen a részletes szakmai koncepció elkészítéséhez kidolgozott írásbeli szempontok.

Iliev Dimitar, IV. osztályos tanuló — Lovag

JORDAN SZTUBEL

Tavas

Be-nem-látható este röpítve
piros lángba és páncélba ver,
feketén lobog a ló sörénye,
tág mezőt, szomjat s füstöt kever.

Soha még nem voltál ilyen boldog,
nem is kérded, hogy hová s miért?
S a kifáradó paták dobognak,
s arany szikrák szállnak szerteszét.

De tüzes pillantások hevében
rejtező szeretet fellobog —
várnak ott minket, rabnőm, te szépem,
kora hajnalon fehér hajók.

Kiss Benedek fordítása

Kiss Kálmán, IV. osztályos tanuló — Testőr

NIKOLAJ LILIEV

XXX

Virrasztok. A századok szállnak
tetszhalott, húnyt szemem előtt.
Fönt angyalhadak hajókáznak,
májusi dalnak szárnya nőtt.

Virág-ima ring-leng fölöttem,
száz sugár kergetőzik, ím!
Ünnepeid előtt ledöbben,
tavasz, hallgat a gyenge szív.

Hallgat csak: hogy hozzá repüljön
időnk hangja — a tiszta hang,
és ezüstös hálókát szőjön,
s kerekítsen délen vihart.

Ott húsvéti remények égnek,
s parttalan énekel a hab,
kezdete-nincs-nap nem ér véget,
s örök zsongás-bongás a Nap.

S lehajlik a lélek is, áldva,
s megbékélten susog imát.
Halhatatlan szerelem álma
nézi széles vízben magát.

Kiss Benedek fordítása

Bolgár posztmodern esszék

Szépirodalmi alkotás is csak hébe-hóba lát napvilágot Magyarországon e literatúrából manapság, hogy ne lenne figyelemre méltó, ha kortárs bolgár gondolkodók válogatott írásai válnak hozzáférhetővé a magyar olvasó számára. Az *A mutáns egzotikuma* címet és a *Bolgár posztmodern esszék* alcímet viselő kötet nemcsak azért izgalmas azonban, mert a politikai filozófia, a társadalomlélektan, az esztétikortörténet, a szociolingvisztika, a szemiotika és néhány más modern társadalmi és filológiai diszciplína művelői szólalnak meg benne, hanem azért is, mert szerzői részint otthon, szamizdat kiadványokban, részint valamely nyugati ország elismert emigráns alkotóiként formálták-formálják az intellektuális közhangulatot.

Ez a kiadvány, amelyet a 2000 és az Orpheus című folyóirat jegyez megjelentetőként, a Soros-alapítvány, a Magyarországi Bolgárok Egyesülete és a Brain BT. anyagi támogatásával jött létre. Szakmai vonatkozásban Krasztev Péteré az érdem. Ő válogatta és szerkesztette a kötet anyagát, és Csíkhelyi Lenkével együtt, ám a nagyobb hányadot vállalva, ő ültette át magyarra az írásokat. Fehér Ferenc előszava tág összefüggésekbe szöve világítja meg a kötet — és a keretétől szolgáló

sorozat — központi fogalmát, a „mutánst“, egy utószót helyettesítő információ viszont az előzményeknek adózik. Ezek a szövegek részben ugyanis — bármilyen meglepő — olvashatóak voltak már a 2000, az Orpheus, a Magyar Napló, a Hiány és a Penge című folyóiratokban. Mégis, egészen másképpen hatnak így, zaklató szabatoságú, vizuálisan is egyenített kötetté rendezve, ciklusokká tördelve.

A két, jobbára politikai-filozófiai, illetve történetfilozófiai tömböt jótékonyan ellensúlyozza a művészetelméleti elmélkedések füzére. Noha a letűnt társadalmi rendszerrel s bizonytalan kimenetelű utóféjásaival való számvetés néhol hipertrofikus tagadásként dermeszti a befogadót, e megrázkodtatásokért a szellemi autonómia ritka élménye, a szókimondás bátorsága, a szemléleti eredetiség és az imponáló ismeretanyag kárpótol.

Az *A mutáns egzotikuma* című kötet minden bizonynyal a tudati sokkhatások tárháza lesz, amelyből azonban az olvasó feltehetően ízlésétől és szellemi színvonalától függően, nem pedig világnézeti hajlandósága szerint hüvelykezi majd ki a továbbmunkáló értékeket.

Sz.P.

A mutáns egzotikuma

Közép-Európa és a Balkán a sajtóábrázolások piacán

Részletek

A geopolitika és a műfajok hierarchiája

Nemrég hallottam egy viccet: 1993-ra Európában mindössze tíz állam lesz. Lesz Nyugat-Európa és Kelet-Európa. És ezenkívül Bosznia, Hercegovina, Horvátország, Szlovénia, Szlavónia, Koszovó, Krajina, Macedónia, Nagy-Szerbia, Kis-Szerbia... Nagyot nevettem, a nevetés ellazít. Freud szerint miközben egy viccen derülünk, ahhoz hasonló szégyellnivaló, infantilis öröm fog el bennünket, mint amikor azt látjuk, hogy az értelem értelmetlenségévé hullik szét: hogy az értelmetlenség ott leselkedett az értelem kellős közepén. Jelen esetben az értelem – a politikai értelem – világos volt: Európának hívták, közös háznak, integrációnak, toleranciának, párbeszédnek, megértésnek... A – szintén politikai – értelmetlenség neve partikularizmus, nacionalizmus, elvadultság, botrány, káosz, háború... Röviden – az értelmetlenség neve: *Balkán*.

A vicc visszatér

A Balkán mindvégig botrányosan viselkedett. Legalábbis a médiumképek közgazdaságtana szerint, amelyeknek szűrője csak olyan közleményeket engedett át a zavaros régióból, amelyek fölöttébb idegenek voltak Európa normatív-normális, narcisztikus elvétől. Mindazonáltal mégsem voltak teljesen idegenek, mint például Szaddám Husszein. A libidinózus piaci helyzetben ez a furcsa „saját idegenség” különleges árucikké vált – a *szégyenletes-nevetséges objektumává*. (Lásd a viccet.)

A Balkán is Európa felé akart utazni, mi több, mint azt egy bolgár újság írta, kész volt akár „hason csúszva” elindulni Európába; valójában azonban olyan „eseményképeket” állított elő, amelyek visszautalták az ottani országokat a maguk különleges térségébe: a régió csupán önnön geopolitikai erotikáját termelte újra. A román forradalom hetvenezer áldozata televíziós manipulációnak bizonyult, Bulgáriában a „nép” többsége (valójában két és fél millió beijedt nyugdíjas) a szabad választáson a történelemben elsőként legitimált egy kommunista kormányt, s ez „olyan eredmény, amely az országot visszatapultálta a politikai fejlődés kőkorszakába, és a

Nyugat szemében végleges bukást jelentett”. Albánia hosszú ideig tartotta magát, mint „utolsó vidámpark” (mint valamiféle totalitarista Disneyland), utolsónak szánta el magát, hogy ledöntse Enver Hoxa néhány szobrát, és menekültek kétes flottilláját küldte végigpísalni Olaszország kikötőit (ebben az időben a nyugati médiumok már annak a félelmüknek adtak hangot – amit egyébként az albánok „merő ostobaság”-nak minősítettek –, miszerint „Albánia lesz az első fundamentalista állam Európában”).

A gonosztevő imázsú hagyományban, amelyet a bolgár esernyő, a pápa elleni merénylet, a föld alatti fegyver- és (talán?) kábítószer-kereskedelem teremtett, gyöngéd forradalmakat meglehetősen sok „Balkán-gate” szőtt át. A térség akkor múlta alul magát, amikor minden „gyöngédség” eltűnt – vad nacionalizmusok törtek a felszínre, miközben mindenki botrányt provokált: a románok a magyar kisebbséggel, a bolgárok a török etnikummal, a szerbek az albánokkal... És mint mindennek a betetőzése, Jugoszlávia, a „tamponállam”, a keleti birodalom mikromodellje, ahelyett, hogy gyöngéd közép-európai módon demokráciává alakult volna át, a varratok mentén széthasadt a dühöngő szerb-horvát-montenegrói szenvedélyektől, és újra életre hívta Európa legborzalmasabb rémálmát, a nacionalista háborút.

A képek libidinózus gazdaságába Szaddám Husszein figurája testesítette meg a „transzcendens másik” képzetét, hiszen kellően ellenségesnek és kiszámíthatatlannak, veszedelmesnek és totalitáriusan „homogénnek” tűnt. Hozzá képest a Balkán, így vagy úgy, ködösen európai: nem csupán földrajzilag tartozik a kontinenshez, hanem Európa specifikumának, a „maximális sokféleség minimális térben” paradoxonát szemlélteti. Ahelyett azonban, hogy „Európa kondenzált változatát”-vá vált volna, a régió botrányba, szégyenbe, viccbe és háborúba hullott szét.

Valószínűleg a leghevesebb visszatetszést az váltotta ki, hogy a toleráns sokféleség egyik percről a másikra az európai traumák árnyképévé hullott szét. A Balkán olyan jeleket küldött, amelyeket a nyugati médiumok csakis „antieurópai narratívaként” értelmezhettek. Másfelől viszont a Balkán nem játszhatta az abszolút másik szerepét (az események menete túlságosan emlékeztetett Euró-

pa múltjára is). Az Európa és a Balkán között húzódó határ nem kerülhetett fedésbe az Európa és Szaddam közötti határral. Gyakorlatilag ez a választóvonal – legalábbis földrajzi értelemben – egyáltalán nem létezett. Ezért csak nagyon finoman lehetett felvetni, úgy, hogy ne is legyen határnak nevezhető, inkább valami kontroll-féle, valami szűrő, cenzúra, vagy vízumrendszer. Egy olyan határszűrő-cenzúra, amely a tudatos és tudatalatti topológiájára emlékeztet.

A Balkán csupán az immanens másik lehetett: a szégyenletes „bennem lakó másik”, az infantilis, archaikus és traumatikus régió, amely határok, szankciók és cenzúrák mögött búvik meg kirekesztve. Amikor pedig az „európai öntudat” fényében, a médiumok által megvilágított nyilvánosság terében jelenik meg, nem más, mint szégyenletes, nevetséges és esetlen.

Igy a libidó gazdaságtana, amely a nyugati hírközlést igazgatja, előállította a Balkánból az európai tudatalattit. Ebbe az európai „másik”-ba tuskoltak ki és zártak be minden régi európai félelmet, civilizálatlan szenvedélyt, történelmi bűnt és szégyenletes ösztönt. Ezeket kilökték, és – bizonyos értelemben elfelejtették. Míg Közép-Európát – lévén a vágy tökéletesen szublimált tárgya – olyan központtá lehetett nyilvánítani, ahonnan elindulhat „Európa európaizálása” (Konrád), a Balkánról csak Európa „balkanizálása” indulhatott el: egy olyan metafora, mely megborzongatta a történelmi emlékezettel bíró embereket, az olyan komoly politikusokat pedig, mint Zbigniew Brzezinski, arra készítette, hogy feltegyék Európának a kérdést: „Strasbourg vagy Sarajevó?”

Lényegében azért nem fenyegetett olyan komoly veszély: Európa tudatalattiját jól ellenőrizték, és nem volt különösebben veszedelmes. (Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy Brüsszel nem csinált és nem csinál magának különösebb gondot abból, hogy valóban megoldja a délszláv válságot: a nyugati újságok azon félelmeiket hangoztatták, hogy Európának ez a régiója megmagyarázhatatlan módon nem idéz elő nagy aggodalmat, és hogy úgy látszik, a Nyugatot jobban érdekli Irak, mint Jugoszlávia libanonizálása.) Világossá vált, hogy régen elmúlt az az idő, amikor a nagyhatalmak a tengerszorosokért vetélkedtek, és a Balkán nem játszhat különösebben fontos stratégia-erotikus szerepet. Európa „szaddamizálása” vagy „fundamentálizálása” (lásd a Rushdie-esetet) a nyugati közvélemény számára jóval veszélyesebbnek és izgalmasabbnak látszott. A Balkán egyszerűen Európának egy isten háta mögötti, elfelejtett és kirekesztett zuga volt.

Amikor pedig a *Die Zeit* című német hetilap a fölöt-tébb aggasztó *A Balkán balkanizálódása* címmel jelent meg (1991. március 22.), akkor ez különös módon megnyugtatóan hatott: a cím kabbalisztikus tautológiája gyakorlatilag azt sugallta, hogy a „balkanizálódás” szelleme bezárva marad a maga jól bedugaszolt geopolitikai palackjába.

Mit jelentett ebben a helyzetben a Balkán, mint az erotikus piac árucikke?

A Balkán imázsának semmi esélye sem volt arra, hogy bejusson a nyugati nyilvánosság nagy szupermar-

ketjeibe, ahol a vágy jól szublimált *tárgyait* árusítják. Neki sötét és gyanakvással teli elkülönítés jutott osztályrészül, megmaradhatott a politikai botrányok és viccek keretei között. Különös, apró perversziókat árultak itt, olyan mulatságos vagy szégyenletes *tárgyakat*, amelyeknek a rosszul szublimált geopolitikai ösztönöket, infantilis és civilizálatlan energiákat kellett kielégíteniük. A Balkánnak nem volt esélye arra, hogy a magas műfajokban a tragédia és az eposz mintapéldáit szublimálja: úgy keresték, mint botrányos és szégyenletes árucikket a nyugati politikai szexkereskedések számára. Ha előfordult, hogy valamilyen más árut kínált, azt a nyugati tömegtájékoztatási piac elhárította: egyszerűen nem volt rá kereslet.

Érdemes leírni e tömegtájékoztatási szűrő szerkezetét, és a hasonló képek előállításának technológiáját. Szelektivitása hibátlanul működik. A balkáni országok statisztikai például hiába bizonygatták, hogy Nyugatra elsősorban fiatal és képzett emberek emigrálnak, és az agyelszívás veszélyes méreteket kezd ölteni, hiszen ez egész nemzetek mesterséges előregítéséhez vezethet. A biztos adatok ellenére a balkáni emigránsról egészen más kép élt a nyugati sajtótérben: húgyszagú balkáni egyed, akinek egyszerűen bármi eszébe juthat: képes a jégtáblák között gumimatraccal átúszni a határfolyót, vagy teketória nélkül megrántani a gyorsvonal vészfékét és kiugrani, a vízumellenőrzést elkerülendő. A *Spiegel* címlapjáról, amelyen a vastagbetűs *Tömeges menekülés Nyugatra* cím díszelgett (az embernek akár a népvándorlás, a támadásra induló sötét keleti hordák is eszébe juthatnak), analfabéta öregasszonyok deformált arca nézett az olvasóra, szekerek és Trabantok torz láncába mosódva, egészen a látóhatárig.

Szelektív stratégiájából adódóan a nyugati sajtó elképzelhetetlennek találta, hogy a Balkánon olyan személyiségek „teremhetnek”, mint Václav Havel, s így nem is keresett ilyeneket. Egy „geoerotikai” közhely erejénél fogva ott nem lehettek „értelmiségi hősök”, akik bizonyítanák „a történelem teremthetőségét”. A libidinózus piac reprezentatív figurája nem a balkáni hős, hanem a balkáni trükkös fickó: hiszen ő volt képes szállítani a keresett árucikket: vicceket és botrányokat. Így például, Václav Havellel való hasonlósága ellenére (tisztán tipológiai szempontból vizsgálva azonos figurák), és csapatának erőfeszítései dacára, Zseljo Zselev bolgár elnök nem tudta kialakítani a maga imázsát, amely jól eladható lett volna a nyugati sajtópiacon (elegendő egy futó összehasonlítás Havellel, hogy nyilvánvalóvá váljon: Zselevet senki sem interpretálja úgy, ahogyan Havel: „egy rendkívüli lépés mérnöke... aki hirtelen központi helyet foglal el a színpadon”). Elvértve készültek vele interjúk, jelentek meg róla cikkek. Paradox módon Bulgária előző vezetője, Todor Zsivkov sokkal több erotikus hírtöltettel rendelkezett. A nyugati médiumok viszonylag stabil hagyomány szerint ábrázolták őt: trükkös fickó volt. „Zsivkov, a ravasz paraszt” szívós klisének bizonyult, sajtóimázsa kötelezően tartalmazta a primitív „testi kisugárzást”, és ennek a képnek különböző fiziológiai hatású részleteit mindig külön hangsúlyozták. A nyugati

médiumok a totalitarizmus és a kelet-európai történelem perverz paradoxonának megtestesülését látták Zsivkovban: a dörzsölt alak, aki a kultúra, a morál és a méltóság túloldalán áll, megragadta a legfelsőbb hatalmat. (Az a tény, hogy egy „ravasz paraszt” volt a leghosszabb ideig uralkodó kommunista vezető a világon, valósággal hipnotizálta a nyugati médiumokat). A hatalomról immár letett Zsivkov cinizmusa kitűnő pornográf áru: egy leleményes amerikai újságíróknak idejében eszébe jutott, hogy megvásárolja Zsivkov emlékiratainak közlési jogát, az angol közvélemény egyik legfőbb alakítójának, a *Times*nek pedig sikerült „pornópolitikai” viccként közreadnia Zsivkov arcátlan állításait, miszerint „a szocializmus halvaszületett ötlet volt”; továbbá: „ha most vezető volnék, feltétlenül felvenném a kapcsolatot az Egyesült Államokkal”. (Zsivkov, a „trükkös fickó” kellemes kontrasztot képezett a megingathatatlan és megváltoztathatatlan kommunistákkal is, mint például a betonfejű Erich Honecker.)

A *Times* interjújának csúcscicce azonban egy fényképlelet volt – egy visszataszítóan vigyorgó vénember portréja, a következő aláírással: „Zsivkov szerint ha Lenin élne, ma nem lenne kommunista”.

Így aztán az új államelnök érdektelen és szürke maradt, egész tevékenysége ellenére a nyugati tömegtudat megszokásból kommunistának tekintette. („Mert hiszen Bulgáriában a kommunisták vannak hatalmon, nem?”) Legjobb esetben véletlenül összekeverték Havellel, és a cseh drámaíró-elnök vonásaival ruházták fel, ugyanis a filozófus és szociológus Zseljo Zselevet többször titulálták „író”-nak. Gyakran történt meg Zselevvel az is, hogy nem tudott szabadulni Zsivkov képének perverz árnyékától, állandóan kapcsolatba hozták vele: „Miféle ellentéte lehetne Zsivkovnak, amikor mindketten falusi gyerekek!”

Így a „csirkefogó” Zsivkov, a leghosszabb életű szuperaparatszik, a balkáni „trükkös fickó” monopolhelyzetet harcolt ki magának a nyugati médiumokban mint a vágy szégyenletes-izgató tárgya.

Ugyanez az eset ismétlődött meg a balkáni ellenzék több más fontos alakjával is. Egészében véve össze sem lehet hasonlítani azt a figyelmet, amelyet a nyugati sajtó Ceausescunak szentelt, azzal, amellyel a román ellenzékieteket vagy értelmiségieket tüntette ki. A bolgár ellenzék egyik vezetője, Petar Beron tökéletesen ismeretlen maradt a nyugati nyilvánosság előtt addig a pillanatig, amikor politikai botrányba keveredett, és azzal vádolták meg, hogy együttműködött a titkosszolgálattal (a bizonyítékok azóta sem kerültek napvilágra). Rögtön reménybeli erotikus árucikké vált, és az esetről (a botrányról) szóló információ azonnal megjelent a *Spiegel* hasábjain), amely egyébként addig nem tanúsított különösebb érdeklődést a balkáni ellenzék iránt.

A szelektív elv alkalmazása felvetette a balkáni történelem újbóli átértelmezését (vagy „áttervezését”) is. Közép-Európa történelmét igen gyakran stilizálták, türelmes, pluralista kulturális hagyomány vonzó képét festették róla, míg a Balkánt ettől gyökeresen eltérő történelmi arculattal ábrázolták. A nyugodt racionalizmus elvével

ellentétben, amely egyébként a hírközlés semleges-tájékoztató felszínén uralkodott, itt babonás szenvedéllyel és eltökéltséggel kerestek megfeleléseket, olyan tüneteket a Balkán jelenéből, amelyek egybeestek a Balkán és Európa traumatikus történelmének tragikus eseményeivel. (Ez alkalomból a történelem képét ezen olcsó misztikumnak megfelelően dolgozták ki.) Múlt és jelen kotyvalékát egyértelműen magyarázták: ismét „testvérnepek háborúja Európa szívében”, újabb „Szarajevó”, „a régi démonok visszatérése”. A kirekesztés zavaros, misztikus veszélyként úszott ki az európai tudat felszínére, és arra a „tűzviharra” emlékeztetett, amely „a Balkán felől árasztotta el egész Európát”, megidézték „Európa beteg embere”, az oszmán birodalom szellemét. A Balkán és Európa többi része közötti különbségeket könnyedén megmagyarázták egyetlen vonallal, amely a korábbi török területeket az Osztrák-Magyar Monarchiától elválasztotta.

Bulgária történelmi kötődése Oroszországhoz és később a Szovjetunióhoz (e kapcsolatnak természetesen megvan a maga bonyolultsága és történelmi ellentmondásossága) a sajtószűrő segítségével elemi, mindent átfogó klisévé egyszerűsödött le. Ebben a homályos országban mindent egyetlen interpretációs gesztussal kellett megvilágítani: a nyugati médiumok számára mindaz, ami Bulgáriában történt, bemutatható volt e „perverz kapcsolat” prizmáján keresztül. Amikor a nyugati újságíró Szófiában a hatalmas tiltakozó demonstrációkat figyelte (1989. november 18-án), a magával hozott „erotikus filter”-en keresztül csak azt látta, amit ez a szűrő átengedett hozzá: „A Balkánnak megvan a maga története, társadalmilag és gazdaságilag gyengébben fejlett... Az utóbbi hetek demonstrációi orosz emlékművek talapzatánál zajlottak, de ezzel együtt az orosz példa mozgatta őket...”.

Még a szerb antifasiszta ellenállást sem átalították „véres polgárháború”-nak titulálni. A nyugati sajtó nem csupán a szelektivitás és a rögzült szégyenletes, taszító vagy nevetséges részletek kiemelésének stratégiáját alkalmazta. A lapokban megjelent szövegek szintaxisa ugyancsak fontos eszköze volt a libidinózus produkciónak. Igen gyakran kerültek „reprezentatív” balkáni képek úgynevezett erős retorikai pozícióba, egy újságszöveg elejére és végére. Ezek egy fiziológiailag taszító, kaotikus, piszkos és riasztó világ képét idézték az olvasó elé: „A szél port kavar. Harcias bajszú férfiak idegesen szívják a cigarettájukat. Alkoholbűz és nyomorszag. Páncélautók oszlopa száguld át a központra, kék villogókkal. Azután újra kísérteties csend honol.” A hasonló szövegek vége gyakran egyértelmű vicc vagy balkáni paradoxon: „Koszovó lassan, de biztosan Európa Etiópiája lesz.” Vagy: „A kommunisták bukása után egy szép, fiatal kisasszonyt ünnepeltünk – a demokráciát. Mostanra csúf, dupla tokás vén banya lett belőle – a nacionalizmus rút arcát viseli.” A taszító és a vicces bekeríti és korlátozza a szöveget, olyan benyomást keltve ezzel, hogy a leírt világ az ő zárójelei között létezik. Így a vicc bizonyul a balkáni geopolitikai erotika alfájának és ómegájának.

Bizonyára nem a gyakori, gyengén informált, hibáktól hemzsegő, a balkáni országokról összezsapott cikkek a

legjobb példák erre, hanem ellenkezőleg: a jól tájékozott, viszonylag objektív szakértők publikációi. Ők távolságot tartva és felvilágosult informáltsággal írnak a Balkán eseményeiről. Ezzel a racionális megfogalmazással párhuzamosan azonban az *európai tudatalatti* is dolgozik: egy általában láthatatlan, pszichotikus szöveget ír, amely olykor áttör a racionális megfogalmazás felszínén, és a legváratlanabb pszichopatologikus rendellenességeket váltja ki, öntudatlan ironikus hatásokat, kétértelműségeket, amelyek megmutatják, hogyan búvik meg az objektív hírek mögött a vágy szégyenletes tárgya. Az ilyen cikkekben a címek, a kulcsmetaforák olykor pedig egész metaforikus paradigmák gyakran akaratlanul túl lépnek a racionálisnak és higgadtan tájékoztatónak szánt szövegen, és a tartalomtól függetlenül bekapcsolódnak egy tökéletesen önálló erotikus játékba, amelyben hatalmas, öntudatlan vonzó és taszító erők viaskodnak. Ily módon, függetlenül attól, mit „akart mondani a szerző”, a nyugati hírszöveg vicceket szül a Balkánról, vagyis a keresett árut állítja elő. Az olyan címek, mint *Tyúktolvajként, A félhold vágyálmái, Puccs a bébi okán, Mi vagyunk Európa Etiópiája, Kommunista mutánsok, Ők mind szegény disznók* az erotikus invariáns termelik újra, és azt gyakran értelmes, pártatlan cikkek tematikai lényegévé sűrítik. *A szörnyeteg (A régi démonok visszatérése, Átveheti-e egy Frankenstein a hatalmat a kontinens délkeleti részén?)*, a *beteges* („a balkáni vírus”, „trauma”, „sebesülések”, „születési hiba”), az *őrült* („A legnormálisabb esztelenség uralkodik”) metaforikus paradigmáival összhangban ezek a címek egy párhuzamos pszichotikus megfogalmazást építenek fel, amely valójában gyakran bizonyul meghatározónak – ezt keresik a piacon. Ez a megfogalmazás közszemlére teszi a szégyenletes és nevetséges régió képét, amelybe Európa kirekesztett, civilizálatlan ösztöneit száműzték.

Természetesen létezik a nyugati hírközlésben egy illendőségi norma, vagyis az, amit világi etikettnek neveznek. Nem engedhetik meg maguknak, hogy közvetlenül kínálják ezt a képet. Ezért mindig közvetett, kerülő stratégiákat választanak (mint ahogy általában a szexbolto sincsenek a főútvonalakon). Csupán egyetlen példa. Előfordul, hogy valamelyik szövegrészlet túlságosan illetlen vagy brutális. Nem jelenhet meg a névtelen – személytelen, semleges megfogalmazás nevében: következképp idézetként kell napvilágot látnia. A határőr tiszt az illegális határátlépők üldözésétől zaklatottan megengedheti magának, hogy azt mondja: „Ezek mind szegény disznók”; majd ezt követően bocsánatkérő idézőjelekkel álcázva – a kijelentés az egész anyag címeént virít. A kelet-európai embernek megvan az erkölcsi joga, hogy így szóljon: „Mindnyáján féltünk” – de az ilyen vallomások mondat is az előbbi kijelentés sorsára jut.

A nyugati hírközlés fentiekben leírt tendenciái még azt is megengedik, hogy a régiót pszichoanalitikai terminológiával írják le: „Elfeledettnek, kitesztottnak látszanak a balkáni testvérepek közötti háborúk...”, „a perverz kapcsolat”, „trauma”, „homályos bűntudat”, „szabadulás a múlttól... szégyen és exhibicionizmus keveréke segítségével”, „az elfelejtett nép”.

Végso soron azonban nem is volt szükség vicces címekre, szégyellni való idézetekre és pszichonalitikai metaforarendszerre. A kialakult tömegtájékoztatási sztereotípiá olyan erős volt, hogy bármi csekélység aktualizálhatta. Pusztán a „Balkán” szó remekül betölthette ezt a funkciót – máris „pornópolitikai” asszociációk keringtek körülötte. Így történt, hogy *maga a név* mindent magyarázó elvvé válhatott, fojtott geopolitikai erotikát sugárzott, s ez elegendőnek is bizonyult: ott, a Balkánon minden „másképp” van, Közép-Európa országaival összehasonlítva minden meglehetősen „komótosan” halad, ott úgy álmodnak az Európához való csatlakozásról, hogy „hiányzik hozzá a megfelelő érettségük”. Maga a név és a földrajzi elhelyezkedés (emlékezzünk Vaculíkra) már kizárt minden összehasonlítást Közép-Európáival, és arra emlékeztetett, hogy „az, ami a Balkán-hegység túloldalán kuksol”, zavaros és homályos; hogy ott, ahol a Balkán az úr, Európa még „nincs felszabadítva” és „minden fekete, bűzös, szálnalmas”, hogy „Szófia főutcaja a legcsúnyább a világon... lakói a Kelet legzaklatottabb emberei”.

A Balkán mássága magától értetődő volt (és maradt); mintha maga a név hozná magával. A médiumok számára a Balkán szónak már az említése is kész vicc: az értelem széthullása értelmetlenséggé. Még az olyan szuperintelligens és szuperjóhiszemű kommentátorok is, mint az angol Julian Burns, a Balkánról írva, nem kerülhetik el a viccet: nem tudnak ellenállni a Balkán geopolitikai erotikájának. Burns *Az elfelejtett nép* című cikke együttérzéssel és szomorú megértéssel íródott, de ő sem tud ellenállni az élcélődés kísértésének: Angliában hallotta, hogy a Bolgár Nemzeti Bank rózsalaiban tárolja a fedezetet (amikor olvastam cikkének ezt a bekezdését, arra gondoltam, hogy a bolgárok még örülhetnek: egy átlagos sajtómunkás akár joghurtot is írhatott volna). És ismét a pornográf zárójelek: Burns cikkét egy olyan történet keretezi, melynek tartalma ellentmond a „helyes” közép-európai gyakorlatnak, ahol az infantilis elv paternalistává szublimálódik. Elmeséli, hogy egy bárban feltűnően „légies” mozdulatokkal előadott erotikus táncot látott. Időbe telt, amíg rájött, hogy a bolgár tornászlanokban, az „aranylányok”-ban gyönyörködhet, akik szemléltomást kevés rutinnal rendelkeztek a sztriptíz terén. Ha vannak pontok, ahol a Balkán megközelíti az európai eszményt, akkor a bolgár művészi torna kétségtelenül ezek egyike (megint csak médiumképekről beszéllek). Az „aranylányok” akik „bámulatba ejtették a világot”, akik napjaink testkultúrájának egyfajta normáját és mércéjét jelentik, a mai világ kecses felettes énjének felelnek meg. Burns azonban a lányoknak nem ezt az arcát látja reprezentatívnak: ők akkor képviselik a Balkánt, ha szégyenletes és nevetségessé válnak, ha a norma pornográfiává hullik szét, az értelem értelmetlenséggé, a felettes én rosszul szublimált, kezdetleges erotikával telített.

A libidó gazdaságában a Balkán csak ezt a „geoerotikus” cikket árulhatja. Ezt a monopóliumot maga Európa szavatolja.

Csikhelyi Lenke fordítása

Ruszev Dimitar, VI. osztályos tanuló — Hajnal

Goethe indigója

Részlet

Goethe felvette a vörös dossziét, és kinyitotta. Azt vártam, hogy egy másik rajz vagy metszet lesz benne, de egy különös lapot vett elő, és átnyújtotta. A lap egyik oldalán matt volt, a másikra fényes, sötétkékre réteget hordtak fel, amely enyhén beszennyezte az ujjamat. Miután megsejmeltem, Goethe visszavette, és két tiszta, fehér papír közé helyezte. Azután az egyikre ráírta: SALVE, ECKERMANN, SUB SPECIE AETERNITATIS. Amikor szétválasztotta a lapokat, a latin felirat az alsóra is átnyomódott: egy kézmozdulattal két feliratot állított elő.

„Ön talán nem lát többet ebben egy közönséges másolatnál – mondta Goethe, s újból felnevetett, mégpedig meglehetősen talányosan –, ez azonban valami sokkal, sokkal több. E kettőződés jelképes értelmébe mélyen és összpontosítva kell behatolni, nekem magamnak harminc évről volt szükségem ahhoz, hogy teljes egészében felfogjam ezt a jelenséget. A szimbólumnak sok rétege van, s én most következetesen feltárom ezeket ön előtt.

Azért vagyunk itt a földön, hogy megtanuljuk a mulandót örökkévalóvá változtatni. De ehhez csak az jut el, akinek valóban sikerül mindkettőt értékelnie – mulandó és maradandó dolgokat, a pillanatot is, az örökkévalóságot is. Az egyik leglényegesebb emberi gond – különösen a literátoroké – az írásbeli emlékek megőrzése és tárolása. Milyen szármalmas maradványok jutottak el hozzánk Aiszkhülosz és Euripidész nagyszabású műveiből. Plautustól és kedvenc Menandroszomtól! Az írásos művek pillanatnyi élmény szülöttei, és ugyanolyan mulandók, mint a pillanat, bár az emberek a legkülönbözőbb módokat találták ki megőrzésükre és tárolásukra. Némelyek csodálkoznak szenvedélyemen, amellyel a legváltozatosabb és legjelentéktelenebb szövegeket gyűjtöm; azon, hogy még a közönséges jegyzeteket is mindig piszkosattal írom, amelyeket azután megőrzöm. De én szinte fizikailag érzem, hogy mállik szét a papír, hogy hamisítják meg rossz emberek az elmondottakat, leírottakat. Az indigólap ezért is varázsos eszköz: megkettőzve a leírottat, különleges módon őrizi és tárolja azt. Ha az egyik szöveg elkallódik, a másik megmarad, ha az egyikbe idegen kéz betold valamit, a másik tanúsítja a hitelességet, ha az egyiknek is, másiknak is megsemmisül egy-egy része, egybevetésük bizonyára megmenti a mű javát. Az ön ellenvetése erre, hogy mindkét kópia

megsemmisülhet, következésképp az indigó semmit sem őriz meg és nem tárol. Éppen itt van, kedves fiam, a dolgok nyitja!”

Goethe újból leült, és barátságos pillantással nézett rám.

„Az indigó valójában nem annyira tárolja a leírottakat, mint inkább megteremti a tárolás szimbólumát magával az írás folyamatával. Ön küld valakinek egy hanyagul, kézzel odavetett cédulát, hogy meghívja ma estére egy pohár borra. A cédula a pillanatnyi helyzettel kapcsolatos, és látszólag teljesen ki kellene merülnie és el kellene tűnnie azzal együtt; az indigó azonban létrehoz egy másodpéldányt a cédulából, amely az empirikus körülmények szempontjából teljesen szükségtelen. Ezzel ön nem a barátját hívja vendégségbe, hanem valamely más időbe küldi igéit, eljövendő emberekhez, ha úgy tetszik: egyenesen az örökkévalósághoz. A jövőre vagy az örökkévalóságra gondolni akkor, amikor az ember valami konkrét dolgot csinál, a hiúság legrosszabb fajtája – az indigó azonban megszabadít bennünket a rossz érzéstől. Lehetővé teszi, hogy teljesen átadjuk magunkat a pillanatnak, igazán értékeljük a jelent, és csak azzal legyünk elfoglalva, ugyanakkor lefűz egy példányt gondolatainkból és szavainkból, anélkül hogy ez tudatosulna bennünk, egyenesen az örökkévalóság jegyzőkönyve számára. A pillanat láthatatlanul megkettőződik és megmarad: így az indigó arra tanít bennünket, hogy minden állapot, mi több, minden pillanat végtelenül értékes, mert egész örökkévalóságot képvisel! Ön tudja, hogy én a legközvetlenebb ember vagyok, aki gyermeki teljességgel együtt tudok élni a pillanattal, önfeledten és szenvedélyesen átadva magam az új érzésnek. De ezzel együtt évezredek kortársa vagyok, és szobraim nevetségesen mulandónak látszanak: nem tudok olyan, valamelyest érdemes férfiú tiszteletére emelt emlékművet elképzelni, amelyet ne látnék lerombolva és összetörve, köveit az időtől kikezdve. Az indigó szimbóluma bizonyult számomra olyan csodatevő hídnak, amely egyesíti az átmenetet és az örökkévalót – elmondhatom, hogy valósággal indigóval élek, hogy életemet nem csupán századunk és szegény Németországunk konkrét körülményei között töltöm, hanem egyenesen az idő lapjain is.”

Lelkesülten, visszafojtott lélegzettel hallgattam. Utolsó szavainál hirtelen felbukkantak emlékezetemből verssorai, amelyeknek értelmét csak most fogtam fel:

„Die Zeit ist mein Besitz
Mein Acker ist die Zeit”

Goethe arcát a gyertyalánghoz közelítette, és a sok finom ránc élesebben kirajzolódott rajta. „Az indigónak van egy másik szimbolikus értelme is, amelyet én *kollektív*nek nevezek. Mert valamennyien kollektív lények vagyunk, bármiként is állítjuk be magunkat. Mily keveset birtokolunk abból, amit a legtisztább értelemben tulajdonunknak nevezhetünk!

Az írás a pillanattól, valamiféle konkrét villanásnyi élményből születik. Ám maga a pillanat kollektív! A pillanat egyfajta közönség! Szubjektivitásunk minden kifejezése (amelyre annyi szót vesztegetnek a romantikusok) e közönséget veszi célba, az utókort, amely nem esetleges és túlzottan egyedi vallomásokat vár tőlünk, hanem az általános emberi természet feltárását. Ön, feltételezem, emlékszik, mit írtam Winckelmann-nak Berendiszhez írott leveléről...”

Goethe felállt, és levette a falipolcra a *Winckelmann és százada* című kötetkét, átlapozta, megtalálta a megfelelő bekezdést, és olvasni kezdte:

„A levelek a legfontosabb dokumentumok közé tartoznak, amelyeket az ember hátrahagy. Élénk képzeletű emberek, amikor csupán magukban beszélnek is, olykor elképzelik, mintha egy távol lévő barát állna mellettük, akivel megosztják legbensőbb gondolataikat: a levél is egyfajta beszélgetés önmagunkkal. Mert a barát, akinek írunk, inkább ürügy, semmint a levél tárgya. Minden, ami megörvendezett vagy elkeserít, nyomaszt vagy foglalkoztat bennünket, kiszakad a szívünkbe, és az ilyen levelek, mint egy létezés, egy állapot tartós nyomai, annál fontosabbak az utókör számára, minél inkább eluralkodik a levélírón a pillanat, minél kevésbé gondol valami jövőbeni dologra.

Becsukta a könyvecskét, és mélyen ülő szemének nyugodt, nemes tűzével pillantott rám.

„Látja, itt megpróbáltam kifejezni egyrészt a magányosságnak és a pillanatnyiságnak ezt az összefonódását, másrészt a kollektivitást és az örökkévalóságot, amelyek egy időben vannak jelen az írás aktusában. És megint

csak az indigószimbólum testesíti meg a legjobban ezt az ellentmondásgubancot. Az írás: beszélgetés egy közel álló emberrel – de az indigó a leírtak egy példányát meghagyja az író ősi magányosságában, s ezzel egy konkrét és egy univerzális beszélgetés jellegét adja neki – nem a konkrét baráttal, aki megsemmisíti az irományt, hanem az utókorral, más emberekkel, az egész emberiséggel.

Aki tehát indigóval ír, arra magától értetődően kötelező egyfajta nemes fegyelem. Az indigó az írást a pillanattól és a magányosságtól az örökkévalósághoz és az emberiséghez utalja – ezért annak meg kell szabadulnia minden esetlegestől, minden túlzottan sajátosától és egyénitől. Aki ír, annak mindenből, ami benne és körülötte személyes, általánost és összemberiségit kell csinálnia. Ha az indigóval író ember hibákat vagy lazaságokat követ el, azok különös módon szándékosság látszatát fogják kelteni, a hibák és lazaságok stilizálttá válnak, elvesztik kaotikus jellegüket. Ezért az írónak nagyon gondosnak kell lennie, nehogy bármifajta hanyagságot kövessen el – amely az indigó által megkettőzve, baljós módon általánosként jelenhet meg, megpróbálhat az emberiség egyetemes szimbólumai közé furakodni.

Ezért indigóval csak azt szabad feljegyezni, ami méltó a megőrzésre, az örökkévalóság pillantására, s amitől maga az író is fennköltnek és emelkedettnek érzi magát, megszabadulva minden empirikustól önmagában. Kizárólag nemes, erőteljes és egészséges gondolatok jutnak eszébe, az indigóból sugárzó örökkévalóság úgy hatja át pillanatait, mint a derűs, nyugodt és isteni életöröm. Az indigó elvet minden gyöngé, satnya, beteges vagy túlzottan szubjektív gondolatot; objektív, klasszikus szellem ez, amely ellentétes a mai romantikus divatokkal. Ha az ember valóban felfogta az indigó lényegét és szimbólumát, használata kozmikus élmény: az író ember keze által az örökkévalóság lapjára újabb általános és örök értékek kerülnek feljegyzésre, az istenség mint egy nemes edényt tölti be az embert, megengedve neki, hogy egyébként hozzáférhetetlen egyetemeséget és objektivitást érjen el.

Csíkhelyi Lenke fordítása

A konspiráció kis organonja

A kommunizmust fel lehet fogni úgy is, mint a valaha rendezett legnagyobb szabású konspiratív akciót. Alapvetően két szakaszban zajlott le: egy illegálisban és egy legálisban. E két periódus között a Forradalom képez küszöböt, majd ezek lezárulását a társadalom sajátos posztkonspiratív állapota követi. Minden egyes konspiratív szakaszában a kommunizmus megváltoztatja megjelenési és megnyilvánulási formáit, valamint áttekinthetőségét, politikai inkognitóját és szimbolikus kódrendszerét.

A konspiráció mint társadalmi képződmény

A kommunizmus olyan politikai konspiráció, mely szigorú szabályokon és kommunikációs viszonyokon, a testi lét ritualizáltságán, mágikus hatású jelszavakon, neveken és röplapokon alapszik. Az összeesküvés egy világos eszménykép, a belső vetett hit és a róla szóló tanítás, vagyis az ideál racionális indoklása köré szerveződik. Az eszménykép egyszerre kötelesség, a világ racionalizálásának menetrendje és vágyakozás tárgya. Ugyanakkor az ideál egy intézmény is, mely erkölcsileg – ésszerűen és erotikusan – megindokolja a konspirációt, s ezáltal társadalmi létjogosultságot ad a konspirátornak. A konspiratív lét látványosan szertartásos, szcenvedélyes szerelem hatja át, rituálisan áldozathozatalra kész, politikailag céltudatos, tudományosan megalapozott: belső rendjét saját rendkívüli szabályzata, intézményei és végrehajtó testületei teremtik meg.

A konspiráció olyan társadalmi képződmény, mely maga hozza létre mindazt, ami fennállását garantálja.

A konspirációt egy „másik” társadalmi képződmény fogalmai segítségével hívják életre, s célja, hogy megsemmisítse azt, ami létrehozta. A konspiráció legális társadalmi közeg terminusai segítségével alakítja ki saját politikai inkognitóját, s ezáltal alternatív társadalmi képződményként határozza meg önmagát. A „jelen” társadalom fogalmai szerint az alternatív társadalom inkognitóban létezik: ez a politikai konspiráció formálása.

Eredet

A közkeletű nézet szerint minden új, alternatív társadalom ágensei a régi struktúráiban kezdenek szervezkedni, ott alakítják ki a viszonyok és érdekek újfajta rendszerét, majd ezek az érdekek politikaiakká válnak, megjelenik politikai szószólójuk, aki küzdeni kezd a hatalomért, hogy érvényre juttathassa az új gazdasági elképzeléseket. Hasonlóan képzelik el a kommunista mozgalom születését, melynek társadalmi bázisa a proletariátus, politikai élcsapata pedig a kommunista párt. Időközben kiderült, hogy a kommunizmus ott győzött, ahol proletariátus alig létezett, a tökekoncentráció csekély volt, az ipar centralizálatlan, a politikai hatalom pedig erőtlenné.

A hatalom átvétele után a Párt stratégiai szempontból iparosította az országot, vagyis azért, hogy tömeges méretekben létrehozza saját társadalmi bázisát, a munkásságot, s ezzel párhuzamosan elkezdte módszeresen felszámolni és megsemmisíteni a parasztságot. Hosszú ideig a parasztnak még személyazonosító okirat sem járt, ami annyit jelentett, hogy kommunista szempontból nem tekintették őket legitim állampolgárnak, a „régit”, immár érvénytelen rend tartozékának számítottak.

Másfelől viszont azok az országok, ahol a munkásosztály hagyományosan fejlett volt, hosszú távon ellenállónak bizonyultak a kommunizmussal szemben. Ezekben a helyeken a kommunizmus olyan gazdaságon kívüli társadalmi modellnek bizonyult, melynek nem lehet helye a tőke és a piaci szempontok szerint strukturált társadalomban, hiszen ezekben a „munkásosztály” gazdaságilag meghatározhatatlan.

A kommunista társadalomban a munkásosztály leírásával kísérletező minden szociológiai felmérés eredménytelen maradt. Nem létezett ugyanis a társadalmon belül egy olyan közösség, mely azonos gazdasági érdekek tudatában egységesen egy célt követett volna, illetve egy meghatározott nézet vagy cselekedet mögé sorakozott volna fel. Ahol valami ehhez hasonló megjelent, ott az rögtön megkezdte küzdelmét a kommunizmusnak nevezett politikai rendszer ellen.

Ha a kommunizmust meg akarjuk érteni, nem tantétéleire kell irányítanunk figyelmünket, hanem valahová

egészen máshova, lévén beigazolódott, hogy ez az ideológia kései leszármazottjaival egyetemben félrevezető és illúziókeltő. A kommunizmus mint önmagát létrehozó társadalom nem gazdasági, hanem politikai konspiratív ágensként tűnik fel a régi társadalomban, s így később az önmaga által képviselt pártosságot emelte a társadalmiság rangjára. A Párt konspiratív elvek szerint épült fel, s ezt a tulajdonságát meg is őrizte: ebben az értelemben a „pártosság” a „konspirativitás” szinonimája.

A kommunista párt nem burzsoá típusú politikai szerveződés, hogy egy bizonyos gazdasági, társadalmi csoport- vagy osztályérdeket képviseljen. Mint konspiratív pártnak nem az a célja, hogy részesedjen a hatalomból, hanem az, hogy „minden hatalmat” megszerezzen. Ez azért törvényszerű, mert a konspiráció komplex társadalmi képződmény, mely csupán bevezetésre vár. A kommunizmusnak valójában nem a munkásosztály volt az alapja, s a későbbiekben is képtelennek bizonyult arra, hogy létrehozzon egy ilyen közösséget. A kérdés tehát úgy vetődik fel, hogy mi is az, amin alapszik, s hogyan hozza létre a konspiratív társadalmat, mely politikai gazdaságtan helyett politikai szimbolizmusra épül.

Konspiráció. Összeesküvés. „Ügy”

Az összeesküvés és az „ügy” nem konkurálnak annak a szociális rendszernek az egészével, melyben létrejöttek, mivel ugyanannak a társadalmi közegnek és hatalomnak a legális módon, nyilvánosan megválaszolhatatlan kérdéseit igyekeznek megoldani. Ezzel szemben a konspiráció a társadalom egészével, ennek állami, osztály- és gazdasági struktúráival konkurál. Az összeesküvés és az „ügy” botrányt robbant ki a társadalomban. A konspiráció viszont forradalomhoz, töréshez, minőségileg új növekedéshez, történelmi fordulathoz stb vezet.

Illegalitásban

A konspiráció az illegalitásban alakítja ki politikai inkognitója első álarcait. Létrehozza saját titkos nyelvezetét és szakralizált metaforikáját. Saját idoloikat és igazságokat állít fel, melyeket olyan rendkívüli jelképes hatalommal tölt fel, hogy az emberek akár életüket is készek áldozni ezek nevében. Álnevekre cseréli fel az igazi neveket, és kerek egész inkognitólétet alakít ki ágensei számára. Bevezeti a kommunikáció és az irányítás egységes, kódolt rendszerét. Egyik közvetlen megjelenési formája a röplap, mely jelzi, hogy a konspiráció még él. Létrehozza a saját titkos-„rendőrségét”, „igazságszolgáltatását” és „sajtóját”. Felépít egy teljes „másként” működő, láthatatlan teret, melyet találkahelyekkel, üzenetekkel, átnevezett tárgyakkal, a nagy tanítók varázsigéivel és -mozdulataival tűzdel tele. A konspiráció jelképekkel impregnálja a teret, melyet előzőleg birtokba vett. Itt csak az tud mozogni, akit beavattak a kódrendszerébe.

A konspiráció hivatalosítása

A kommunista konspiráció forradalommal szerzi meg a teljes hatalmat. A forradalom a legnagyobb szabású társadalmi cselekvés, melynek ellentmondást nem tűrően szakralizálták erkölcs és jog feletti státusát. A forradalmat az emberiség nevében – és általában – igazolták. Hasonló módon igazolja magát a konspiráció is, mert egyazon gyökerekből ered a forradalommal. A forradalom a konspiráció legfejlettebb állapota. A konspiratív társadalom lényegéhez a permanens forradalom ideológusai állnak a legközelebb. Ennek ellenére e társadalom hétköznapi gyakorlatába bevezették az államiság és a jogrend struktúráit, melyek arra voltak hivatva, hogy szimuláljanak valami olyasmit, amihez alig van közük.

A forradalom lendületével a Konspiráció eltávolította azt a társadalmat, melyben kialakult, és az új társadalom legális fogalmaivá tette a saját meghatározásait. Ebben az értelemben a kommunizmust lehetetlen felépíteni, egyedül csak bevezetni, hivatalosítani lehet.

A jelképek összeesküvése

A hivatalossá tett kommunizmus teljes egészében jelképes, nem pedig gazdasági mutatókon alapszik. Maguknak a gazdasági mutatóknak mindvégig csupán szimbolikus jelentősége és feladata volt: az iparosításnak munkásosztályt kellett termelnie, nemzeti osztállyá kellett emelkednie, hogy megjelenhessen az új messiás. A gyárak munkástelekévé változtatták az emberi testeket. Az ipari termelés politikai célja nem az áru, hanem a „munkásjelleg” előállítás volt. A gazdasági társadalmak összes fogalma – a piac, a pénz, az áru, az erkölcs – értelmét veszítette. Az állam a Párt jelképes burkolata lett, s ennek a konspiratív társadalom növekedésével párhuzamosan el kellett halnia, a történelem színházában levedlett kosztümmé kellett lennie.

Az államiságot kiszorította a pártosság, vagyis a konspirativitás. Az alkotmány a párt szabályzatának és programjának alváltozatává lett. A társadalmat hatalmukba kerítették és beidomították a szimbolikusan telített, nagyszabású politikai akciók – ez a nagy vegytan, mely feloldotta magát a kémiát. A nagy építés (mely leépítette az egyén lehetséges létezésének terét), a nagy iparosítás (mely tönkretette a gyári termelést), a nagy felvonulások a konspiratív jelképek köré tömörítették a testeket. A pártkongresszusok váltak a társadalmi folyamatok történelmi megjelenítőjévé. A politikai törésvonalak tehát a nemzeti fejlődés évgyűrűinek szerepét kapták.

A fenti nagyszabású politikai manőver kezdeményezője, levezénylője és felügyelője, a párt legfőbb politikai intézménye mindvégig konspiratív rejtekében maradt – mind alulról, mind felülről láthatatlanul, a törvények hatáskörén kívül. Ez a testület a társadalom hivatalos, állami alakulatai számára elérhetetlen és hozzáférhetetlen volt. Az állam bebugyolálta, s ezáltal az láthatatlanná vált.

A kommunista állam egyfajta pártinkognitó.

A Legfőbb Konspirátor, a politikai bizottság gondos-

kodott a törésekről, fabrikálta az aktuális varázsszavakat és ígézéseket, melyek a nemzeti tér irányítását voltak hivatottak ellátni. A Konspirátor megálmodta, ami később tényleg bekövetkezett.

A párttitok és -fegyelem megőrizte konspiratív jellegét. A hatalmon belüli minden egyes változásra, a konspiráció kurzusára, a soron következő társadalmi törésre vonatkozó elképzelés ugyanezen titok és fegyelem légkörében fogant. A pártkommunikáció továbbra is az államon kívül bonyolódott, és megőrizte mágikus rejtjelettségét. A politikailag célravezetőnek tekintett terror, az üldöztetés, a kivégzések, a táborok a párt konspiratív gyakorlatát folytatták. Egy egész sor politikai perben a konspiráció elárulói felett ítéleztek. Az öreg konspirátorok hajdan lehullott feje egy adott pillanatban mellszobor formájában „kelt új életre” a fiatal konspirátorok íróasztalán. A konspirációnak szüksége volt az árulásra, mert az megerősítette az amúgy homályos eredetlegendákat, s ezért ki is termelte a maga árulóit. Szentek szintén kellett, így az „áruló”-t még akár ugyanabban a menetben „szentté” is avatták. A „tan” egyszerre volt tudomány és varázsigé. Ebből születtek azok az állami intézmények, melyek továbbfejlesztették, valamint azok a végrehajtó szervek, melyek életbe léptették.

A konspiratív hatalom kizárólag jelképekkel ábrázolható, ezért alakulhatott ki körülötte az a hatalmas nyilvános tér, melyben a munkaképjelleg dominált. Ebben a munkás teljes egészében szimbolikus figura, és nem „osztálylány”.

Ezzel egy időben a társadalom konspiratív testét továbbra is bevonták a párt forradalmi menetelésébe, melyet a titkosszolgálat „keze” és „szeme” biztosított. A titkosrendőrség, mely a lakosság, „hátában” teljesített szolgálatot, s dossziéügyekkel gubancolta össze az emberi viszonyokat, a konspiratív hatalom szóltan jelenlétét sugallta az ország egész területén.

A konspiratív testet előlről a boldog jövőendő fénye világította meg, hátulról pedig saját, dossziéba zárt múltjának sarkantyúi ösztöklétké. A Múmia és a titkosrendőrség folytonosan a társadalom konspiratív eredetét hirdette.

A konspiratív társadalom nem épít kommunizmust. Az maga a kommunizmus, hiszen az egész nem más, mint tökéletesen végrehajtott és befejezett valóság, mely kizárólag a Múmia, a titkosszolgálatok és a párt forradalmi lendületének fogalmaival közelíthetők meg. A „Nyugat” szemszögéből a kommunizmus teljes győzelmet aratott, amikor közszemlére bocsátotta eredetének anomáliáit. Ha egyszer valaki deszakralizálná a társadalom hatalmi rendszerét és fennállásának indokait (mint például a forradalmat, a Múmiát, a táborokat, a „pártosságot”), akkor ez az egész társadalom egy veszedelmes anomáliának tűnne.

A szimuláció

A konspiráció megszerezte a teljes hatalmat és legalizálódott, mert saját meghatározásait az egész társadalomra

érvényes fogalmakként alkalmazta. A következőkben a legális és a legitim terminusok közötti eltérésről ejtek néhány szót. Az a cselekedet legális, mely nem ütközik törvénybe és jogilag indokolható. Előfordulhat, hogy a törvény nem tér ki konkrétan egy bizonyos jelenségre. A törvény például nem mondja ki, hogy legyen-e, avagy ne legyen munkáspárt. Egy szervezet csak akkor válik jogi kérdéssé, ha megalakul. Legitimnek az nevezhető, ami a törvényből eredően jön létre. Így például a parlament legitim intézmény. Ami legitim, azzal kapcsolatban nem merülhet fel a legalitás vagy illegalitás kérdése, lévén nem egy személy akarata hozta létre a törvény értelmében vagy ellenében. Ezen túlmenően a legitimitás törvényhozói úton lebonyolított közképviseletet is feltételez. Ebből a szempontból a kommunista párt – a maga konspiratív állapotában – akár legális is lehet, mert nem áll ellentétben az érvényes jogszabályokkal. Ugyanez a szervezet mégsem tekinthető legitim pártnak, két okból: a vezetőségét, mely egyben az állam vezetősége is, a pártfegyelem jegyében a párt tagjai, s nem az ország polgárai választják meg. Ily módon a konspirációs érdekek érvényesülnek az állam szerkezeti felépítésében. A másik ok: a párt vezető szerepét az állam alaptörvénye garantálja, ami értelmetlenné teszi magát az alkotmányt, hiszen ennek feladata a politikai élet feltételeinek, nem pedig résztvevőinek rögzítése.

A legitimitás a hatalom birtoklásának kérdéséhez is kapcsolódik. Egy párt akkor legális, ha léte nem ütközik törvénybe, és akkor legitim a hatalma, ha szabadon választott küldöttek révén bizonyos érdekeket és elképzeléseket képvisel. Ha mindez fordítva történik, vagyis a hatalom az alaptörvény ellenében kerül egy meghatározott szervezethez, s ennek folytán semmiféle érdekképviseletet nem lát el, akkor a párt nem legitim.

Így hát legális korszakában a konspiráció krónikus legitimitáshiánnyal küszködött. A párt ezért jelképekkel igyekezett feloldani illegitimitását ugyanúgy, ahogy ezt az illegalitásban tette. Mivel a konspiratív társadalom nem gazdasági, hanem szimbolikus, és nem jogi képződmény. Amennyiben a konspiratív államról jogi terminusokban próbálunk meg gondolkodni, úgy kiderül szimulatív jellege. A párt azzal leplezi krónikus legitimitáshiányát, hogy szimulatív állami létet kreál maga körül.

A konspiratív társadalom az állam hatását kelti azáltal, hogy a történelmi fejlődés, a haladás, a szabadság stb. látszatát tartja fenn.

A konspiratív társadalom összképe olyan látszat, melyet a „hatalom akarása” tesz valóságossá.

Minden szimuláció stratégiai kísérlet arra, hogy megszerezzék és gyakorolják a hatalmat.

A konspiratív társadalom időparadoxona így szól: a múlt olyan sorozatos hibák és torzulások sorozata, melyek módszeresen eltávolodnak a jövőtől. Ez teszi a társadalom mindenkori állapotát sorsdöntővé, forradalmivá. Ez biztosítja a permanens forradalmi helyzetet, mely mint említettem, „maximális állapotába” hozza a konspirációt.

Miközben államiséget szimulál, a konspiráció szüntel-

len torzítja a saját államon kívüli eredetéről alkotott képet. Eközben félelmetes eltévelyedésének tanúi lehetünk. A konspiráció bevezetett a társadalomba néhány, az államiságra jellemző fogalmat, s ezekre hivatkozva elkezdett aszociálisan viselkedni. A konspiratív állam kialakulása a társadalom minden elképzelhető képződményének és szerkezeti elemének degradálódásával esett egybe. Ebből kifolyólag a konspiráció önigazolást keresve állandóan vissza akart térni az eredeti, lenini elvekhez.

A szimulált „állam” a konspiráció achillesi sarka. Tulajdonképpen ez a sarok vitte romlásba: ebbe hatolt bele a változás nyila, mivel – mint kiderült – az egész konspiratív hatalom két protézisre támaszkodott: az alkotmánynak a vezetészerepről szóló passzusára és a Múmiára.

A fasizmus és a kommunizmus

A konstruktív módon szervezett hatalomnak semmi köze a fasizmushoz. Ez utóbbi nem egyéb, mint ideológiailag motivált és jelképekkel kifejezett társadalmi egzaltáció, melyet azonban legitim hatalom és tényleges nemzeti eszelősséggé változott pártprogram inspirált és váltott valóra. A fasizmus nem konspiráció, nem ejti zavarba legális vagy illegális mivolta és szimulálja az államiságot. A fasizmus alatt a párt valóban egybeolvad az állammal, s ez hatalmas ipari növekedést, jelentős törekontenciót, a hatalomhoz hű dolgozók életkörülményeinek javulását eredményezi. A fasizmus doktrínája választások útján került hatalomra Németországban, s csak utána olvad össze az állammal. A kommunizmus forradalommal vette át a hatalmat, megsemmisítette a régi társadalom minden képződményét, s ezután hozta csak létre szimulatív intézményeit, melyek célja az államiság elsovasztása. A kommunizmusban az állam és a párt nem nő össze, hanem a pártkonspiráció az állam szimulatív hatását igyekszik keltetni.

A fasizmusnak semmi köze a kommunizmus szimulatív politikai stratégiáihoz. Előbbi tanítása éppen azért veszélyes, mert „pozitív” és közvetlen tettekre buzdít, vagyis mert egyszerű formában olyan faji agresszivitást hirdet, mely könnyedén megsemmisíthet mindent, ami kívül esik rajta, lévén biológiailag meghatározott objektumok ellen irányul. Diktatúráját gyakorlatilag is megvalósult terjeszkedő militarizmus indokolja. A „faji párt-szempontok” gyökeresen különböznek az „osztálpárt-szempontok”-tól. Az egyik a rassz természetes állapotának fenntartását akarja elérni, s ennek érdekében bevezeti a faj „megtisztítását” célzó eljárásokat. A másik jelképes akciókat szervez, hogy kitermelje az „osztály” elnevezésű politikai állapotot, majd ennek „diktatúráját” és az urakodókhoz tartozás kritériumait. A konspiráció a szimbólumok alkímiája. A fasizmus a testek kémiaja.

A fasizmus és a kommunizmus között erkölcsi szempontok szerint lehet párhuzamot vonni, csupán azért, hogy szembesüljön egymással századunk két szörnyesülte, ám ez igen csekély mértékben járulhat hozzá a megismerésükhöz.

A konspiráció erkölcsi szempontjai

A „Nyugat” szemléletmódja deszakralizálta a konspirációt, s így az az ottani erkölcsi és jogi forgalmakban hatalmas anomáliaként tűnik fel. A konspiráció, lévén önnön magát garantáló és igazoló társadalmi képződmény, akár alternatív társadalomnak is felfogható: anomáliaként, mutánsként, torzszülöttként, vagy még sosem létezett természeti-emberi közösségként. Ennek következtében a konspiratív hit Lovagja vagy atlétaként, vagy gnómként képzelhető el. A burzsoá erkölcs és értékrend alapján azonban a Lovagot semmilyen körülmények közt nem lehet köztörvényesként, bűnözőként, ügyeskedőként vagy összeesküvőként bíróság elé állítani, mert tettei nem ebből a morálból, értékrendből irányítja és szabályozza, nem a burzsoá társadalmi közegben található.

A konspirátor nem aszociális, sőt igenis szocializált lény, csak hogy ez egy „másik” társadalom fogalmait szerint értendő. A „nyugati” képzet nem ábrázolhatja bolondnak, ügyeskedőnek, csakis a „másik”, a szörnyeteg képében. A nyugati megfigyelők szemében a konspiratív társadalom attól rémséges, hogy az nem jogi vagy erkölcsi támadást intézett ellene, hanem egyszerűen a léteben fenyegeti. A képlet a következő: ott, az a „másik” társadalmi létforma veszélyt jelent az „én” társadalmi létformámra. „Engem” megtámadott ennek a „másiknak” a pusztá jelenléte.

Jogilag vagy erkölcsileg ítélkezni a konspiratív társadalom és cselekvés fölött annyit jelent, mint törvényt ülni valami fölött, ami nincs, és nincs is mód rá, hogy legyen.

A „nyugati” szemlélet konspirátorok elkülönítőjének tekinti a konspiratív társadalmat, vagyis olyan közösségnek, mely arra ítéltetett, hogy saját léte börtöne legyen. Így módon ölti magára a konspiratív társadalom a pokol képét.

Ebből következik, hogy a konspiráció és ennek ügynökei elleni mindennemű politikai ítélkezési kísérletet egy erkölcs és jog felett álló testület, egy mitikus őshatalom végezhet el, hiszen egy olyan jelenség vétkét kell elbírálnia, mely erkölcs és jog feletti eredetű. A politikai bíróság nem csupán személyek fölött ül törvényt, hanem egy olyan társadalmi berendezkedés fölött is, mely maga hozta létre fennállásának garanciáit. Hasonló ítélőszék csak „kozmosz” veszélyként tárgyalhatja a konspiráció ügyét, s kizárólag valamiféle jogot és erkölcsöt megelőző egyetemes szakralizációkból indulhat ki, mivel a konspiráció egyedüli politikai referense a világ.

A cinizmus mint józanság

A kommunizmus közvetlenül átültette a gyakorlatba a tanítást, hatalmi mechanizmussá változtatta, vagyis kardá tette a könyvet. A kard oly mértékig véres lett, hogy a társadalmi lét egészét kezdte fenyegetni. A vérfürdők utáni kijózanodás a konspiratív társadalom általános hanyatlását jelzi. Ekkor vette kezdetét a szenilis cinizmus időszaka. Csakis a cinizmus képes úgy értékké emelni a

hatalmat, hogy közben mindennemű szociális indoktól, célszerűségtől és motiváltságtól megfosztja. A konspiratív hatalom többé már nem alakította a társadalmat, hanem erőszakosan fegyelmezte ágenseit, ezek pedig fegyelmezték magukat, hogy életben maradjanak. Ily módon a konspiráció természeti csapásra kezdett emlékeztetni, melyet túl kell élni, melyen át kell esni.

A cinizmus abban nyilvánul meg, hogy a kommunizmus szimulációi egyfajta társadalmi szerződés rangjára emelkedtek.

A nagy cinikusok egyike a bolgár konspirátor, Todor Zsivkov. Miután hatalmától megfosztották, határozottan tagadta, hogy valaha is hitt volna abban, amit eddig művelt, amit okozott Bulgáriának: a kommunizmusban. Ez az új, egészségesen cinikus gondolkodás szabálya. Legutóbbi néhány interjújával „kiegészítette” összegyűjtött műveinek terjedelmes kötetét: határozottan megtagadta az ezekben foglalt „építő gondolatokat”. Ezekből az opusokból tisztán kihallani a hatalmi intézmény szavát, egyértelmű parancsokat tartalmaznak, nem pedig a konspiráció szenilis cinizmusának korából való tanítást. A cinikus természetesen megtagadta életműve legbelső lényegét, nehogy a többi cinikus a hit megrögzött Lovagjának kiáltsa ki. Az általános hanyatlás korának konspirátorát egyedül cinikus eszének józansága mentheti meg.

A társadalom posztkonspiratív állapota

A hatalmától megfosztott konspirációt azonban nem lehet automatikusan megszüntetni. A „változás” eltávolítja ismertető szimbólumait, bevonatait, szimulatív állapotait, bájos és mágikus ígét, ám a konspiratív társadalom legmélyebben fekvő talapzatait és kapcsolódásait érintetlenül hagyja. Ezek továbbra is működnek, és új, hatékony önigazolást, egy másik jelképrendszert keresnek, hiszen a konspiráció jelképek által mozgósított társadalmi létezés.

A kommunista eszmét elfeledtette a nemzeti ideológia. Legnagyobb cinizmusának időszakában a konspiráció azzal a céllal hozta újra működésbe a nemzetiségi kérdést, hogy feltámassza önmagát.

A valós államiság fenyegető közelsége megrettentette a konspirációt. Az áliam az „egykori” társadalom jogi és erkölcsi értékrendjének rohamos visszaállása folyamán emberiségellenes bűnökkel vádolja a konspirációt. Éppen ezért a konspirációnak ugyanennek a jognak és erkölcsnek az értékeiben kellett önigazolást találnia. Azzal, hogy megbolygatta a nemzetiségi kérdést, a konspiráció új számlát nyitott. Egy szóval sem állítom, hogy nincsenek valós etnikai konfliktusok. Éppen azért, mert létez-

nek, mert létező jelképes energiák hordozói, és mert a konspiráció társadalmi létezési forma, nem pedig maroknyi ember összeesküvése, a társadalomnak ez a két állapota valahol összetalálkozik. A nemzetiségi kérdés azért ilyen hihetetlenül kiélezett, mert túlzottan sok konspirátor és konspiratív szerv igyekezett felvetni a problémát.

A nemzetiségi kérdés bizonyos értelemben kezelhető az államon kívül álló, sőt állam ellenében felmerülő problémaként. Ezért is képes arra, hogy maga mögé rejtse a legkülönbözőbb konspiratív érdekeket, hiszen a nemzet mindig valami több, olyasmi, ami túl van a konkrét államiság fogalmain. Ha a nemzetiségi kérdést kellően éles formában fogalmazzák meg, akár összeesküvés, vagyis önmagát jelképekkel megindokló társadalom is kialakulhat belőle.

A nemzeti szimbólumokhoz és a nemzeti közösség integritásához való visszatérés nem más, mint stratégiai kísérlet arra, hogy legyűrjék a kommunista szimbolizmust, és átalakítsák a konspiratív társadalmat nemzeti összeesküvéssé. Ez a társadalom stratégiai-szimbolikus erőfeszítése, mely arra irányul, hogy a létező legsúlyosabb varázsigékkel feloldja a kommunista rontást.

A nacionalizmus a társadalom posztkonspiratív állapota. Ez zilálja szét a kommunizmust, ez alakítja át legális szervezetekké a konspirációt, erkölcsileg rehabilitálja a konspirátorokat és a társadalom egészét. Ezáltal változik át a konspirátor nemzeti vonásokkal meghatározható állampolgárrá.

A tett helyszínén

Ez az egész, immár befejezett politikai piruett egy bücselemény hatalmas tetthelyévé változtathatja a „szimulatív állam egész területét. A tett helyszínét az elkövető sem el nem hagyhatja, sem ott nem maradhat. A gyanúsított a helyszínt benépesítő teljes lakosság.

Vajon megjelenik-e egyszer egy olyan politikai tényező, mely képes kivezetni a népeket a tett helyszínéről?

Az utópia

A valóságos antiutópia az az utópia, melyet a tett helyszínéként fognak fel, mint bűnös toposzt. Amikor egy társadalom folytonosan, újra és újra megerősíti magát saját konspiratív mivoltában, amikor az „állam” megerősíti magát tetthely mivoltában, olyankor csak egy marad hátra: hogy belépjen Fortinbrass, és szokása szerint azt mondja: „Vegyétek föl a tetemekeket!”

Krasztev Péter fordítása

TEODOR TRAJANOV

Az új nap

Süket dübörgés, reszket a mindenség,
csillageső mosdatja az utat,
s a vasazott, kitárt kapun át vendég
érkezik, lám: aranypor közt a nap.

Nézi, nézi üres poharát nyújtva:
csurrant-e nektárt a hajnal vajon,
az meg sápadtan tűnván megcsókolja,
palástja fehérlik távolodón.

Kiss Benedek fordítása

IVAN GROZEV

Én vagyok

Vagyok a Nap — felkúsztam a hegyek
Hava fölé és betöltöttem minden
Zugot sugárral, csillagfény-özönnel —
A vámpírszárnyú bú megöletett.

S vöröslő arcom nem nyugszik le — éjjel
Is gyújtok az igaznak tüzet.
Élet — győzők én a halál felett,
Kopját vetek a romlás üregébe.

Lángolok, zengek, Kozmoszba feszítve,
Vagyok fényhúros lant, Mindenek szíve,
Sugarat szórok szerteszét, lobot.

Újjáteremtem én a Mindenséget,
Vagyok a Második Lét, Szó, mely éget,
Bennem legőszibb harmónia bong.

Kiss Benedek fordítása

A világ tíz legjobbja között?

A bolgár tudományos-fantasztikus irodalom

Minden kornak megvan a fantasztikus irodalma, igaz, korábban más rendeltetéssel és más kulturális formákban létezett: például legenda, mágia, utópia, kísértethistóriák, hihetetlen utazások, (felfedezések). A fantasztikus és a „realisztikus” irodalom első szembeállítására viszonylag későn, körülbelül egy évszázaddal ezelőtt került sor, és e jelenség csak napjainkban öltött elméleti formát. A fantasztikus irodalom, különválása óta nemcsak arra törekszik, hogy elhatárolja magát a többi műfajtól, hanem szinte hősies sznobizmusba esve igyekszik felkutatni a kiemelkedő elődöket, feltárni az ősi hagyományokat, és egyik célja a kulturális örökség újrafelosztása.

1920 és 1930 között Bulgáriában néhány elbeszéléskötet látott napvilágot, amelyekbe az úgynevezett „diabolizmus” hatására létrejött műveket gyűjtötték össze. Lényegében ebben az évtizedben vetődött fel hazánkban a fantasztikum mint irodalmi tudat kérdése. Elvi jelentőségű ebben a vonatkozásban Bojan Penev Mai irodalmunk alapvető vonásai című vitairata (1921), amelyben a szerző a bolgár irodalom „földhözragadt” realizmusát támadja:

„Lehet, hogy még sokáig idegen marad irodalmunkban minden, ami kísérteties, fantasztikus, rémületkeltő. A bolgár balladáinak legnagyszerűbb eredményei ellenére sem sikerült »felfeszítenie« a népköltészet kereteit, és nem tudott tartalmasabb, gazdagabb fantasztikumot létrehozni, mint a népdal és a legenda... Hasztalan keresünk hát a bolgár költészet témái között közvetlenül átélte tartalomként valami »infernális« vagy kísérteties dolgot. Edgar Allan Poe fantasztikus világa, holdkóros látomásai idegenek a bolgár művész lelkétől, aki, ha megpróbál is fantasztikus témákhoz nyúlni, nem jut tovább az elcsépelet, papíros ízű nyelvi kölcsönzéseknél és utánzásoknál, jöllehet törekszik arra, hogy elsajátítsa az ábrázolás bizonyos fortélyait. Ez azonban nem felel meg sem vérmérsékletének, sem író hajlamainak, és az esetek többségében behódol a divatos irodalmi áramlatoknak...”

A következő években a bolgár írók minden bizonnyal megkísérlik majd cáfolni ezt az állítást, és népszerűvé válhat a „rémületkeltés irodalmának” egynemely válfaja. Anélkül, hogy megpróbálnánk a töről metszett fantasztikum első védelmezőjének kikiáltani Bojan Penevet, nem szabad lebecsülnünk az ellentábor véleményét sem („kísértetiesség, fantasztikum, rémületkeltés” – egy

külső valóság – életszerű vagy ahhoz hasonló képeivel szemben).

Ha valaha is lesz „kriptája” a hazai horrorirodalomnak, minden bizonnyal Szvetoszlav Minkov 1931-ben megjelent Ház az utolsó lámpás mellett című művének titulusa kerül rá feliratként, igaz, ekkor már megszületett a bolgár tudományos-fantasztikus irodalom.

A bolgár sci-fi 1930-ban keletkezett. Ekkor jelent meg Georgi Iliev O-Korsz című regénye, amely 1000 példányban látott napvilágot a Sztara Zagora-i Szvetlina Nyomda gondozásában, és 1933-ban adták ki a Sztara Zagora-i szerző második (sikerültebb) sci-fi regényét, A Teuton lázadását.

1932-ben jelent meg Minkov Automaták című kötete, melynek néhány elbeszélése a szatirikus sci-fi kategóriába sorolható. A mű inkább színvonalával keltett meglepetést, mintsem művészi „fortélyaival”. A szerző korábbi groteszkjei már előrevetítik későbbi fejlődését, ugyanakkor az általa alkalmazott modell más irodalmakból és olyan világhírű mesterek munkásságából is ismeretes, mint Edgar Allan Poe.

Bármilyen különösen hangzik, a bolgár sci-fi két párhuzamos úton jött létre. Iliev mindkét tipikusan sci-fi regénye elszigetelt, úttörő vállalkozás maradt, és sokáig Minkov volt irodalmunkban az egyetlen „fantasztikus-groteszk” szerző (a többi „diabolista” a 20-as évek közepéig igen gyorsan megadta magát).

Más mederbe terelődtek a társadalmi, a kulturális és az irodalmi folyamatok is, és Iliev közvetlen követők nélkül maradt. Ebben kétségtelenül szerepet játszott az a tény is, hogy regényei nem tekinthetők nemzeti léptékű művészeti jelenségeknek.

Jó pár esztendeje, az oszakai konferencián a sci-fi írók találkozóján Bulgáriát a világ első tíz olyan országa között emlegették, ahol fejlett fantasztikus irodalom van. Vajon rászolgál-e erre a jelzőre ez a mi viszonylag kis számú és ősi hagyományok nélküli sci-fi irodalmunk?

Ezzel a műfajjal hazánkban főleg csak tudományos felkészültségű tollforgatók vagy olyan szépírók foglalkoznak, akik igyekeznek tágítani műfaji skálájukat. Ráadásul hiányoznak nálunk a más országokban jól ismert példák: kiemelkedő tudósok, akik nem restellnek pennát ragadni, hogy papírra vessék érdekes gondolataikat vagy feltevéseiket. Így aztán a bolgár sci-fi nem más,

mint IRODALOM, ami annyit jelent, hogy művészi érzékletessége megfelelő (sőt, néha kiemelkedő), szimbolikája témájában van megalapozva, és a „népszerűtudományosság” sohasem fojtja el a cselekményt. Ez persze esetenként „irodalmiaskodáshoz” vezet, és hiába keressük a merészebb, intellektuálisan provokatív műfaji ötleteket, újításokat. Nem kielégítő a formai útkeresés sem, és általánosságban véve hagyományos stílusról van szó. A kellemes kivételek közé tartozik Ljuben Dilov *Az elvesztett csély* című, eredetien megszerkesztett műve, melyben sikerrel alkalmazta az „elbeszélés az elbeszélésben” megoldást (zárt, többértelmű kör) és Pavcl Vezsinov *Amikor a csónakban* vagy című novellája, amely a szerző legjelentősebb, „tipikus” sci-fi alkotása. Gazdag fantázia jellemzi Agop Melkonjan *Bűnös elme* című novelláját. A szerző *Sírj, ha fáj* című elbeszélésében megmutatta, hogy tud élni a félig kimondott dolgok drámai erejével.

Rendkívül figyelemre méltó eredményeket ért el a bolgár sci-fi a szatirikus fantasztikum területén, aminek hagyományait még Minkov teremtette meg. A hazai fantasztikus irodalom kevés szerzőjéből hiányzik a komikum – főleg az elbeszéléseket szövi át –, de föllelhető a fantasztikus-szatirikus regényekben. Lényegében a hazai sci-fiben uralkodó komikumot úgy is értelmezhetjük, mint a nemzeti sajátosságok egyik jellemző megnyilvánulását a kozmopolita irodalomban. A józan szkepticizmust és a maró gúnyt gyakran emlegetik nemzeti jellegünk lényeges vonásaként. Ezek az ismérvek a hazai szatirikus sci-fiben is megtalálhatók (természetesen intellektuális iróniával és parodizáló játékossággal gazdagítva), és mai hibáinkat, illetve magának a fantasztikumnak műfaji „naivitását” pellengérezőn a műfaj időszerűségét tanúsítják.

A hazai „komoly” sci-fit foglalkoztató kérdések különös erővel jelentkeznek Vezsinov nemcsak sci-fi jellegű műveiben. Az író romantikus hévvel védelmezi azt az elgondolást, hogy két civilizáció találkozásakor nemcsak a

műszaki-tudományos szempontból fejletlenebb lehet a vesztes, mivel mindkét civilizáció létezésének közös az alapja. Lehet, hogy a régebbi jobban tud alkalmazkodni a természethez, következésképpen – emberibb is... Így aztán fantasztikus íróink egyfelől gúnyos kacajjal nevetik ki az emberi gyarlóságokat, másfelől – együttérző-megbocsájto mosollyal rögtön „rehabilitálják” e gyarlóságok jó részét mint az emberiség ősi vonásait.

Bármennyire furcsán hangzik is egy viszonylag fiatal irodalom esetében, a bolgár sci-fi legnagyobb művészi sikereit a filozófikus és erkölcsi kérdések megragadásában érte el. Főleg Dilov regényeit kell kiemelnünk: *Ikarosz útja* és *A szkafinder súlya*, továbbá Vezsinov említett novelláját (*Amikor a csónakban* vagy).

A sci-fi iránt kizárólag olyan elismert írók érdeklődnek, akik már régóta szorgoskodnak a hagyományos irodalomban, például: Vezsinov, Manov, Dilov, Nakovszki vagy a fiatalabbak: Nasztradinova, Ljuckanova és mások, illetve a „szakosodottabb” szerzők; mint Peev és Szlavcsev, akik főleg bűnügyi történeteket és fantasztikus prózát írnak. Nálunk sohasem létezett az a műfaj ggettő, melyről az angolszász sci-fi kutatói beszélnek. A kritikus már az első bolgár sci-fi regényre felfigyelt és értékelte (igaz, eltérően), de legalább irodalomnak tekintette. Nálunk még nem keletkeztek jelentősebb feszültségek, mivel a jó sci-fit olyan szerzők írják, akik „realisztikus” irodalmi munkásságukkal váltak ismertté.

Nézeteltérés csak a sci-fi és a hagyományos irodalom határterületein fordul elő, és figyelemre méltó hibridművek keletkeznek: mind például Vezsinov alkotása, *Az őszi országút*. Másszóval: a sci-fi, történelmi kialakulása után irodalmunkban nemcsak folyamatosan újratermelődik, hanem a műfaji érés pillanatában olyan hajtást is ereszt, amely szemmel láthatólag új párhuzamos vonalon halad, és közelebb áll a hagyományos irodalomhoz, így jobban alá van rendelve változásainak is.

Adamecz Kálmán fordítása

Előre, emberiség!

Most, amikor első harci repülésünket hajtjuk végre, amelyből nem tudom, visszatérünk-e, – bár a feladatunk nem az, hogy összezsapjunk az ellenséggel, hanem hogy felderítsük elhelyezkedését és harci eszközeit –, szeretném felidézni a konfliktus előtörténetét. A háború igazi krónikáját mások fogják megírni. Már ha sor kerül rá, természetesen, vagy ha egyáltalán marad utána valaki, aki képes írni. Egyébként a történelem azt mutatja, hogy a háborúk valódi okai általában rejtve maradnak jelentéktelen ürügyek mögött; ebben az esetben azonban az ürügyet a legkevésbé sem lehet aprónak nevezni. És ez különbözteti meg a mi szent és igazságos hadjáratunkat minden eddigi háborútól, amely a Földön lezajlott.

A konfliktus egy Nima nevű kisvárosban kezdődött, ahol a híres professzor, Simmering pszichiátriai klinikája van. Hogy pontosan hogyan is történt, máig rejtély, de, így vagy úgy, amikor az éjszaka eltávozott erről a féltékről, a klinika valamennyi betegszobája üresnek bizonyult. Egyetlen páciens sem maradt, még azok sem, akiket nyugtató injekciókkal altattak el. Az ügyeletes személyzetet minden bizonnyal leírhatatlan pánik lett úrrá. Az újságok akkori riportjai adnak bizonyos képet róla. Nimában sem volt kisebb a riadalom – kétszázötven szökött örült egy ilyen kisvárosban félelmetes szám. Szerencsére a lakosok nagyobb része ismerte egymást, ha nem is név szerint, de legalább látásból, így a gyanakvó egymás arcába bámulás, hogy az álrúhás örültet felismerjék, nem tartott sokáig. A rendőrségnek azonban egyetlen szökevényt sem sikerült megtalálnia. A rendőr-kutyák is csak a kórházpark közepén levő nagy tisztás közepéig követték nyomaikat, ahol a szegény állatok körbe keringtek, mint a kergék, tehetetlen dühvel vonítva. A tizedik napon öngyilkos lett az orvos, aki a baljós éjszakán ügyeletes volt, az igazgató, Simmering professzor, a bécsi pszichiátriai iskola legnagyobb élő képviselője pedig megbolondult, és Otara professzornak, esküdt tudományos ellenségének klinikáján helyezték el. egy héttel később azonban Otara professzor klinikája is üresen ébredt. Nyoma veszett 186 lelkibetegnek, akiknek nagyobb része a mendemondák szerint közveszélyes örült volt. Eltűnt az idős Simmering professzor is. Otara azt nyilatkozta a sajtókonferencián, hogy szerinte az egész história mögött Simmering áll, akinek lelki egészségében ő mindig is kételkedett. Simmering, miu-

tán megszervezte pácienseinek szökését, beférkőzött az ő klinikájára, hogy az ő bctegait is megkaparintsa. Az újságírók kérdései elől azonban – miszerint ő, a tapasztalt szakember, hogyhogy nem ismerte fel, hogy Simmering szimulál –, Otara igen ügyesen kitért. Egy diagnózis ilyen esetben nem állítható fel néhány nap alatt, ezenkívül pedig vannak olyan tudathasadásos megbetegedések, melyek során a beteg nem mindennapi körülményt tanúsít, és holdkóros elgondolását szinte zseniális logikával és hidegvérrel képes megvalósítani.

Nyilatkozata után három nappal további öt elme-gyógyintézet betegei tűntek el, mégpedig az ország legkülönbözőbb sarkaiból. A társadalom felhőrdült: hogyan lehetséges, hogy nem egy, nem kettő, hanem pontosan nyolcszázötvennégy embernek nyoma vesszen, mégpedig abnormális viselkedésű embereknek, és a rendőrség egyet se legyen képes felkutatni közülük? A legkézenfekvőbb magyarázat az volt, hogy maga a rendőrség is benne van ebben a misztikus ügyben, és a rendőrfőnök beadta a lemondását. Ez azonban semmiféle hatással nem volt az események menetére.

Az ellenzék kezdetben óvatos volt; csak annyit kérdeztet lapjában: „Vajon egy állam, amely a bolondjait nem képes megvédeni, tud-e gondoskodni normális állampolgáiról?” És a kormány lemondását követelte. Persze egyetlen kormány sem bolond az ellenzék kívánságára lemondani. Amikor azonban a tizennyolcadik elme-gyógyintézet is arra virradt, hogy üres, bár tucatnyi felfegyverzett ügynök zárta körül, a kormány helyzete tarthatatlanná vált. A televízió képernyőjén megjelent az idős elnök. Nagyon fáradtnak, mondhatni összetörtnek látszott. „Nem tudom, mi történik ebben az országban...” – kezdte, és ez az elnöki vallomás megrázta a köztársaságot. Azután felszólította az állampolgárokat, hogy őrizték meg nyugalmukat, bízzanak benne, és elsősorban az ellenséges táborra hárította a felelősséget, amely minden bizonnyal eddig ismeretlen, provokatív céllal rabolta el drága elmebetegeinket. Az igazi bűnös azonban végső soron ez az elsatnyult demokrácia, amelyben még ilyen dolgok is előfordulhatnak. Végül már kígyót-békát kiabált a demokráciára, a korszerű társadalom irányítására immár alkalmatlan formának nevezte, így valószínűleg valamelyik tanácsosa volt kénytelen a kamera mögül megdorgálni. Az elnöknek elakadt a

mint IRODALOM, ami annyit jelent, hogy művészi érzékletessége megfelelő (sőt, néha kiemelkedő), szimbolikája témájában van megalapozva, és a „népszerűtudományosság” sohasem fojtja el a cselekményt. Ez persze csetenként „irodalmiaskodáshoz” vezet, és hiába keressük a merészebb, intellektuálisan provokatív műfaji ötleteket, újításokat. Nem kielégítő a formai útkeresés sem, és általánosságban véve hagyományos stílusról van szó. A kellemes kivételek közé tartozik Ljuban Dilov Az elvesztett esély című, eredetien megszerkesztett műve, melyben sikerrel alkalmazta az „elbeszélés az elbeszélésben” megoldást (zárt, többértelmű kör) és Pavel Vezsinov Amikor a csónakban vagy című novellája, amely a szerző legjelentősebb, „tipikus” sci-fi alkotása. Gazdag fantázia jellemzi Agop Melkonjan Bűnös elme című novelláját. A szerző Sírj, ha fáj című elbeszélésében megmutatta, hogy tud élni a félig kimondott dolgok drámai erejével.

Rendkívül figyelemre méltó eredményeket ért el a bolgár sci-fi a szatirikus fantasztikum területén, aminek hagyományait még Minkov teremtette meg. A hazai fantasztikus irodalom kevés szerzőjéből hiányzik a komikum – főleg az elbeszéléseket szövi át –, de föllelhető a fantasztikus-szatirikus regényekben. Lényegében a hazai sci-fiben uralkodó komikumot úgy is értelmezhetjük, mint a nemzeti sajátosságok egyik jellemző megnyilvánulását a kozmopolita irodalomban. A józan szkepticizmust és a maró gúnyt gyakran cselegetik nemzeti jellegünk lényeges vonásaként. Ezek az ismérvek a hazai szatirikus sci-fiben is megtalálhatók (természetesen intellektuális ironiával és parodizáló játékossággal gazdagítva), és mai hibáinkat, illetve magának a fantasztikumnak műfaji „naivitását” pellengérezőn a műfaj időszzerűségét tanúsítják.

A hazai „komoly” sci-fit foglalkoztató kérdések különös erővel jelentkeznek Vezsinov nemcsak sci-fi jellegű műveiben. Az író romantikus hévvel védelmezi azt az elgondolást, hogy két civilizáció találkozásakor nemcsak a

műszaki-tudományos szempontból fejletlenebb lehet a vesztes, mivel mindkét civilizáció létezésének közös az alapja. Lehet, hogy a régebbi jobban tud alkalmazkodni a természethez, következképpen – emberibb is... Így aztán fantasztikus íróink egyfelől gúnyos kacajjal nevetik ki az emberi gyarlóságokat, másfelől – együttérző-megbocsájtó mosollyal rögtön „rehabilitálják” e gyarlóságok jó részét mint az emberiség ősi vonásait.

Bármennyire furcsán hangzik is egy viszonylag fiatal irodalom esetében, a bolgár sci-fi legnagyobb művészi sikereit a filozófikus és erkölcsi kérdések megragadásában érte el. Főleg Dilov regényeit kell kiemelnünk: Ikarosz útja és A szkafander súlya, továbbá Vezsinov említett novelláját (Amikor a csónakban vagy).

A sci-fi iránt kizárólag olyan elismert írók érdeklődnek, akik már régóta szorgoskodnak a hagyományos irodalomban, például: Vezsinov, Manov, Dilov, Nakovszki vagy a fiatalabbak: Nasztradinova, Ljuckanova és mások, illetve a „szakosodottabb” szerzők, mint Peev és Szlavcsev, akik főleg bűnügyi történeteket és fantasztikus prózát írnak. Nálunk sohasem létezett az a műfaji gettó, melyről az angolszász sci-fi kutatói beszélnek. A kritikus már az első bolgár sci-fi regényre felfigyelt és értékelte (igaz, eltérően), de legalább irodalomnak tekintette. Nálunk még nem keletkeztek jelentősebb feszültségek, mivel a jó sci-fit olyan szerzők írják, akik „realisztikus” irodalmi munkásságukkal váltak ismertté.

Nézeteltérés csak a sci-fi és a hagyományos irodalom határterületein fordul elő, és figyelemre méltó hibridművek keletkeznek: mind például Vezsinov alkotása, Az őszi országút. Másszóval: a sci-fi, történelmi kialakulása után irodalmunkban nemcsak folyamatosan újratermelődik, hanem a műfaji érés pillanatában olyan hajtást is ereszt, amely szemelláthatólag új párhuzamos vonalon halad, és közelebb áll a hagyományos irodalomhoz, így jobban alá van rendelve változásainak is.

Adamecz Kálmán fordítása

Előre, emberiség!

Most, amikor első harci repülésünket hajtjuk végre, amelyből nem tudom, visszatérünk-e, – bár a feladatunk nem az, hogy összecsapjunk az ellenséggel, hanem hogy felderítsük elhelyezkedését és harci eszközeit –, szeretném felidézni a konfliktus előtörténetét. A háború igazi krónikáját mások fogják megírni. Már ha sor kerül rá, természetesen, vagy ha egyáltalán marad utána valaki, aki képes írni. Egyébként a történelem azt mutatja, hogy a háborúk valódi okai általában rejtve maradnak jelentéktelen ürügyek mögött; ebben az esetben azonban az ürügyet a legkevésbé sem lehet aprónak nevezni. És ez különbözteti meg a mi szent és igazságos hadjáratunkat minden eddigi háborútól, amely a Földön lezajlott.

A konfliktus egy Nima nevű kisvárosban kezdődött, ahol a híres professzor, Simmering pszichiátriai klinikája van. Hogy pontosan hogyan is történt, máig rejtély, de, így vagy úgy, amikor az éjszaka eltávozott erről a féltékéről, a klinika valamennyi betegszobája üresnek bizonyult. Egyetlen páciens sem maradt, még azok sem, akiket nyugtató injekciókkal altattak el. Az ügyeletes személyzetten minden bizonnyal leírhatatlan pánik lett úrrá. Az újságok akkori riportjai adnak bizonyos képet róla. Nimában sem volt kisebb a riadalom – kétszázötven szökött örült egy ilyen kisvárosban félelmetes szám. Szerencsére a lakosok nagyobb része ismerte egymást, ha nem is név szerint, de legalább látásból, így a gyanakvó egymás arcába bámulás, hogy az álruhás örültet felismerjék, nem tartott sokáig. A rendőrségnek azonban egyetlen szökevényt sem sikerült megtalálnia. A rendőr-kutyák is csak a kórházipark közepén levő nagy tisztás közepéig követték nyomaikat, ahol a szegény állatok körbe keringtek, mint a kergék, tehetetlen dühvel vonítva. A tizedik napon öngyilkos lett az orvos, aki a baljós éjszakán ügyeletes volt, az igazgató, Simmering professzor, a bécsi pszichiátriai iskola legnagyobb élő képviselője pedig megbolondult, és Otara professzornak, esküdt tudományos ellenségének klinikáján helyezték el. egy héttel később azonban Otara professzor klinikája is üresen ébredt. Nyoma veszett 186 lelkibetegnek, akiknek nagyobb része a mendemondák szerint közveszélyes örült volt. Eltűnt az idős Simmering professzor is. Otara azt nyilatkozta a sajtókonferencián, hogy szerinte az egész história mögött Simmering áll, akinek lelki egészségében ő mindig is kételkedett. Simmering, miu-

tán megszervezte pácienseinek szökését, beférkőzött az ő klinikájára, hogy az ő betegeit is megkaparintsa. Az újságírók kérdései elől azonban – miszerint ő, a tapasztalt szakember, hogyhogy nem ismerte fel, hogy Simmering szimulál –, Otara igen ügyesen kitért. Egy diagnózis ilyen esetben nem állítható fel néhány nap alatt, ezenkívül pedig vannak olyan tudathasadásos megbetegedések, melyek során a beteg nem mindennapi körülményt tanúsít, és holdkóros elgondolását szinte zseniális logikával és hidegvérrel képes megvalósítani.

Nyilatkozata után három nappal további öt elme-gyógyintézet betegei tűntek el, mégpedig az ország legkülönbözőbb sarkaiból. A társadalom felhördült: hogyan lehetséges, hogy nem egy, nem kettő, hanem pontosan nyolcszázötvennégy embernek nyoma vesszen, mégpedig abnormális viselkedésű embereknek, és a rendőrség egyet se legyen képes felkutatni közülük? A legkézenfekvőbb magyarázat az volt, hogy maga a rendőrség is benne van ebben a misztikus ügyben, és a rendőrfőnök beadta a lemondását. Ez azonban semmiféle hatással nem volt az események menetére.

Az ellenzék kezdetben óvatos volt; csak annyit kérdezett lapjában: „Vajon egy állam, amely a bolondjait nem képes megvédeni, tud-e gondoskodni normális állampolgáiról?” És a kormány lemondását követelte. Persze egyetlen kormány sem bolond az ellenzék kívánságára lemondani. Amikor azonban a tizennyolcadik elme-gyógyintézet is arra virradt, hogy üres, bár tucatnyi felfegyverzett ügynök zárta körül, a kormány helyzete tarthatatlanná vált. A televízió képernyőjén megjelent az idős elnök. Nagyon fáradtnak, mondhatni összetörtnek látszott. „Nem tudom, mi történik ebben az országban...” – kezdte, és ez az elnöki vallomás megrázta a köztársaságot. Azután felszólította az állampolgárokat, hogy őrizzék meg nyugalmaikat, bízzanak benne, és elsősorban az ellenséges táborra hárította a felelősséget, amely minden bizonnyal eddig ismeretlen, provokatív céllal rabolta el drága elmebetegeinket. Az igazi bűnös azonban végső soron ez az elsatnyult demokrácia, amelyben még ilyen dolgok is előfordulhatnak. Végül már kígyót-békát kiabált a demokráciára, a korszerű társadalom irányítására immár alkalmatlan formának nevezte, így valószínűleg valamelyik tanácsosa volt kénytelen a kamera mögül megdorgálni. Az elnöknek elakadt a

szava, barázdált homlokát beletörölte egy ártatlan fehér zsebkendőbe, és megtörtén közölte, e pillanatban nem lát más kiutat, mint hogy bejelenti a rendkívüli állapotot.

A reggeli lapok, beszédét kommentálva, még megengedhették maguknak a véleménynyilvánítást. Némelyik az ellenséges kéz verzióját kapta föl, mások azt a feltételezést hangoztatták, hogy a bolondokat az országon belül likvidálták ama nézetek képviselői, akik szerint a gyógyíthatatlan betegek a társadalom fölösleges nyűgei, és egyszerűen ki kell irtani őket. A satirikus lap egyenesen arra ragadtatta magát, hogy javasolja egy bolond importközpont felállítását, az üres klinikák feltöltésére. Az ellenzék szócsöve pedig újabb kérdéseket tett fel. Miért azok tűnnek el, kérdezte, akik legrosszabb esetben is csak egy szoba berendezését teszik tönkre? Miért nem azoktól az örültektől szabadulunk meg, akik népünket katasztrófába taszítják? Miután azonban kihirdették a hadiállapotot, az ilyen kérdéseket már nem bocsátották meg. A lapot betiltották, szerkesztőit pedig a lelkibetegek további elhurcolására való uszítás miatt letartóztatták.

Az igazság kedvéért el kell mondanunk, hogy a kormány komoly erőfeszítéseket tett a talány felderítésére. Két elmeegógyintézetet járóbetegekkel töltöttek meg, szimuláns ügynököket építettek be közéjük, de a betegek, akik addig békésen üldögéltek otthon, az erős őrizet ellenére eltűntek, az ügynökök pedig ottmaradtak, anélkül, hogy bármit is érzektek volna. A kérdéses éjszakát felébreszthetetlenül átaludták, a klinikák teljes őrszemélyzetével együtt. A szóbeszéd természetesen elferdítette a kormánynak ezt a lépését, és úgy magyarázta, mint a csendes örültek tervszerű begyűjtését otthonaikból, hogy őket is megsemmisítsék. A radikális ifjak betörték a kormányhivatalok ablakait, folyt a vér, akinek pedig elmeháborodott hozzátartozója volt, elrejtette. De bár az immár cenzúrázott sajtó semmit sem közölt erről, a pánik fokozatosan eluralkodott az egész népen, még azokon is, akiknek addig eszébe sem jutott, hogy vannak a világon lelkibetegek, és rettentően meglepődtek a pszichiátriai klinikák tényleges számán. Mert egy olyan társadalomban, ahol ilyen önkény lehetséges, senki sem szavatolhatja, hogy holnap nem nyilvánítanak téged is bolondd, és nem tűnsz el egy kemence gyomrában vagy az óceán fenekén – ahogyan a rémhírek rebesgették.

A kormány a nemzetközi rendőrséghez fordult, bár ezzel komoly csorbát szenvedett a tekintélye, de miután a bolondoknak semmi nyomát nem lették, természetesen felmerült a gyanú, hogy kivitték őket az országból. A felhívások, amelyeket az Interpol küldött szét a világban, meglehetősen szokatlanok voltak e tisztelekre méltó és tapasztalt szervezet részéről – fénykép, név, testalkat, bőrszín, hajszín, szemszín; kínaiként mutatkozik be, bár fehér bőrű; vagy: az a rögeszméje, hogy zsiráf, és folyton a nyakát nyújtogatja, felülről néz az emberekre; ha másokkal találkozik, üvölt, mint a farkas...

A világ nevetett, a kormány pedig háborúra kezdett készülödni a szomszédos állam ellen. Úgy döntött, hogy a jelen pillanatban csupán egy háború háríthatja el a forradalmat. Hogy döntésének mégis demokratikus szí-

nezetet adjon, összehívta a korábban felosztatott parlamentet. De a főváros utcáit röplapok árasztották el, a kormány pedig névtelen leveleket kapott, amelyek arról tudósították, hogy egy kijelölt napon eltávolítják a bolondokat a parlamentből is. „Hiábavaló bármilyen intézkedés – közölték a levelek és röplapok –, így is, úgy is megtörténik, akárcsak eddig, úgy, hogy észre sem veszték!” A hadsereg és a rendőrség az egész parlamentet dróthálóval és tankokkal vette körül, de az ülésen egyetlen képviselő sem jelent meg. Némelyek hirtelen beteget jelentettek, másoknak sürgős ügyben el kellett utazniuk. És bár ezen átütő erejű zsarolás szellemi atyját nyomban elfogták, a háborúra nem került sor.

Miközben a kormány azt fontolgatta, hogyan lásson ismét a dologhoz, a felderítésnek tudomására jutott, hogy abban az államban, amelyet megtámadni készültek, a bolondok szintén eltűntek a klinikákról, de az ottani kormánynak, a szomszéd tapasztalatain okulva, sikerült hosszabb ideig eltitkolnia ezt népe elől. Így az elnök, akinek a visszavonulás vagy a háború megindítása között kellett választania, megkönnyebbülten jelenhetett meg újra a televízióban, és tehette közhírré, hogy a csapás az ellenséges országot is utolérte. Alig néhány nap múltán pedig feloldotta a rendkívüli állapotot. A világ minden tájáról záporoztak a közlemények: mindenütt ugyanilyen rejtélyes módon ürülnek ki az elmeegógyintézetek...

Az emberiséget története során soha nem rázta meg ilyen mélyen egyetlen esemény sem. A zavar sebtében a megmagyarázhatatlan jelenségtől való misztikus rettengéssé nőtt, és azzal fenyegetett, hogy hamarosan általános esztelenességgé fajul. Ehhez nem csekély mértékben hozzájárultak különböző filozófusok, újságírók és politikusok is, akik a sajtóban kommentálták az eseményt, és súlyosbították a helyzetet egyes kormányok meggondolatlan cselekedetei. Volt, ahol szélnek csesztették a betegeket a tébolydákba, és hazaküldték őket. Ezek a bolondok nem tűntek el, mint sorstársaik, viszont károkat okoztak. Újból begyűjtötték őket, és nem sokkal ezután eltűntek, mint a kámfor.

Geron, a filozófusok pátriárkája mélyenszántóan fejtegette egy publikációjában, amelyet az egész világ-sajtó átvett: „Ha így eltűnik mindenki a Földről, aki nem normális, akkor mi lesz a normalitás mércéje? Képes lesz-e létezni egy kizárólag normálisokból álló társadalom?...” Az egyház pedig, amely évezredek óta sóvárgott egy ilyen csoda után, hisztérikusan hirdette a szószékről: „Térjete meg, bűnösök! Térjete vissza az Úr nyájához! Ez még csak előjátéka az új Szodoma és Gomorrának! Isten maga köré gyűjti a tisztákat és ártatlanságokat, hogy azután megsemmisítő haragjával sújtsa le a bűnösökre...”

A pánikot különösen nagymértékben fokozta Minosz Papazjan, a neves fantasztikus író egyik műve. Meglehetősen meggondolatlanul, csupán irodalmi spekulációktól vezetve, nem tüntette fel alcímbe, hogy elbeszélésc fantasztikus kitaláció, hanem „dokumentum”-nak álcázta művét, egy olyan ember elbeszéléseinek, akit tévedésből elraboltak a bolondokkal együtt, majd visszaküldtek. Papazjan tulajdonképpen a tudományos fantasztikumban

már közhelyszerűvé vált témát dolgozott fel, amely szerint az ember nem evolúciós úton a Földön fejlődött ki, hanem előre programozott sejtek formájában „ültette el” valami mely felsőbbrendű civilizáció. Amely most, a programban meghatározott időpontban, egyszerűen beleavatkozik saját gigantikus kísérletébe, kiválogatja azokat az egyedeket, amelyek eltértek a programozástól, hogy tanulmányozza, minek köszönhető ez az eltérés. Vagyis olyasvalami ez, mint a gyomlálás, a kertek tava-szi megtisztítása a dudvától.

Persze nemcsak Papazjan irodalmi trükkje járult hozzá a pánikhoz. A kialakult lélektani helyzetben mindenki készséggel bedőlt mindenféle agyszüleményeknek, és az emberek kishíján beleőrültek ennek a „Szörnyű dokumentum”-nak az olvasásába és továbbmesélésébe. Magukra maradva, joggal kérdezték: „Hát engem ki gyomlálnak-e? Én normálisnak hiszem magamat, de azok, akik programoztak – ők vajon mit gondolnak?”

Ez a nem különösebben elmés mű azonban, ahogy az már az irodalomban lenni szokott, a károkozásokon kívül bizonyos haszonnal is járt. Arra indította az embereket, hogy valamiféle bolygón kívüli erőkhöz keressenek magyarázatot a rémítő misztériumra. Így végre felfedezték azt a levelet, amelyet már régen megkapott minden kormány, de a névtelen tréfamesterek és rosszindulatú zsarolók levélhegyei közepette senki sem figyelt fel rá. Csaknem teljes terjedelemben ismertetem, mert ez a levél idézte elő azt a forradalmi változást az emberiség történetében, amelynek küszöbén ma állunk.

Földi villanyírógépen íródott, s ez azt bizonyította, hogy feladói – egy másik civilizáció képviselőinek nagy csoportja – hosszú idő óta tanulmányozták titokban a földi életet. E folyamat során az expedíció sok tagja gyakran öltötte földi lény formáját. Sokukat elfogták, és azokba a szörnyű otthonokba zárták, amelyeket mi bolondokháznak nevezünk. Ott tapasztalhatták, hogy az emberiség, megmagyarázhatatlan okból, nagyon rosszul bánik saját, meglehetősen nagy részével. Ezeket az embereket abnormálisnak tekintik, fölöslegesnek, tehernek. Az expedíció úgy vélte, hogy megengedhet magának valamit, amit nem fognak agresszióknak vagy a földi dolgokba való beavatkozásnak tekinteni –, ezeket a fölösleges tehernek számító embereket átviszi egy másik bolygóra, ahol kedvező életkörülményeket teremt számukra, és ily módon megszabadítja őket az igazságtalan erőszaktól. Egyelőre az expedíció nem közölte az e célra kiválasztott bolygó helyzetét, mert nem tudta prognosztizálni, hogyan reagál majd az emberiség. A hosszú tanulmányút meggyőzte őket, hogy a civilizáció, amely önmagát emberiségnek nevezi, soha nincs tisztában saját szándékaival, semmilyen kérdés kapcsán. De készek folyamatosan információval szolgálni a kimentett emberek állapotáról... Következtek a mi matematikai egységeink szerinti koordináták, amelyek az információforrást a Kentaur csillagkép Proxima csillaga irányában jelölték. És az aláírás: Testvéreitek a nagy csillag-együttesből, amelyet ti Galaxisnak neveztek.

Mivel a Proxima a hozzánk legközelebb eső csillag (1,3 parsec), a Hold-állomás nyomban elküldte hívójelét,

de a dolog így is elkésérítőnek látszott – elméleteink szerint a választ legkorábban kilenc év múlva várhattuk. Mekkora volt azonban az elképedés, amikor alig egy héttel később megérkezett! Kétség sem fért hozzá, hogy pontosan a megjelölt irányból jött, ez pedig ellentmondott a hullámmozgások végsebességéről szerzett ismereteinknek. Vagy a lények voltak sokkal közelebb, mint a Proxima-csillag, vagy a fénysebességnél gyorsabb távközlési eszközeik voltak, vagy a Kozmoszról való elképzeléseink hamisak alapvetően, az elért nagy haladás dacára. Mindez úgy összezavarta a tudósokat, hogy nem merték közzétenni válaszuk tartalmát, még akkor sem, amikor megismételték a kísérletet, és csak amikor valami vita-féle alakult ki közöttük és az ismeretlen lények között, akkor szerzett végre tudomást róla az emberiség.

A kapcsolat más civilizációkkal, melyről eddig annyit álmodoztunk, most senkit sem örvendeztetett meg. Mert ugyan ki képzelte ilyennek – hogy idejönnek, és hipp-hopp, a megkérdéscsed nélkül elviszik az orrod elől a testvércedet? Lehet, hogy nem normális, lehet, hogy gyógyíthatatlan bolond, de mégiscsak a testvéred! Az általános méltatlankodás orkánként söpört végig a földgolyón, az ismeretlen károkozók jobb belátásra térítő üzenetei nem tudták megfékezni lendületét. Meg aztán magyarázataik is szinte mindig tartalmaztak valami sértőt – bármilyen fejlettek is, bármennyit tanulmányoztak is bennünket, nyilvánvalóan nem sikerült érzékelniük életünk finom árnyalatait. Ez azokból a példákban is látszott, amelyekkel előhozakodtak a lelki betegekkel való, úgymond, igazságtalan bánásmódunkról. Mondjuk, valaki azt állította, hogy ő kutya, és kutyaként akar élni, mi pedig nem hittünk neki, és rosszul bántunk vele. Ők ellenőrizték a dolgot, és azt látták, hogy az állat, amelyet kutyának nevezünk, nagy szeretetnek örvend az emberek körében. Miért vagyunk akkor értetlenek egy testvérünk oly törvényszerű szükségletével szemben, aki nem akar mást, mint ugyanolyan megbecsülésben és szeretetben részesülni?

Eleinte megpróbáltuk megismertetni őket a humanizmus fogalmával, és értésükre adni, hogy az az „ember”-szóból származik, következésképp csak nekünk van jogunk meghatározni, hogyan viszonyuljunk egymáshoz. Óvatosan a tudomásukra hoztuk, hogy semmit sem értenek a földi dolgokhoz, és szemükre vetettük: miért nem léptek kapcsolatba velünk, mielőtt ezt a semmivel nem indokolható agressziót végrehajtották volna. Azután megpróbálkoztunk valami ultimátum-félével is: Adjátok vissza a bolondjainkat, ha békében akartok élni velünk! Erre azonban fölöttébb sértő módon válaszoltak: megfigyeléseik arról győzték meg őket, hogy evolúciónk során még nem jutottunk el arra a szintre, ahol képesek lennénk békés és termékeny kapcsolatot fenntartani egy másik civilizációval; az ilyen kontaktust még magunk között sem valósítottuk meg. Ezért ezt későbbre halasztják. Ahogyan reagáltunk, az újfent meggyőzte őket igazukról. Reakciónkban nem volt semmi logika. Rosszul bántunk ezekkel az emberekkel, jöllehet semmiféle bünt nem követtek el a társadalommal szemben; eddig fölösleges tehernek tekintettük, most meg vissza-

követeljük őket. Ha szükségünk volt rájuk, miért szigeteltük el őket a társadalom életétől? Ha pedig fölöslegek voltak, miért ragaszkodunk a visszaadásukhoz?

E válasszal együtt egy egész filmet sugároztak az ismeretlen bolygóról, ahol vadregényes tájban egy olyan luxuskivitelű, szép város látszott, amelyet a Földön ki tudja, mikor sikerül felépítenünk; az utcákon és a parkokban pedig ott sétálgattak a mi bolondjaink. Sokan felismerték rokonaikat és hozzátartozóikat. A lények arról próbáltak meggyőzni bennünket, hogy elrabolt testvércink nagyszerűen érzik magukat az új körülmények között, hogy nem volt egyetlen megbetegedés vagy haláleset sem, és így tovább. De kit tudott ez meggyőzni? A közvéleménykutató intézetek ugyanazokat a kérdéseket tették fel világszerte: akarjátok-e bolondjaitokat, és hogyan értékelitek az ismeretlen civilizáció lépését? Az eredmények egyértelműek voltak: az emberek vissza akarták kapni testvéreiket, és elrablásukat a Föld tekintélye durva megsértésének tartották. Imitt-amott pedig a földi patriotizmustól áthatott tömegek kövekkel dobálták meg a nihilistákat és a beletörődőket, akik még attól az arcátlanságtól sem riadtak vissza, hogy azt állítsák: irigyeljük a bolondjainkat a szabadság és fényűzés miatt, amelyben élnek és azt ajánlgatták, hogy leendő lelkibetegcinket is elküldjük nekik, amíg csak meg nem tanuljuk gyógyítani őket. (Itt kell elmondanom, hogy a közben eltelt idő alatt a Föld pszichiátriai klinikái újból zsúfolásig megteltek, mert sokan nem bírták ki a hallatlan ideg feszültséget, amely az egész emberiséget hatalmába kerítette. Kiderült azonban, hogy szokatlanul sok szimuláns is van közöttük, akik azzal a titkos óhajjal vonultak be a bolondokházába, hogy őket is elrabolják.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete egyhangúlag elfogadott egy patetikus felhívást, hogy szüntessék be az összes helyi háborút, csituljon el minden vita a minket fenyegető veszély árnyékában, az egyes országok pedig

fizessék be katonai költségvetésüket egy közös kasszába, hogy kozmikus harci eszközöket, űrhadsereget lehessen létrehozni, amely hatékonyan képes megvédeni a Földet az idegen beavatkozástól.

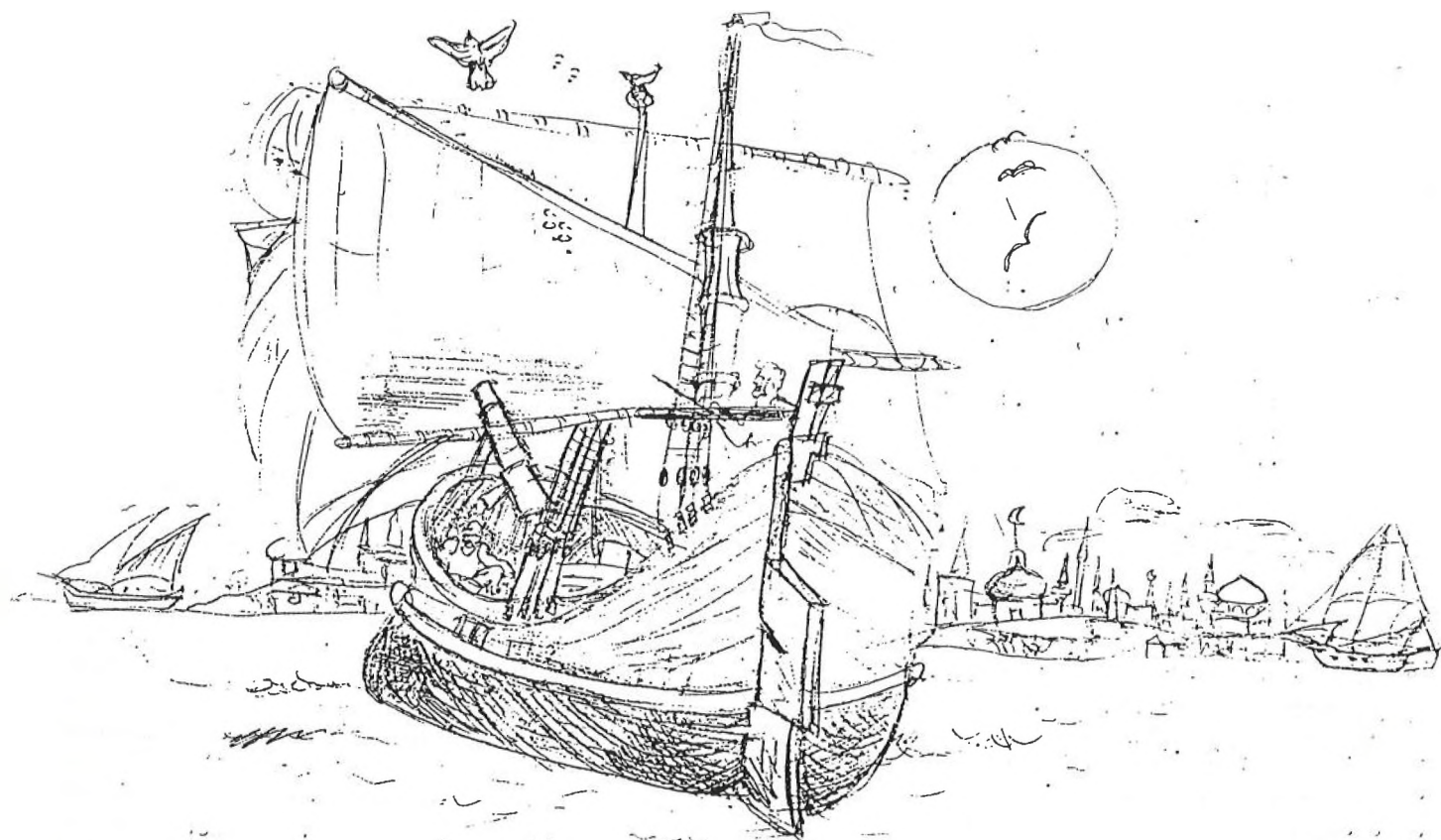
És megtörtént a csoda. Most először minden kormány hallgatott a felhívásra, a nemzetiségi és faji ellenségeskedések nyomban megszűntek, és az ENSZ égisze alatt hihetetlenül rövid időn belül létrejött az első összemberiségi hadsereg. Így egyesült végre az emberiség, mintha csak a lelki betegek jelenléte akadályozta volna abban, hogy ezt már korábban megtegye.

És lám, végre útra keltünk! Tizenöt felderítő űrhajóval. A megtiszteltetés, amely engem ért, hogy mint újságíró velük tarthatok, olyan nagy, hogy nem is merem szakmai erénycim számlájára írni - nem más ez, mint amit a mi földi nyelvünkön vakszerencsének nevezünk. Ha valami nyugtalanít egy kissé, az az, hogy ismeretlen ellenségeink esetleg megpróbálják elkerülni a háborút, ha tapasztalják eltökéltségünket, hogy életrehalálra megvívjunk velük, még ha ezen a szerintünk abszurd módon is. Embertelen volna, ha szelíd tárgyalásokkal érne véget az egész. Hála Istennek, harci szellemünk és elszántságunk, hogy presztizsünket megvédjük, olyan erős, hogy eddig legalábbis nincs okom kételkedni a józan emberi észben! Bizonyára nem fogja engedni, hogy bármiféle szégyenletes kompromisszumig süllyedjünk!

A Mars mellett elhaladva vettük ottani állomásunk üdvözlét és jókívánságait - az állomás már előretolt hadállássá alakult át. Most az ismeretlen következik. Vajon mit rejteget szép Földünk számára? Bízunk tovább jó csillagában, kedves leendő olvasói szerény riportjainknak!

Előre, emberiség!

Csíkhegyi Lenke fordítása

Илев Ильян, VI. osztályos tanuló — Tájkép tengerrel

"Носелы Рівнян"
9/10/2011

Őszi országút

Több mint egy órája ültem a támlátlan fehér széken, s már belefájdult a hátam. Ő egész idő alatt meg se moccan keskeny ágyában, mintha nem is élő ember, hanem csak egy holttest feküdne ott a ráncatlan lepedőn.

– Nincs értelme – mondta fáradtan. – Semmi értelme az egésznek...

Megpróbáltam cillentmondani, de éreztem, nincs hozzá erőm. Ő még hallgatott egy ideig, majd minden összefüggés nélkül folytatta:

– Mindaz, amit szubjektív életnek hívunk, valójában irreális dolog... Akárcsak a tó sima tükreán táncoló fellegek. Ha megmozdul a víz és eltűnik a tükörkép, ez nem jelenti azt, hogy eltűnnek maguk a fellegek is... Mindaz, ami a tó felszínén végbemegy, maga az értelem nélküli halál...

– Az ember azonban foggal-körömmel harcol az életéért – válaszoltam ostobán.

– Miért?

– Mert ez így természetes...

– Lehet, hogy igazad van! – felelte habozva. – Persze, hogy így természetes, másfelől viszont lehangoló. A semmiből jövünk, létezünk és ismét semmivé leszünk... Más a helyzet, ha valamilyen cél felé tartunk, ahol beigazolódik létezésünk értelme...

Elhallgattam. A hatalmas fehér szoba lassanként elcsöndesedett, s tompa zaj hallatszott valahol a távolból. Csak barátom arca maradt továbbra is vakítóan fehér, ez a tiszta, simára borotvált arc, fölötte rozsdaszínű, remegő szempilláival. Az ablak felé nézett, és csöndesen így szólt:

– Vihar közeleg, okosabb volna, ha mennél...

– Nem számít – feleltem. – Kocsival vagyok...

– Nem, nem – ereggy csak... Veszélyes dolog csúszós úton vezetni...

Valóban úgy tűnt, hogy nem volt értelme tovább maradnom. Éreztem, hogy már kezd darabokra hullani az az apró valami is, melyet oly nagy veszéllyel raktam össze... Fölálltam és bátran kezét nyújtottam neki, ő azonban szomorúan elmosolyodott és elhárította a kézfogást.

– Menj csak, menj már!...

Veszelinov doktort a rendelőjében találtam röntgenfelvételek fölött görnyedezve, s magam sem tudom miért emlékeztetett fekete homályba vesző távoli galaktikára a kezében tartott papírlap.

– Van valami javulás? – kérdezte, anélkül, hogy fölemelte volna a fejét.

– Úgy rémlik, van – válaszoltam bizonytalanul.

– Valahogy meg kellene győznie végre – mondta. – Műtét nélkül nem vállalom felelősséget az életért...

– Igen tudom – feleltem.

Csak ekkor egyenesedett föl, és rám emelte olivaszínű, különösnek tetsző szemét...

– Önben van az egyetlen reményem... Az akaraterejéről kár is beszélni...

Sajgó lélekkel, félelemmel eltelve távoztam. Valóban, már fekete viharfellegek függtek a hegyszoros fölött, de rájuk sem hederítettem. Lökésszerű, ideges forgószél táncolt a betonudvaron, s valóságos porfelhőbe vonta az autót. Éppen elindultam, amikor hullani kezdtek az első kövér esőcseppek, mint megannyi záporozó puska-golyó. Átvillant az agyamon, hogy már teljesen el vannak kopva a gumik, de különösebben nem izgattam magam emiatt, annyira le voltam sújtva a fájdalmas beszélgetés után. Előremenetbe kapcsoltam, és csigalassúsággal megindultam a meredek lejtőn.

Már az első néhány kilométer után utólért a kései szeptemberi vihar, különös módon teli mennydörgéssel-ézzengéssel. Valóságos áradat zúdult végig a szélvédőn, és kénytelen voltam megállni. Óvatosan a vörhenyes színű útpadka mellé kormányoztam az autót, és leállítottam a motort. Még mindig zuhogott az eső, s egymást követték a hatalmas csattanások. Jól ismerem az efféle ézzengést a visszhangos Iszkar-szorosból, s valaha kedveltem is. Bölcsen tettem, hogy megálltam. Megvadult folyóként ömlött végig az aszfalton a feketén szikrázó víz, s időről-időre megcsillant rajta a villámok fagyos tükörképe. Vörösen gőzölgő szakadék tátongott a korlát nélküli út szélén. A helyemről nem láttam az alját, de biztos voltam benne, hogy a kocsim nem látszana nagyobbak odalent, mint egy játékaút.

Kinyitottam az oldalsó ablakot, és kissé félrehúzódtam a kormánytól, nehogy a nyakamba follyon az eső. Aztán rágyújtottam egy cigarettára és hátradőltem. Hirtelen pocsékul kezdtem érezni magam, s még mindig foglalkoztatott a halál gondolata. Ő, persze már régen megbékélt velem, s éppen ez volt a dologban a legfurcsább. Sehogyan sem tudtam megérteni, mit jelent megbékélni a halállal, s képtelen voltam ép ésszel felfogni. A ruhám

még mindig tele volt a szanatórium undorító bűzével, és hányinger kerülgetett. Mi volna ha véletlenül egyenesen a szakadék felé robognék? Mindenki örütségnek tartaná. Dehát nem örütség-e minden, amit létezésünk során teszünk? Lehet, hogy éppen ez nyomasztja barátom lelkét is. Enyhén remegni kezdett a vállam, és pánikszerűen becsuktam az ablakot.

Végre úgy rémlett, mintha már csillapodna a vihar, de még csukaszürke, torz esőcseppeket permetezett a szél szerteszét. Ismét bekapcsoltam a motort. Valahol a távolban, nyugat felé bizonyára már kinyílt egy kis ablakocska a felhők sűrű tömegében, és kezdett rózsaszínűvé válni az aszfalt is. Lassan megindultam az emelkedőn, és fokozatosan gyorsítottam. Most már teljesen megfeledkeztem a gumik állapotáról, s valósággal élveztem kellemes csikorgásukat a vízzel elárasztott útesteten. Egyre jobban erősödött a rózsás fény, és pirosas színben játszadoztak a hegyoldalban növő alacsony nyírfaligetek is...

Alig tettem meg két kilométert, amikor megpillantottam az első embert.

Már messziről észrevettem. Ott bandukolt az út bal oldalán, kissé meggörnyedve, egykedvűen, egyes-egyedül a környező pusztaságban. Hátulról úgy rémlett, hogy felnőtt ember, aki már megette kenyere javát. A tőpörödött vénségnek össze-vissza volt horzsolva a karja, megfeszített vézna nyakával kivénhedt ökörhöz hasonlított, aki reménytelenül vonszolja maga után taligáját. Amikor közelébe értem, láttam, hogy vastag, kopott nadrág és viharkabát van rajta. Mocskos, félig üres tarisznya lógott a vállán egészen a derekáig, mint valami hatalmas, vihartörte zöld körte. Már elhaladtam mellette, amikor, magam sem tudom miért, megálltam. Igaz, évekkel ezelőtt gyakran vettem föl idegeneket, de már régóta szakítottam ezzel a szokásommal. Nem hinném, hogy közömbösebb lettem volna, talán csak ellustultam kissé. Ennek ellenére megálltam. Éreztem, amint a féckc hirtelen lökésére enyhén megcsúszik az autó, de nem törődtem vele. Különösebb sietség nélkül kinyitottam az ajtót, és hátranéztem az ismeretlen felé. Valójában nem is volt még annyira benne a korban, s úgy láttam, nincs még hatvan sem. Ahogy vártam, az arca meglehetősen sovány volt, keresztül-kasul szántva barázdákkal, ami majdhogynem durva kifejezést kölcsönzött neki, és azokra az öreg gombászokra hasonlított, akik minden szezonban itt kószálnak az erdőben. Az emberke futó pillantást vetett rám, de tovább folytatta útját. Bizonyára meg sem fordult a fejében, hogy az ő kedvéért álltam meg. Furcsállottam viszont, hogy alig volt vizes a ruhája. Valószínűleg behúzódott valahová a vihar elől.

– Szálljon már be! – mondtam.

Szégyenkezve pillantott rá sáros cipőjére.

– Összepakítom a kocsiját...

– Semmi baj, szálljon csak be...

Habozva megindult a kocsi felé. Megfordultam, és kinyitottam neki a hátsó ajtót. Ismét az volt a benyomásom, hogy hosszúszerű kabátja kishíján csontszáraz.

– Köszönöm – mondta csöndesen, és leült hátra.

A tarisznyáját azonban magán hagyta – ez is rögtön szemet szúrt. Bizonyára attól félt, hogy kiszálláskor a kocsiban hagyja zsákmányát, vagy pedig még sohasem utazott autón, és nem tudta, hogyan kell ilyenkor viselkedni.

– Hová megy? – kérdeztem, csak hogy mondjak valamit.

Nem válaszolt azonnal.

– Csak úgy találokra – felelte. – Amerre a szél fú...

Meglehetősen együgyű szavak voltak ezek, a hangja azonban csodálkozóbba ejtett. Legalább gimnáziumi tanárnak kell lenni ahhoz, hogy ennyire kifinomultan, kultúraltan beszéljen valaki.

– Annál jobb – válaszoltam. – Úgyis csak Vlado Iricskovig megyek...

– Bocsásson meg, ismerjük mi egymást?... Meglehetősen rossz az arcmemóriám.

– Ugyan, dehogy – maga még sohasem láthatott engem – felelte. – Én viszont már láttam magát egyszer légpuskával a kczében...

Kényelmetlenül kezdtem érczni magam. Két esztendővel ezelőtt valóban vettem egy flintát a fiamnak, s addig nem nyugodtam, amíg ki nem irtottam az összes verebet a környéken. Fölöttébb nyomasztott hát ez az emlék, s ahogy múlt az idő, egyre kényelmetlenebbül éreztem magam.

– Való igaz – morogtam kelletlenül. – Valami örület keríthetett hatalmába akkoriban...

Az volt az érzésem, mintha mosolyogna a hátam mögött. Megpróbáltam kilesni az arcát a visszapillantó tükröből, de a látómező nem ért el addig.

– Ez a szenvedély kishíján teljesen kiveszett az emberkeből – felelte csöndesen.

– Miféle szenvedély?

– Hát... az öldöklés.

Lágyan, mindenféle szemrehányás nélkül csengett a hangja.

– Ezt azért túlzás öldöklésnek nevezni – dörmögtem sértődötten. – Ez csak afféle vadászat.

– Persze, hogy vadászat – helyeselt. – Csakhát utána egyik-másik élőlény teljesen eltűnik a föld színéről...

Hátarafordultam és ránéztem. Úgy tűnt, hogy most még szomorúbb, levertebb, és szórakozottan bámult kifelé valahová az üvegen túlra.

– Maga talán vegetáriánus? – kérdeztem ostobán.

– Nem vagyok az – felelte. – De nem is látom értelmét. Évekkel ezelőtt halálra hajszoltuk őket. Ennek ellenére az ország telisteli volt velük. Aztán traktorokat hoztunk a helyükbe... S mi hasznuk lett belőle? Semmi, az égvilágon semmi... Lchet, hogy tíz év múlva már csak állatkertben láthat lovakat az ember...

– Sajnos, ez így van – mondtam.

– Persze, hogy sajnos... Nem könnyű meghatározni a természetben a jó fogalmát...

Álmomban sem vártam volna efféle szavakat egy olyan alakitól, akinek ennyire egyszerű a külseje.

Hirtelen rendkívül furcsának találtam, hogy még sohasem hallottam róla. Ha itt lakott volna valahol a közelben, mint ahogy látszott, vajon miért nem láttam

még eddig? Egy szó, mint száz, volt valami különös ebben az emberben.

– Itt lakik a környéken? – kérdeztem.

– Nem, nem egészen – felelte az ismeretlen.

– Az volt az érzésem, mintha valamelyik közeli házból jött volna ki...

– Nem éppen – miért?

– Kishíján csontszáraz volt a ruhája, amikor találkoztunk.

– El is felejtettem, hogy kedveli a detektív-történeteket – felelte tréfálkozva.

Most már valóban túllőtt a célon. Ismét hátrafordultam, és találkozott a tekintetünk. Úgy rémlett, hogy még sohasem láttam ennyire nyugodt, ugyanakkor átható tekintetet. Hirtelen valami kigyúlt a szemében.

– Vigyázzon! – kiáltott fel.

Nem érződött rémület a hangjából, s én nem is ijedtem me, de csak a következő pillanatban vettem észre, hogy a kocsim időközben megcsúszott. Villámgyorsan előrefordultam. Éppen ekkor értünk egy hosszú és meglehetősen meredek lejtőhöz, melynek vége elveszett valahol a számtalan kanyar között. A kocsni pedig teljes sebességgel, zabolátlanul robogott lefelé. Mozdulni sem bírtam. Máskor is előfordult velem, hogy néhány másodpercig valósággal megmerevedek. Csak ültem hát a kormányon, s közben nem éreztem semmit: se félelmet, se aggodást, és nem is gondoltam semmire. Csak annyit voltam képes felfogni, hogy az autó letért az útról, és egyenesen a szakadék felé repül.

Repült! – talán ez volt a legjobb kifejezés. Emlékszem, még arra sem voltam képes, hogy behunyjam a szemem a rettenetes csattanás előtt, amely rögrön bekövetkezik. De aztán elképedve vettem észre, hogy az autó, ahelyett, hogy belezuhanat volna a szakadékba, hirtelen fölcmelkedik, s könnyedén, mint egy madár suhanni kezd a feneketlen mélység fölött. Én közben csak markolásztam a kormányt, majd a kocsni cnyhc kanyart vett, visszatért az út felé, és a gumik majdhogynem észrevétlenül leereszkedtek az aszfaltra.

Kis ideig még úgy ültem ott, mint akinek földbe gyökerezett a lába. Aztán magától értetődően arra gondoltam, hogy csak álmodom az egészet. De nem – álomnak semmi nyoma sem volt. Mindenre emlékeztem. Tisztán láttam a piszkos aszfaltot, a víztől csöpögő leveleket, az út széli árkokban rohanó vizet. Láttam a telefondrótra letelepedett madarakat is, és kristálytiszta hallottam a szorosban robogó vonat távoli füttyét. De mindennél élesebben láttam jobb kéz felől a feneketlen mélységet és az alján kavargó zavaros vizet, melyet a vihar telchordott sárral. Nem, ez nem lehet álom – talán csak képzelődöm? Ugyan már! Még sohasem hallottam arról, hogy valaki normális, éber állapotban képzelődött volna.

Közben egészen megfledkeztem a hátam mögött ülő emberkéről, míg nem váratlanul meghallottam a hangját, amely továbbra is nyugodt, csöndes volt.

– Nincs mitől félnie... Ez maga volt a legkézzelfoghatóbb valóság...

Összeborzongtam és hátrafordultam. Békésen ült a helyén, mintha mi sem történt volna.

– Hogy érti azt, hogy valóság?

– Úgy, ahogy mondtam! – válaszoltam komolyan. – Maga művelt ember, ismernie kellene az efféle jelenséget.

– Az a helyzet, hogy ilyesmi nem létezik – feleltem, de még mindig nem tértem magamhoz. – Legalábbis élő ember még nem találkozott vele...

– Ne legyen benne olyan biztos... Hallott már valamit a testek lebegtetéséről?

– Persze, hogy hallottam, de hát ez csak amolyan szcMFényvesztés... a fakírok szokták ilyesmivel ámulatba ejteni a tudatlanokat... Meg aztán aligha képesek egy autóval is megcsinálni...

Az ismeretlen elmosolyodott:

– No igen, egy autóval persze nehezebb... bár az elv ugyanaz...

– Azt akarja mondani, hogy maga ismeri az antigravitációt?

– Igen, valahogy így...

– De hát ehhez bizonyára hatalmas energiára van szükség – krákoztam hitetlenkedve.

– A természet korántsem merül ki abban, amit az emberek tudnak róla...

Amit az emberek tudnak róla! Mire célzott ezzel? Talán csak nem arra, hogy ő nem közölünk való? De hát itt fölösleges minden szó, mert a tény az tény marad. Még mindig a szemem előtt láttam az autó sáros nyomát, amely a szakadék szélénél ért véget. S ahelyett, hogy most valahol odalent feküdne, darabokra tört csontokkal, itt vagyok az országúton, épen-egészségesen, alig néhány méterre a hihetetlen közjáték színhelyétől. Nincsenek előítéleteim, még azt is hajlandó volnék elismerni, hogy van ördög, elég, ha a saját szememmel látnám. Ez az ember azonban ott a hátam mögött mindenre hasonlított, csak ördögre nem.

– Értem tette? – kérdeztem újfent.

– Nem egészen... Csakhát miattam csúszott meg a kocsija. Ha nem ülök itt, talán nem is történik meg az egész...

Hátradőlt és csak ennyit mondott:

– Induljunk!...

Szóltanul beindítottam a motort, s csak ekkor vettem észre, hogy ki sem kapcsoltam. Sebességbe tettem az autót és lassan elindultam. Még mindig reszketett kissé a kezem. Százegynéhány méter után ismét megszólaltam:

– Valójában minden földi ember, legyen az gazdag vagy szegény, titokban hisz a csodákban... De csak most vált világossá a számomra, mi ennek a valódi oka. Arról van szó, hogy az ember képtelen hozzászokni a halál gondolatához...

– Nincs itt semmiféle csoda – felelte –, vagy különös jótétemény. A tudat halhatatlansága ugyanis teljesen nyilvánvaló a létező és valós természetben. Máshol kell keresni a probléma gyökerét...

– Ugyan hol?

– Sokat akar tudni – válaszolta tréfásan. – Lényegében véve magában a létezésben...

– Maga evilági ember? – kérdeztem váratlanul.

Egy pillanatra elhallgatott.

– Kíváncsi vagyok a véleményére.

– Meglehetősen valószínűtlennek tartom – feleltem. – Arra, amit maga tett, több száz év múlva minden biztonnal képesek lesznek az emberek is...

– Bölcs dolog az optimizmus – válaszolta. – Én azonban kétlem, hogy ennyi idő elegendő volna.

– Ebből következik, hogy magát valamelyik földönkívüli civilizáció küldte hozzánk.

– Logikusan gondolkodik! – felelte.

– Talán nincs igazam?

– Ugyan már, bízza csak rá magát a logikájára...

– Miért nem válaszol egyenesen?

– Nagyon egyszerű! – mondta. – Megpróbálom legalább formálisan titokban tartani a kapott utasításokat.

– Így már értem! – bólintottam.

Egy ideig szótlanul haladtunk, s közben lázasan járt az agyam. Milyen különös, hogy az ember mennyire gyorsan, könnyedén meg tud barátkozni a legszokatlanabb dologgal is, elég, ha hisz benne. S úgy tűnt, hogy én valóban kezdtem hinni, jöllehet értelmem továbbra is tiltakozott. Időközben elállt az eső, és két teherautó jött velem szemben, az első két jármű a vihar kezdete óta. Ettől mintha bátorságra kaptam volna, és tagoltan megkérdeztem:

– Tulajdonképpen hová megy?

– Már mondtam – csak úgy, erre-arra...

– Volna kedve eljönni hozzám vendégségbe?

– Miért ne? – válaszolta. – A magamfajta embernek nincs miért sietnie...

Megérkeztünk Vlado Tricskovba. Már előbújtak az emberek, és mezítlábás kisfiú vezetett rövid kötélén egy jól megtermett, fehér kecskét az út szélén. Mint mindig, most is néhány teherautó állt a kis fogadó előtt, s odabentről a szokásos láрма hallatszott kifelé. Letértem az útról, jobbra kanyarodtam, és a szűk, egyenetlen bejárón végighaladva elértem a nyaraló kapujáig.

– Megérkeztünk! – sóhajtottam fel megkönnyebbülve.

Kiszálltunk és gyalogszerrel elindultunk az ösvényen. A kertkapunál szándékosan előreengedtem. Az alacsony fák közt bújkálva mendegéltünk, s az ágak minduntalan megérintettek bennünket nedves leveleikkel. Rózsaszínű, nyákos, kövér földigiliszták tekergőztek mindenütt, és feltűnt, hogy vendégem óvatosan kikérli őket. Uram, teremtőm! Mennyire nincs benne semmi különös! Senki sem gondolná, hogy nem evilági teremtménnyel van dolga, oly hétköznapi volt rajta minden: kitaposott cipője, kopott szövetnadrágja, sőt, még a tarisnyája is, melyben minden biztonnal szokatlan kincseit tartotta. Álmomban sem gondoltam volna, hogy így fest a távoli csillagvilágok követe.

A hallban levetette hátizsákját, a puha szék mellé tette, és leült. Én vele szemben helyezkedtem el. Egyelőre nem éreztem magam feszélyezve, nem fogott el nyugtalanság, s nem volt bennem szikrányi tisztelet sem iránta, mintha csak régi barátom jött volna hozzám látogatóba. Most már módomban állt tüzetesen szemügyre venni az arcát, igaz, nem lettem tőle okosabb, mivel abban sem volt semmi különös. Egy szó, mint száz,

igazi hús-vér emberrel volt dolgom: kezdve a fehér szőrszálaktól a szakállában, egészen rozsdaszínű-kiszőkült szemhéjáig. Hirtelen kellemetlen érzés kerített hatalmába, és arra gondoltam, hogy valamiféle misztifikáció áldozata lettem.

– Mit iszik? – kérdeztem.

– Csak egy pohár paradicsomlevet – felelte nyugodtan.

Valóban tartottam ilyesmit a hűtőszekrényben.

– Egy kis vodkát hozzá?

– Nem, csak úgy tisztán...

– Tudja-c, hogy mi van még a hűtőben?

– Jól meg van tömve, annyi szent! – felelte tréfásan.

– De mindenekelőtt lapul ott egy tányér apró sült hal is.

Megint fején találta a szöveget. Néhány nappal ezelőtt valóban horgászni voltam a folyó torkolatánál, és magam sütöttem meg a zsákmányt, jöllehet egyedül képtelen voltam mind megenni.

– Eltalálta! – mondtam örömmel. – Hozzak abból is?

– Nem, nem, köszönöm, nem vagyok éhes...

– Végeredményben maga is csak olyan, mint én, hús-vér ember... S bizonyára időnként megéhezik...

– Nem egészen – felelte. – Ezt inkább mágikus imitációnak nevezném...

– Hogy értsem ezt?

– Nézzen csak ide!

Egy pillanatra erősen összpontosított, majd fölemelte a jobb kezét és tenyerével ráütött a kerek asztalkára, amely közöttünk állt. De ahelyett, hogy felharsant volna a csattanás, keze akadálytalanul siklott át a kemény asztallapon, mintha nem is fából volna. Elhűlve figyeltem. Ki tudja miért, de ez a „mutatvány” erősebb hatást tett rám, mint a kocsim hihetetlen menőverezése a szakadékok fölött.

– Most láthatta, mire képes még az anyag – mondta tréfásan. – Valóban mindent tud...

– Azt olvastam valahol – morogtam elképedve –, hogy ilyesmi nem létezik.

– Én is olvastam – mosolyodott el. – Maguk tényleg nem képesek rá. Ahogy a mi erőnk is meghaladja jó pár dolog. A világegyetemben azonban minden lehetséges, persze azon kívül, hogy a semmiből létrehozzunk valamit. Az anyag ugyanis öröktől fogva létezik és kitölti az Univerzumot...

Elhallgattam, és üresen kongott a fejem.

– No, de mi van azzal az itókéval? – kérdezte.

Felálltam és szótlanul kimentem a konyhába. Ahogy kinyitottam a hűtőszekrényt, először a halastál ötlött a szemembe. Kivettem két doboz paradicsomlevet, fogtam két poharat és visszamentem a hallba. Az ismeretlen továbbra is ott ült a széken, és merengve bámult kifelé a széles ablakon. Mialatt a bádogskatulyák kinyitásával voltam elfoglalva, ő még mindig hallgatott, és az volt az érzésem, mintha ott sem lett volna a szobában. Végül valahára sikerült kitöltenem az italt, és fölemeltem a poharamat:

– Hát akkor koccintsunk!... Igaz, ez csak paradicsomlé...

– Koccintsunk! – helyeselt.

Megkondultak a poharak, ő pedig cserepes ajkaihoz emelte a magáét, és kisebbfajta élvezet látszott az arcán.

– Most pedig szeretnék föltenni önnek egy kényes kérdést – mondtam. – Ha jól értettem, maga nem közibénk való, s nem is azért jött a földre, hogy tudásával segítségére legyen az itteni civilizációnak. Hát akkor mi a célja?... Ellenőrizni bennünket?

– Ugyan már! Ellenőrizni vagy segíteni tulajdonképpen egyre megy – csakhát ily módon beleártnánk magunkat az itteni dolgokba... Mi azonban sohasem tenénk ilyet. Én, pusztán egyszerű szemlélőként jöttem ide, azért, hogy pártatlan tájékoztatást adjak civilizációnk részére...

Magam sem tudom, miért, de nem lepődtem meg a kijelentésén.

– Én is így gondoltam – morogtam.

Kíváncsian nézett rám:

– Miből?

– A legegyszerűbb logika alapján – feleltem. – A végtelenben ugyanis az anyag gyakorlatilag végtelen kombinációja létezik, és, természetesen elképzelhetetlen, hogy csak itt, a mi kis parányi bolygónkon jött volna létre az a változat, melyet emberi tudatnak hívunk. Ennek ellenkezője pedig, véleményem szerint teljesen abszurd feltevés volna.

Alig észrevehetően elmosolyodott.

– Nem így van? – kérdeztem csodálkozva.

– Nem szóltam egy árva szót sem, folytassa csak...

– Rendben van. Igaz, hogy a mi civilizációnk alig néhány ezer év óta létezik csupán, de azért nem szabad lebecsülni. Az ember hamarosan ráteszi a lábát más bolygókra is, s ki tudja, mire lesz képes néhány millió év múlva, feltéve, ha addig fennmarad? Így aztán elképzelhetetlen, hogy valahol a mindenségben ne élneek olyan civilizációk, melyeknek nem jelent különösebb akadályt, hogy felkutassanak bennünket és kapcsolatba lépjenek velünk. Nem egyszer föltemtem magamnak a kérdést, hogyhogya eddig még nem került erre sor és miért élünk ennyire elszigetelve, magányosan a mi kis bolygónkon?

– Erre azt tudnám felelni, hogy a tér és az idő reális dolgok – mondta nyugodtan. – Csakhát a maguk léte korántsem vethető össze a Galaktikánkat átfogó tér és idő méreteivel...

– No persze, habár meglehetősen abszurdnak tűnik nekem az effajta okoskodás – mondtam. – Még azt is nehéz elhinnem, hogy a fény segítségével csak véges sebességgel mozoghatunk a térben. Ráadásul ezek meglehetősen viszonylagos fogalmak. Csak egyvalami állandó: az anyag. S tulajdonságainak tüzetes ismerete révén minden bizonnyal jóval simább út nyílik majd számunkra az üzenetközvetítés és a kapcsolatteremtés terén. S hogy miért nem létezik objektív tér és idő? Bizonyára azért, mert értelmetlen dolgok és nincs rájuk szükség...

Elhallgattam és várakozva néztem rá. Ő sem szólt egy árva szót sem, és lassan, majdhogynem öntudatlanul csóválta a fejét.

– Be kell vallanom, hogy logikájának van némi alapja

– felelte végre-valahára –, habár meglehetősen önkényesen bánik vele. Mondok önnek egy egyszerű példát. Ha a lehetőségek, ahogy ön állítja, valóban kimeríthetetlenek, akkor léteznie kell egy ilyen kombinációnak is: egy galaktika – egy civilizáció.

– Miért is ne? – mondtam meggondolatlanul.

– Igen ám, de így kútba csik a maga csinos kis elmélete a kapcsolatteremtés abszolút voltáról.

Megint igaza volt!

– Ezenkívül – folytatta az ismeretlen – nem „húzhatja rá” mindenre kénye-kedve szerint a földi tudat jellemzőit. Mivelhogy létezhet olyan tudat is, amely kívül esik a földi méreteken, anélkül, hogy észrevenné az itteni életet vagy felfigyelne rá. De még ha észre is venné, akkor is céltalan lenne a számára. Bizonyára maga is látta már a kertjében mászkáló hangyákat, de vajon tüzetesen szemügyre veszi-e őket, holott tudja, hogy ők is élőlények? S törekszik-e arra, hogy ilyen vagy olyan módon segítségükre legyen a létezésükben?

– De hát azok tudatlan teremtmények csupán!

– Honnan veszi ezt?... Ez korántsem olyan biztos, mint ahogy maga gondolja. Meglehet, hogy ők még annál is tökéletesebb szinten élnek, amit maguk emberi fejlődésnek hívnak. Ráadásul az emberek csak nagy általánosságban beszélnek a tudatról, kozmikus méreteken, s maga is képtelen volna arra, hogy előhozakodjon legalább egyetlen tartós, ugyanakkor általános jellemzőjével. Így az sincs kizárva, hogy éppen a múlandóság az egyik leglényegesebb ismérve. Vagy pedig az, hogy fejlődésének bizonyos szakaszában elpusztítja önmagát. Ezzel pedig egycsapásra dugába dől a maga legmakacsabb állítása is a vég nélküli tökéletesedésről az idő mérhetetlen intervallumaiban.

– Igen, valóban igaza van – válaszoltam szomorúan.

– Ámbátor az, hogy maga most itt van, egyáltalán nem igazolja az efféle következtetés helyességét.

– Én nem a tényekről beszéltem, hanem a maga logikájának buktatóiról.

– Maradjunk inkább a tényeknél – mondtam.

Ismét megcsóválta a fejét:

– Sajnos, éppen ezt nem áll módomban feszegetni.

– Ugyan miért? – kérdeztem felindulva.

– Megmondhatom, ha annyira akarja... Azért, mert maguknak egyedül kell szert tenniük a tudásra... És saját erejükre támaszkodva kell végigmenniük az úton. Annyira nehéz elképzelni, hogy éppen ez az értelme az emberiség földi létének?

Hangja csendes volt, ugyanakkor mély, s valahogy furcsán csengett, és most először éreztem úgy, hogy ez egy kicsit más, mint az emberi hang.

– Bizonyára igaza van – feleltem. – Az, amit mondtam, nem elképzelhetetlen a számomra. Képtelen vagyok viszont megérteni a maga erkölcsiségének lényegét. Végül is itt él köztünk, látja szevedéseinket, a tengernyi igazságtalanságot, erőfeszítéseinket, s láthatja, hogy időnként boldogtalanul, támasz nélkül vergődünk saját tudatlanságunk hálójában. Ugyanakkor minden bizonnyal tökéletesen tisztában van azzal, hogy könnyűszerrel segíthetne mindenben, ami jó és helyes. De egy szalma-

szálat sem tesz keresztbe. Ez vajon nem kérdőjelezi meg a maga létezésének értelmét?

Kissé furcsán nézett rám:

– Most jól nyissa ki a fülét: a mi erkölcsiségünkben jóval több értelem, ugyanakkor kevesebb érzelem van.

– Nehezen tudom elképzelni – mondtam. – Ha ugyan is a maguk civilizációja sokkal fejlettebb, mint a miénk, erkölcsi érzéküknek is jóval fejlettebbnek kell lennie. Bizonyára magában is visszatetszést kelt egynémely dolog, amihez mi már régen hozzászoktunk. Itt van mindjárt a háború. Az emberiség akár már holnap elérkezhet a nukleáris önpusztítás küszöbére. Vajon akkor is ölbe tett kézzel ülne?

– Igen! – mondta keményen. – A válságokat egyedül kell leküzdeniük. Ha mesterségesen megakadályoznánk magukat a háborúk elkerülésében, sohasem alakulna ki az emberekben az ellenállóképesség, s legközelebb sokkal szörnyűbb katasztrófa áldozatául esnének.

Szomorúan megcsóváltam a fejem:

– Szó mi szó, van benne némi logika!... De mégis képtelen vagyok megbarátkozni vele. Miért nem hárítja el a fejünk felől legalább azokat a szörnyűségeket, amelyekről nem mi tehetünk?... Legalább a ráktól szabadítson meg bennünket... Vagy a tébécétől...

– Már megmondtam – válaszolta kissé nyersen. – A nálam okosabbak jobban tudják, mire van szükségük... S nekem nincs jogom ezen változtatni...

Hirtelen mentőötletem támadt:

– Legalább a barátomon segítsen... Aztán nem bánom, tartsa magát a kapott utasításokhoz. Ettől még nem dől össze a világ, és az emberiség sem fog letérni a fejlődés történelmi útjáról.

Szóltanul hátradől, s úgy rémlett, mintha habozna.

– Nem, nem, nincs hozzá jogom! – mondta kissé komoran.

– Akkor hát miért segített nekem?... Miért mentett meg a biztos haláltól?

– Mert hirtelen arra gondoltam, hogy én lennék a hibás... Én pedig nem vétkezhetek.

Elfogott a reménytelenség érzése és elhallgattam. Egy ideig egyikünk sem szólt egy szót sem. Odakint már besötétedett, a szobában azonban továbbra is ragyogó, nappali világosság uralkodott, s bármennyire is különösen hangzik, csöppet sem lepődtem meg ezen.

– Így vagy úgy, maga mégiscsak beleártja magát a földi dolgokba – mondtam. – Én pedig megörökítem mindazt, ami ma velem történt.

– Írjon csak, amit akar – mosolyodott el. – Egy szempillantás alatt úgyis kitörölhetnék az agyából minden fölösleges emléket.

– Meg is teszi? – rezzentem össze.

– Ugyan már!... Firkáljon csak, ami jólesik... úgysem fog hinni magának senki...

– Meglehet... Viszont hinni fognak az igazságnak!

– Ez már nem újdonság – felelte. – Vagy azt gondolja, hogy felfedeztem a spanyol viaszot?...

Ezek voltak az utolsó szavai, melyekre emlékszem. Hajnaltájt ébredtem föl. Ruhástul aludtam el a széken, amelyen tegnap este ültem, jobban mondva elszunnyadtam.

Az ismeretlen rámterített egy puha takarót, ő maga pedig természetesen eltűnt. Én azonban mindenre emlékeztem, mivel látogatóm nem bolygatta meg az agyamat. Fölálltam és kinyitottam az ablakot. A nap még nem bukkant elő a szemközti csúcsok fölött, de már selymes fénybe merült az egész udvar, és leghátul, mint megannyi apró, fehér bolygó fénylettek a krizantémok. Halotti csönd volt, egyetlen levél sem rezdült a fák ágain. Csak a harmat csillogott alig észrevehetően továbbra is zavaros gyöngyházfénnyel. Nem tudom, milyen az a világ, ahol az ismeretlen él, de a miénk kimondhatatlanul gyönyörű. S lehet, hogy ez az egyetlen jutalma magányunknak.

Néhány napig úgy éltem, mintha álmodnék. Igaz, hogy dolgoztam, de minden, ami a fehér papírlapra került, szegényesnek, sótlannak tűnt, egyszóval hiányzott a sava-borsa. Hamarosan felhagytam a munkával és belemerültem az olvasásba. De ez sem segített. Végül, vasárnap beültem a kocsiba, s lassan megindultam a szűk bejárón. Kimentem az országútra és gépiesen balra fordultam – a szanatórium irányába. Minél közelebb értem, annál erősebb lett bennem az izgalom, s éreztem, hogy megállíthatatlanul remegnek a térdeim. Rá se hederítettem, és még vadabban nyomtam a gázpedált, úgy-hogy a kocsim már valósággal repült a régi, kopott gumikon. Hamarosan elértem ahhoz a helyhez, ahol kishíján bekövetkezett a baleset, de nem álltam meg. Ekkor már valósággal égtem a belső türelmetlenségtől.

Azt sem tudom, hogyan értem oda. Bekopogtam Veszelinov doktor szobájának fehérre mázolt ajtaján, és választ sem várva benyitottam. Mint mindig, most is ott ült szokásos helyén, és röntgenfelvételeket tartott a kezében. Rámnézett és döbbenet ült ki az arcára.

– Valami nem mindennapi dolog történt! – mondta számomra alig ismerős hangon.

Éreztem, hogyan árad szét bennem a leírhatatlan megkönnyebbülés, mint friss, idegen vér az erekben.

– Ugyan mi?

– A barátja meggyógyult.

– Hogyhogy meggyógyult? – csodálkoztam képmutatóan.

– Hát csak úgy. Itt vannak a röntgenfelvételek – mintha világéletében makkegészséges lett volna... mintha teljesen kicserélték volna a tüdejét...

Oda sem néztem, teljesen fölösleges volt.

– Ez lehetetlen! – mondtam. – Bizonyára összecserélte a leleteket...

– Hogyhogy lehetetlen, amikor tény és való! – felelte ingerülten. – Ezek már a második felvételek, az én személyes felügyeletem alatt készültek.

Jobbnak láttam elhallgatni. Az orvos továbbra is elképedve nézett rám, és ostobán hunyorgott a szempilláival, melyek úgy festettek, mintha leégette volna őket valamivel.

– Már holnap megjelentetek egy tudományos közleményt! – mondta nekiveselkedve. – A kollégáim pedig meg fognak pukkadni az irigységtől.

– Egy árva sort sem fog írni – mosolyodtam el.

– Ugyan miért? – rezzentem össze.

– Semmi jó nem sülné ki belőle – felcitem. – Csak egy valamit tehet: férfiasan be kell vallania, hogy fogalma sincs, mi történt...

Kissé elkomorult, de elhallgatott.

– Másodszor – ami a legfontosabb –, ha világgá is kürtölné a dolgot, a fejemet rá, hogy senki sem hinne magának.

– Ugyan miért? – kérdezte ingerülten. – Elvégre itt vannak a felvételek, fehéren-feketén...

– Csupa papírfecni... Gondolom, legalább két tucat fényképet látott már a repülő csészéalkjokról, s mégsem hisz bennük.

Ismét ostobán hunyorogni kezdett:

– Ez azért egészen más... nekem legalább van egy gyógyult betegem...

– Biztos lehet benne, hogy ezzel sem menne sokra...

– Maga nem hiszi? – kérdezte élesen.

– Elhiszem, persze, hogy elhiszem... Mások viszont a fejüket csóválnák. Maga a tudomány embere, hogyhogy képtelen megérteni: ilyesmi nem létezik? Valamennyi kollégája azt fogja gondolni, maga vagy meghibbant vagy egyszerűen szélhámos... Ráadásul ez az utóbbi a valószínűbb, s ezzel együtt a kellemetlenebb is.

Csak ekkor hagyta abba a hunyorgást, s úgy tűnt, hogy teljesen kijózanodott. A szemem sarkából figyeltem, hogyan hallgat, mint a sült hal, s közben lázasan forgó agya kishíján kipottyant kemény koponyájából.

– Tökéletesen igaza van! – mondta megkönnyebbülve.

– Egyetlen tény még nem bizonyít semmit...

– Hol van most?

– Kicsoda? – kérdezte szórakozottan.

– A barátom...

– Már fölkelte... Az előbb még odakint sétált a parkban.

Csak néhány lépés választott el a nyitott ablaktól. Rögtön észrevettem – ott állt szálfagyecnesen az egyik díszcserje előtt, s valami fehérret tartott a kezében. Ez a valami szakasztott olyan volt, mint egy madártojás, ő pedig összpontosítva figyelte, s időnként megkapirgált valamit a körmével.

– Mi a fenét csinál sz ott! – kiáltottam le neki az ablakból.

Összerezzen és megfordult. Az arca egészen más volt, mint néhány nappal ezelőtt.

– Semmit – felelte szomorkásan.

– Mi van a kezében?

– Egy csiga...

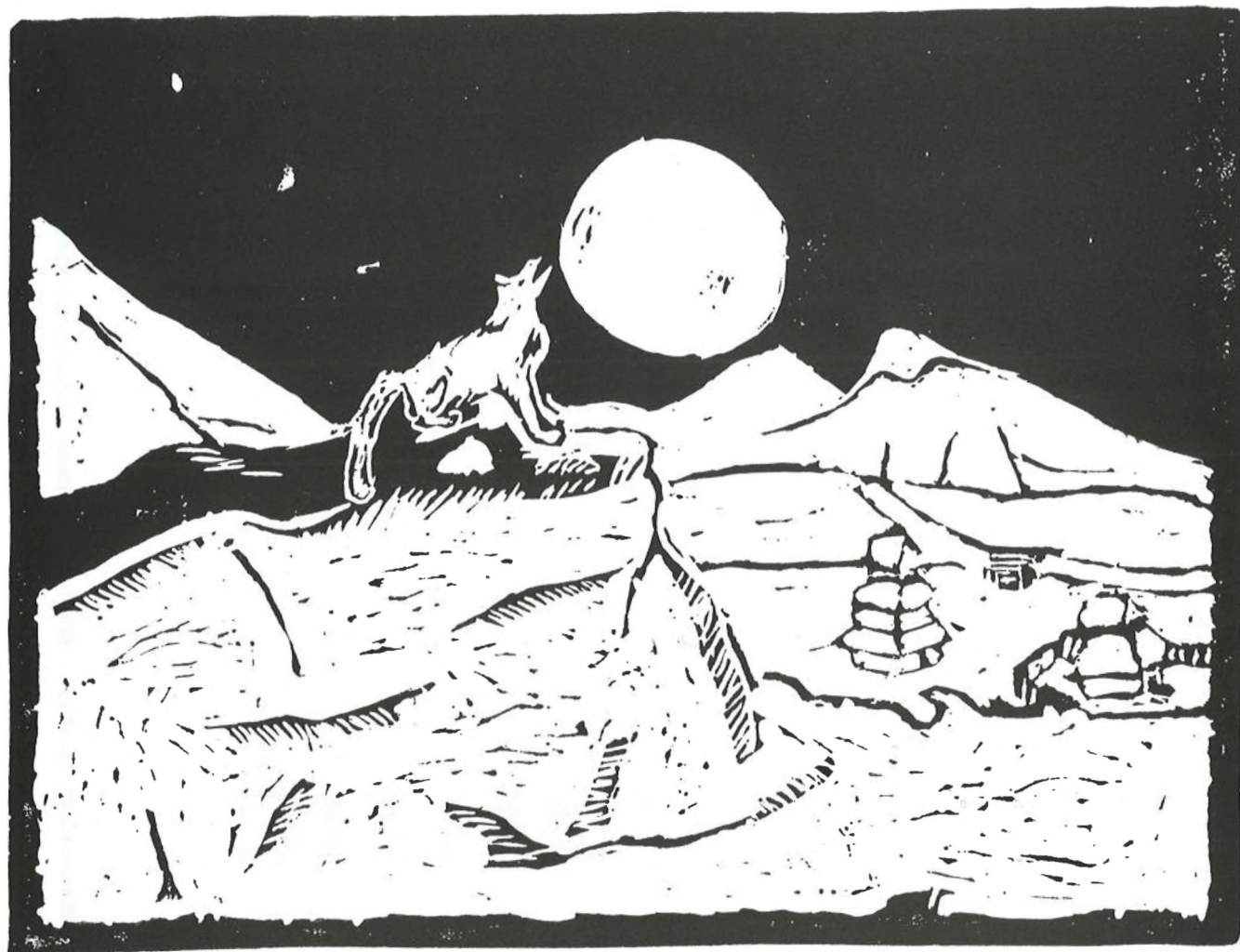
– Teszed le rögtön – mondtam ingerülten. – Nem hallod?

– Miért?

– Azért, mert én mondom!... Na, gyerünk, mozogj már!

Anélkül, hogy tovább vitatkozott volna, megfordult és óvatosan nekifogott, hogy rátapassza az állatkát a cserje egyik ágára. De ahogy fölemelte a kezét, a csiga megbillett és a földre esett, ő pedig lehajolt érte.

Adamecz Kálmán fordítása

Moraliszki Dimitar, V. osztályos tanuló — Éjszaka

*ИСКАТЕ ЛИ ДА ПРЕКАРАТЕ НЯКОЛКО ПРИЯТНИ ДНИ В
БУДАПЕЩА, ОБКРЪЖЕНИ ОТ ТРАДИЦИОННОТО
БЪЛГАРСКО ГОСТОПРИЕМСТВО?*

ХОТЕЛ «РИЛА»

тел.: 1-141-621, факс: 1-335-184

РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»

тел.: 1-331-797

1097 Будапеща, IX, ул. «Вагохид» 62
са на вашите услуги!

В хотел «Рила» ще спите спокойно, на тишина и главно - евтино!
В ресторант «Царевец» ще Ви сервират вкусни български и унгарски ястия на достъпна
цена!

В хотел «Рила» ще се чувствате приятно, удобно и сигурно!

В ресторант «Царевец» ще Ви обслужат бързо, внимателно и културно!

Хотел «Рила» има 26 стаи с по 2 и 3 легла с баня.

Ресторант «Царевец» има три зали обзаведени в български национален стил.

Комплексът «Рила - Царевец» предоставя възможност да организирате срещи,
семинари, сватбени тържества и др., тъй като разполага с театрален салон с 500 места
и зала за конференции с 50 места.

Предлагаме пансионни и екскурзоводски услуги и богата българска библиотека.
Комплексът «Рила - Царевец» се намира в близост до пътя за летището и на 5 мин. от
спирка на метрото.

Има възможност за паркиране на коли и автобуси.

***ХОТЕЛ «РИЛА» И РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»
ВИ ОЧАКВАТ!***

Bolgár vendégszeretetet Budapesten

Rila Panzió

A repülőtérrel a centrumba vezető úthoz közel,
néhány percre a Nagyváradi téri metróállomástól,
csendes környezetben fogadja vendégeit a

Rila Panzió

Autó- és buszparkolási lehetőség
Huszonhat szobás szállónk két- és háromágyas, fürdőszobás
elhelyezést kínál
Konferenciák, bentlakásos tanfolyamok rendezése

Címünk: Budapest IX. ker., Vágóhíd utca 62.

Rila Panzió

Telefon: 114-1621, fax: 133-5184

Carevec étterem

Bolgár és magyar ételkülönlegességek

Telefon: 133-1797